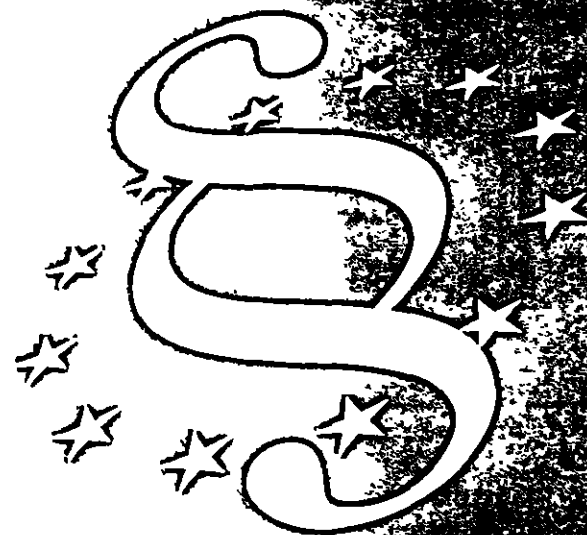

Jaroslav Chovanec – Anna Zachová

ÚSTAVNÉ GARANCIE
základných ľudských a občianskych
práv a slobôd

J. Chovanec – A. Zachová • Ústavné garancie

ISBN 80-85717-10-7

Procom 2004

Jaroslav Chovanec

Anna Zachová

Ústavné garancie

**základných ľudských a občianskych
práv a slobôd**

Procom 2004

**Ústavné garancie
základných ľudských a občianskych práv a slobôd**

Ďakujeme za podporu vydania firmám

Slovak Telecom, a. s.

Tepláreň Košice, a. s.

Ustavné garancie základných ľudských a občianskych práv a slobôd

Autori

Prof. JUDr. Jaroslav Chovanec, CSc. úvod, I, V a VIII kapitola
JUDr. Anna Zachová II, III, IV, VI a VII kapitola

Recenzenti

prof. JUDr. Igor Palúš, CSc.
prof. JUDr. Michal Gašpar, CSc.

Zodpovedná redaktorka
PhDr. Beata Vrzgulová

© prof. JUDr. Jaroslav Chovanec, CSc.
JUDr. Anna Zachová

© Procom, s. r. o. — vydavateľstvo, Bratislava 2004

Prvé vydanie

ISBN 80-85717-10-7

97880854717105

Obsah

Úvod	..	9
I KAPITOLA — Vznik a vyvoj inštitútu základných ľudských a občianskych práv a slobôd	..	11
I 1 Vznik inštitútu základných ľudských a občianskych práva slobôd v USA, Francúzsku a Veľkej Británii		12
I 2 Vznik a vyvoj inštitútu základných ľudských a občianskych prav a slobôd v RSFSR a ZSSR		16
I 3 Vznik a vyvoj inštitútu základných ľudských a občianskych práv a slobôd v Česko-Slovensku		19
I 4 Listina základných práv a slobôd		21
II KAPITOLA — Všeobecná charakteristika ľudských prav a základných slobôd	..	25
III KAPITOLA — Základne práva a slobody podľa Ustavy Slovenskej republiky	..	35
III 1 Základne ľudské práva a slobody, ktoré Ustava SR nedovoľuje obmedziť	..	47
III 2 Základne ľudské práva a slobody, ktoré podľa Ustavy SR možno obmedziť		56
III 3 Základne práva a slobody, ktoré sa môžu uplatniť len v rozsahu zákona		67
IV KAPITOLA — Politické práva s osobitným dôrazom na slobodu prejavu		81
V KAPITOLA — Práva národnostných menšín a etnických skupín		93

V1	Národnostné zloženie SR	94
V.2.	Ustavnoprávna ochrana práv národnostných menšín a etnických skupín	96
V3	Používanie jazykov národnostných menšín v úradnom styku	102
V4	Účasť príslušníkov národnostných menšín na štátnej moci ..	106
V5.	Nadštandardna ustavnoprávna úprava národnostných menšín v SR ..	109
VI	KAPITOLA — Medzinárodná univerzálna ochrana ľudských práv	111
VI 1	Organizácia Spojených národov a Charta OSN	112
VI.2.	Všeobecná deklarácia ľudských práv	113
VI.3	Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach ..	115
VI 4	Výbor pre ľudské práva	119
VII	KAPITOLA — Regionálny európsky systém ochrany ľudských práv ..	123
VII 1	Rada Európy	123
	VII 1 1 Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd	125
	VII 1 2. Európsky súd pre ľudské práva	128
VII.2.	Európska únia ..	132
	VII 2 1 Charta základných práv Európskej únie	135
VII.3	Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe (KBSE)	138
VIII	KAPITOLA — Orgány ochrany práva	141

VIII 1	Kontrolné orgány ochrany práva ..	142
	Policajný zbor Slovenskej republiky	142
	Prokuratúra Slovenskej republiky	145
	Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky	147
VIII.2.	Rozhodovacie orgány ochrany práva	149
	Súdy Slovenskej republiky	150
	Súdna rada SR	151
	Ústavný súd Slovenskej republiky ..	153
VIII.3	Orgány právnych služieb a právnej pomoci.	159
VIII 4	Mimosúdne rozhodovacie orgány ..	161
VIII.5	Vykonávacie orgány ochrany práva ..	161
VIII 6	Verejný ochranca práv v Slovenskej republike	161
VIII 7	Slovenská republika — právny štát	164
	<i>Použitá literatúra ku kapitolám I, V a VIII</i>	166
	<i>Použitá literatúra ku kapitolám II, III, IV, VI a VII</i>	169

Úvod

Monografická práca Ustavne garancie ľudských a občianskych práv a slobôd rozoberá a hodnotí v ôsmich kapitolách problematiku vzniku a vývoja inštitúcie základných ľudských práv a slobôd, poukazuje na ich všeobecnú charakteristiku, ďalej analyzuje jednotlivé základné ľudské a občianske práva a slobody podľa platnej Ustavy Slovenskej republiky. Osobitný dôraz kladie na ich vnútroštátnu ochranu ako aj na medzinárodnú univerzálnu ochranu a regionálnu európsku ochranu. Popri tom monografická práca venuje osobitnú pozornosť právam a ochrane národnostných menšín v Slovenskej republike. V záverečnej kapitole su rozobrané a hodnotené orgány ochrany práva, ktoré zohrávajú významnú úlohu pri budovaní demokratického právneho štátu v Slovenskej republike. Pri spracovaní predmetnej problematiky ľudských a občianskych práv a slobôd autori využili veľké množstvo dostupnej domácej ako aj zahraničnej literatúry.

Cieľom monografickej práce je sprístupniť a oboznámiť širokú čitateľskú verejnosť, osobitne študujúcu mládež, so základnými ľudskými a občianskymi právami a slobodami, ako aj s ich ochranou a právnymi zárukami.

Monografickú prácu bude možné viacúčelovo využiť v spoločensko politickej, ústavnoprávnej (legislatívnej) a vzdelávacej praxi, a to ako vysokoškolskú učebnú pomôcku na výučbu rovnomeného predmetu v študijnom programe na právnických fakultách a Fakulte masmediálnej komunikácie UCM v Trnave. Taktiež ju bude možné využiť i na iných spoločenskovedných fakultách pri výučbe predmetu politológia. Okrem toho predmetná monografia poskytne odborné-teoretické poznatky i širokej občianskej verejnosti pri zvyšovaní právneho vedomia, a to najmä mladej generácie.

Prof. JUDr. Jaroslav Chovanec, CSc.

I. kapitola

Vznik a vývoj inštitútu základných ľudských a občianskych práv a slobôd (stručný exkurz)

V masovokomunikačných prostriedkoch, televízi, rozhlase, dennej tlači a taktiež vo vedeckej spisbe je veľmi často frekventovaná problematika ľudských a občianskych práv a slobôd. Ľudské a občianske práva a slobody sú predmetom ústavnoprávnej regulácie či úpravy v ústavách vyspelých demokratických štátov vrátane Ústavy Slovenskej republiky. Tym, že ľudské a občianske práva a slobody upravujú, resp. zakotvujú ústavy jednotlivých demokratických štátov, nadobúdajú charakter základných práv a slobôd. To ich odlišuje od ostatných práv a slobôd občanov príslušných štátov upravených v právnych poriadkoch. Ústavné, resp. základné občianske práva a slobody určujú politické a právne postavenie jednotlivca — občana v spoločnosti a štáte, respektíve vzťah jednotlivca — občana k spoločnosti a štátu a, naopak, vzťah spoločnosti a štátu k jednotlivcovi — občanovi.

Ústavné (základné) ľudské a občianske práva a slobody, ich obsah, rozsah a realizácia, respektíve uplatňovanie v spoločensko-politickej a ústavnoprávnej praxi sú významným kritériom demokratickosti či nedemokratickosti toho-ktorého štátu. Inštitúty, resp. katológ ústavných ľudských a občianskych práv a slobôd i problematika demokracie vôbec zaujímajú prvé miesto medzi princípami právneho štátu a sú základom demokratickej koncepcie ústavných občianskych práv a slobôd. V konečnom dôsledku sú i kritériom na určenie štátneho režimu toho-ktorého štátu. V tejto súvislosti treba skonštatovať, že „ústavné zakotvenie základných práv a slobôd vymedzuje jednak autonómne priestory jednotlivca chránené pred zásahmi štátnej moci (libe-

rálny štát), jednak možnosti jednotlivca podieľať sa na správe verejných vecí (demokratický štát), ako aj úlohy štátu poskytovať jednotlivcovi určité plnenia (sociálny štát) Práve táto ústavná úprava vedie k tomu, že sa modernému štátu dnešnej doby dáva prívlastok štát základných práv Takéto jeho poňatie je v celku prirodzené a má vnútornú logiku, pretože akokoľvek je jednotlivec podriadený mocenskej a právnej hierarchii štátu, zaväzuje ľud — ako zákonodarca, demokratický štát k službe v prospech človeka Zmyslom štátu je totiž uľahčiť a nie komplikovať životie jednotlivcov v spoločnosti Jedným z významných prostriedkov, ktorých prostredníctvom štát túto úlohu plní, je inštitut základných práv a slobôd¹

V záujme lepšieho pochopenia ústavnej koncepcie ľudských a občianskych práv a slobôd ako aj zakotvenia platného ústavného stavu ľudských a občianskych práv a slobôd v Ústave Slovenskej republiky a ich význam pri budovaní demokratickej slovenskej občianskej spoločnosti a právneho štátu považujeme za potrebné poukázať na vznik inštitútu ústavných (základných) ľudských a občianskych práv a slobôd vôbec, ich zakotvenie v ústavách vyspelých demokratických štátov, ako aj na ich vývoj po dnešok vrátane vývoja v bývalom Česko-Slovensku, ako aj v RSFSR a ZSSR

1.1. Vznik inštitútu základných ľudských a občianskych práv a slobôd v USA, Francúzsku a Veľkej Británii

Inštitut základných občianskych práv a slobôd vzniká v období buržoázných revolúcií Ich ideovo-politickým základom boli teórie o „prirodzenom práve“, ktorých hlavnými predstaviteľmi boli francúzski myslitelia, najmä Voltaire, Diderot, Rousseau a Montesquieu Tieto teórie hlásali „prirodzenú“ rovnosť a slobodu ľudí, ktorí bezprostredne spájali s „požiadavkou politickej slobody ako slobody vlastníkov“. Teórie o „prirodzenom práve“ hlásali predovšetkým slobodu a rovnosť človeka — občana, a taktiež

¹ Palúš, I — Somorová, E. Štátne právo Slovenskej republiky Košice, PF UPJŠ 2002, s. 100

jeho slobodu sukromného vlastníka a slobodu súkromného podnikania Prítom predstavitelia týchto teórií hlásali aj heslo bratstva a heslo, že ľud je nositeľom moci v štáte, respektíve suverénom v štáte Teórie o „prirodzenom práve“ boli namierené proti triedno politickej obmedzenosti feudálnej spoločnosti

Buržoázia ako tretí stav vo feudalizme, najmä na sklonku jeho zániku, mala už v rukách hospodársku moc, no ešte nemala v rukách moc politickú Preto prostredníctvom týchto teórií si kliesnila cestu k uchopeniu i politickej moci Zdôvodňovala nimi aj zánik starej feudálnej spoločnosti a rodiacej sa novej kapitalistickej spoločnosti

Feudalizmus a z neho vyplývajúce privilégiá a výsady šľachty a duchovenstva znemožňovali buržoáziu zúčastňovať sa na politickom a verejnom živote, resp na politickej moci

Preto musela buržoázia nastoliť nový spoločenský poriadok. Na odstránenie feudalizmu jej však nestačili vlastné sily, potrebovala získať spojenca v širokých ľudových masách resp u občanov Tieto ľudové masy, resp občanov však mohla získať iba programom, ktorý by sa aspoň čiastočne zhodoval s ich požiadavkami a potrebami Preto ideológovia a predstavitelia buržoázie v buržoázných revolúciách vyzdvihli ako zástavu boja proti feudalizmu idey prirodzenoprávných teórií v heslách o rovnosti, slobode a bratstve, o ľude ako suverénoch v štáte a pod Buržoázia tieto heslá dokonale využila ako príťažlivý program okrem iného i vo svojom záujme

Pod heslom rovnosti sa buržoázia usilovala predovšetkým odstrániť privilégiá a výsady šľachty a duchovenstva, existujúce za feudálneho zriadenia, a tým utvoriť podmienky, aby celý štátny aparát a tým i všetku politickú moc mohla prevziať do svojich rúk.

Heslom sloboda rozumela buržoázia okrem iného aj slobodu pre kapitalistov, ktorým dávala právo slobodne a bez akýchkoľvek obmedzení využívať svoje vlastníctvo výrobných prostriedkov. Išlo tu vlastne o slobodu podnikania Zároveň však i kapitalisti potrebovali už „slobodného robotníka“, ktorý by nebol pripútaný k feudálnemu páňovi a mohol slobodne predávať svoju pracovnú silu a slobodne sa pohybovať po krajine

Buržoázia pod heslom vláda ľudu hlásala, že jediným zdrojom štátnej moci je ľud. V praktickom živote to však často bolo a je celkom inak. Účasť na politickom živote majú predovšetkým tí, ktorí majú peniaze na úspešnú volebnú kampaň. Reálna moc ľudu v štáte sa stáva často iba formálnou mocou ľudu, a to preto, lebo občan nemá spätné väzby a mechanizmy na kontrolu moci.

Ideovo-politický obsah teórií o „prirodzenom práve“ bol premietnutý i do konkrétnej spoločensko-politickej činnosti, a to predstaviteľmi, respektíve vodcami buržoázných revolúcií.

Na americkom kontinente sa to po prvýkrát zrkadlilo v Deklarácii nezávislosti z roku 1776. Deklarácia nezávislosti vyhlasovala rovnosť všetkých ľudí, právo na život, slobodu a osobné šťastie. Takisto vyhlasovala i právo ľudu byť nositeľom politickej moci v štáte. Tieto heslá pozitívne pôsobili na masy amerického ľudu a mobilizovali ho do boja proti anglickému koloniálnemu panstvu, ktorý viedla americká buržoázia. Napokon tieto heslá mali významnú úlohu aj pri víťazstve americkej buržoázie, v spojení s ľudovými masami, resp. s občanmi, nad anglickým kolonializmom, ktorého výsledkom bolo konštituovanie, respektíve vznik USA. Spomínané heslá sa v podobe práv a slobôd dostali do Ústavy USA z roku 1797 (platnej s príslušnými dodatkami dodnes) až o štyri roky, t. j. roku 1891, keď bola do nej zahrnutá aj tzv. listina práv (Bill of Rights), ktorá obsahovala politické práva a osobné slobody občanov.²

Na európskom kontinente došlo k vyhláseniu občianskych práv a slobôd prvý raz v buržoáznej francúzskej revolúcii roku 1789, a to v Deklarácii práv človeka a občana (Declaration des Droits de l'homme et du citoyen). Deklarácia celkovo obsahovala 17 článkov. Z toho prvé tri články a posledný sedemnásť článok tvorili základ inštitútu občianskych práv a slobôd. Prvý článok zakotvoval slobodu a rovnosť ľudí, druhý hovoril o zachovaní „prirodzených“ a nescudziteľných práv človeka, tretí článok vyhlasoval suverenitu ľudu a posledný, sedemnásť článok zakotvoval právo súkromného vlastníctva.³ Deklarácia práv človeka

² Pozn. Káčer, L. Ústavy kapitalistických štátov. Bratislava, PFUK 1977, s. 7 a n.

a občana z roku 1789 sa stala súčasťou i prvej Ústavy francúzskej republiky z roku 1791.

Teórie o „prirodzenom práve“ zohrali pokrokovú úlohu pri zániku feudálnej spoločnosti a formovaní a samom vzniku kapitalistickej spoločnosti a v tejto súvislosti i pri vzniku inštitútu občianskych práv a slobôd. Korene týchto teórií spočívali v ekonomických a ideovo-politických rozporoch feudálnej spoločnosti, ktorá brzdila rozvoj výrobných síl a v konečnom dôsledku i výrobných vzťahov. Vyhlásenie týchto práv v známych deklaráciách malo ďalekosiahly význam pre vtedajšiu spoločnosť a ako buržoázna revolúcia a celé buržoázne zriadenie bolo pokrokom oproti feudalizmu, malo takéto vyhlásenie pokrokový charakter.

Pri hodnotení vzniku inštitútu občianskych práv a slobôd a ich vývoja v spoločnosti treba jednoznačne vidieť, že na jeho rozvoj najmä v Európe mala bezprostredný vplyv buržoázna francúzska revolúcia a najmä Deklarácia práv človeka a občana. Na túto skutočnosť poukázal i významný slovenský štátovedec, akademik Karol Laco, keď napísal: „Na rozvoj inštitúcie občianskych práv a slobôd mala najväčší vplyv Declaration des Droits de l'homme et du citoyen z roku 1789. V prvých dvoch článkoch zakotvila Rousseauovu myšlienku „prirodzenej“ rovnosti a slobody ľudí, v 17. článku zakotvila však aj „prirodzené“ práva súkromného vlastníctva. Tým urobila všetky práva a slobody formálnymi pre všetkých pracujúcich.“⁴

Popri prirodzenom práve a prirodzenoprávnych teóriách treba poukázať na významnú skutočnosť, že: „prirodzenoprávne postavenie ľudí v zmysle kresťanského učenia je odvodzované z idey „detí jedného Boha“ a prirodzené práva človeka sú považované za určitý druh božského zákona. Významným predstaviteľom týchto myšlienok bol Tomáš Akvinský (1225—1274) ako jeden z najvýznamnejších predstaviteľov stredovekej scholastickej filozofie, ktorý spojil najlepšie myšlienky Aristotela a stoikov...“⁵

³ Pozn. Declaration des Droits de l'homme et du citoyen. Paris 1927, s. 34 a n.

⁴ Laco, K. Sovietske štátne právo. Bratislava, PFUK 1959, s. 409.

⁵ Posluch, M. — Cibulka, E. Štátne právo Slovenskej republiky. Bratislava, Heuréka 2003, s. 70.

Toto obdobie „božského práva“ malo vplyv i na chapanie svetského práva, v ktoreho rámci sa „súčasne uplatňujú idey preberania zdedených práv, ktoré nesmú byť porušené, a viedli od účasti a kontroly „veľkých“ na vláde k trvalým výsadám (listinám) o slobodách. Tieto práva a slobody postupne nadobúdajú charakter privilégií alebo korporatívnych práv“⁶ Majúc na zreteľ tieto skutočnosti má potom Magna Charta Libertatum z 15 júna 1215 v britskom práve ako aj kráľovstve osobitné miesto. Ochraňovala pred kráľovským súdnictvom obyčajové právo, aby nebolo zneužívané. V zmysle charty nesmel byť bez zákonného podkladu zadržaný žiaden slobodný muž, taktiež nesmel byť väznený ani prehladaný a tiež pozbavený vlastníctva, nesmel byť popravený a tiež poslaný do vyhnanstva (článok 39 charty). Na Magnu Chartu Libertatum nadväzovala Petícia o právach (Petition of the Rights) z roku 1628. Obsahovala zásadu, že bez súdneho rozhodnutia nesmel byť žiadny slobodný muž uväznený. Ďalej nasledoval Habeas Corpus Act z roku 1679, ktorý obsahoval, že každý zadržaný musí byť od 3 do 20 dní podľa vzdialenosti, predvedený sudcovi, ktorý ho musí oboznámiť s dôvodmi jeho zadržania. Ďalej to boli Deklarácia práv (Declaration of Rights) z roku 1689, ktorá významným spôsobom obmedzila právomoci monarchu. Po tejto deklarácii treba uviesť Act of Settlement z roku 1701, ktorý zakotvoval nezávislosť sudcov. V tejto súvislosti treba zdôrazniť skutočnosť, že „bezprostredná kontinuita týchto prameňov až k súčasnej uznávanej uprave ľudských práv však existuje iba vo Veľkej Británii“.⁷

1.2. Vznik a vývoj inštitútu základných ľudských a občianskych práv a slobôd v RSFSR a ZSSR

Pri historickom vývoji inštitúcie základných ľudských a občianskych práv a slobôd na európskom kontinente nemožno opome-

⁶ Tamže, s. 71

⁷ Kresák, P. Porovnávacie štátne právo (Ústavné systémy demokratických štátov). Bratislava, Vydavateľské oddelenie PF UK 1993, s. 50

núť ani ďalšiu historicko-revolučnú udalosť, Októbrovú revolúciu v Rusku z roku 1917, ktorá sa dotkla významných spôsobom okrem iného i inštitúcie základných ľudských a občianskych práv a slobôd prostredníctvom októbrových dekrétov a prvou socialistickou ústavou na svete, Ústavou Ruskej Sovietskej Federatívnej Socialistickej Republiky (RSFSR). Medzi októbrové dekréty sa zaraďovali Deklarácia práv národov Ruska a taktiež Deklarácia práv pracujúceho a vykorisťovaného ľudu, ktoré boli spolu s októbrovými dekrétmi chápané ako revolučno-ústavnoprávne akty predustavného obdobia. V rámci októbrových dekrétov bol prijatý okrem iných i Dekrét o mieri, ktorý mal historický význam pre celé ľudstvo a to najmä preto, lebo prvý raz fixoval nové princípy medzinárodných vzťahov a odsúdil vojnu ako prostriedok riešenia sporných otázok medzi štátmi a národmi, a mier vyhlásil za základ zahraničnej politiky RSFSR. Z hľadiska inštitúcie základných ľudských a občianskych práv a slobôd mali veľký význam najmä októbrové dekréty⁸, zakotvujúce demokratické práva a slobody občanov, ktorými sa zlikvidovala nerovnosť a nerovnoprávnosť občanov (stavovské privilégiá a feudálne prežitky). Taktiež boli prijaté dekréty, ktoré odstraňovali nerovnoprávne postavenie ženy a detí narodených mimo manželstva. Dekrétmi bol zavedený i osemhodinový pracovný čas, úplné sociálne zabezpečenie a poistenie v prípade choroby.

Októbrové dekréty ako revolučno-ústavnoprávne akty sovietskej moci po Októbrovej revolúcii v Rusku sa stali ideovo-politickým a teoretickým východiskom pri príprave prvej socialistickej ústavy na svete, ktorá bola schválená 10. júla 1918 V. všeruským zjazdom sovietskych ako Ústava Ruskej Sovietskej Federatívnej Socialistickej Republiky. Súčasťou tejto ústavy sa stala i Deklarácia práv pracujúceho a vykorisťovaného ľudu.⁹

⁸ Text jednotlivých októbrových dekrétov pozri: První sovětské ústavy. Dokumenty k sovětskému státnímu právu. Praha 1952, s. 78 — 97

⁹ Pozri: První sovětské ústavy. Dokumenty k sovětskému státnímu právu. Praha 1952, s. 78 — 97

Ústava RSFSR z roku 1918 zakotvovala základné práva a slobody občanov v časti druhej, a to v článkoch 13, 14, 15, 16, 17, 20, 22 a 23, ako aj časti štvrtej v článkoch 64 a 65

Žiada sa poukázať, že Ústava RSFSR z roku 1918 zakotvovala okrem iných i významné základné právo, a to právo človeka — občana na život v mieri. V tejto súvislosti treba taktiež konštatovať, že predmetná ústava ešte nezakotvovala ucelenú skupinu sociálno-ekonomických práv.

Po Ústave RSFSR z roku 1918 boli schvaľované postupne i ústavy ostatných sovietskych socialistických republík, ktoré podľa jej vzoru zakotvovali inštitút základných ľudských a občianskych práv a slobôd

Žiada sa upozorniť na skutočnosť, že po vzniku Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR) bola prijatá i Ústava ZSSR z roku 1924. Nezakotvovala však inštitúciu základných ľudských a občianskych práv a slobôd a povinností. Tak sa stalo z toho dôvodu, že inštitúcia základných ľudských práv a slobôd bola zakotvená v ústavách jednotlivých zväzových republík ako subjektoch sovietskej socialistickej federácie — Zväzu sovietskych socialistických republík.

Dňa 5. decembra 1936 bola mimoriadnym VIII zjazdom soviетov schválená nová Ústava ZSSR, ktorá zakotvovala rozsiahli katalóg základných ľudských a občianskych práv a slobôd. Po prvý raz na svete vôbec táto ústava zakotvila jedno z najvýznamnejších sociálno-ekonomických práv, a to právo na prácu a odpočinok po práci

Ústava Zväzu sovietskych socialistických republík z roku 1936 zakotvila i základné povinnosti sovietskych občanov. Ústava platila až do 7. októbra 1977, keď bola Najvyšším soviетom ZSSR schválená v poradí už druhá nová Ústava ZSSR.¹⁰ Inštitút základných práv a slobôd vrátane povinností občanov ZSSR citovaná Ústava ZSSR zakotvila v druhej časti nazvanej Štát a osobnosť, a to v hlave 6. Občianstvo ZSSR. Rovnoprávnosť občanov,

¹⁰ Grospič, J — Blahož, J. Koncepcie ľudských a občianskych práv od Veľkého října po súčasnosť. Právnik, 1977, č. 10, s. 902 a n.

v hlave 7. Základné práva, slobody a povinnosti občanov ZSSR. Pritom treba poukázať na to, že zákonodarca Najvyšší soviет ZSSR schválenie novej Ústavy ZSSR z roku 1977 zdôvodňoval potrebou zakotvenia novej kvality dosiahnutej vo vývoji sovietskeho štátu a spoločnosti — budovanie všeludového štátu a rozvinutej socialistickej spoločnosti, vrátane dosiahnutia novej kvality čo do obsahu a rozsahu základných práv a slobôd občanov v Zväze sovietskych socialistických republík. Napokon vieme, ako to dopadlo so ZSSR a s budovaním socializmu a komunizmu vo všetkých socialistických štátoch vôbec. Zväz sovietskych socialistických republík zanikol a podobne i ostatné socialistické štáty, ktoré boli pod jeho vplyvom.

1.3. Vznik a vývoj inštitútu základných ľudských a občianskych práv a slobôd v Česko-Slovensku

Vznik Československej republiky datujeme 28. októbrom 1918, keď sa vlastne začína i jej ústavný vývoj prvým a druhým ústavným provizóriom. Po nich nasleduje prijatie Ústavy Československej republiky dňa 29. februára 1920, čím sa začína v Česko-Slovensku i vývoj inštitútu základných ľudských a občianskych práv a slobôd. Ústava ČSR z roku 1920 tento inštitút zakotvila v hlave piatej nazvanej Práva a slobody ako aj povinnosti občanské. Boli rozčlenené takto: Rovnosť § 106, Osobná a majetková sloboda § 107 až § 111, Daňová sloboda § 112, Sloboda tlače, právo zhromažďovacie a spolkové § 113 a § 114, Petičné právo § 115, Listové tajomstvo § 116, Sloboda učenia a svedomia, sloboda prejavu myšlienky § 117 — 125, Manželstvo a rodina § 126, Branná povinnosť § 127. Práva a ochrana národnostných, náboženských a rasových menšín bola v ústave zakotvená v hlave šiestej v § 128 až 134.¹¹

Treba konštatovať, že na túto dobu išlo o široký katalóg ústavných práv a slobôd občanov vrátane národnostných, nábožen-

¹¹ Blížšie pozri Ústava Republiky Československej (Ústava ČSR z roku 1920) Praha, Štátné nakladateľstvo v Prahe 1934

ských a rasových menšín, čo obdivovali najmä občania iných najmä európskych štátov. V tejto súvislosti sa žiada poukázať na skutočnosť, že ustava z roku 1920 platila až do roku 1948. Pritom jej platnosť a účinnosť treba chápať v zmysle kontinuity a diskontinuity. (Treba brať do úvahy roky 1938 až 1945 — vojnové roky.)

Ústava Československej republiky z 9. mája 1948 inštituovala základných ľudských a občianskych práv a slobôd zakotvovala v kapitole prvej pod názvom Práva a povinnosti občanov a to takto: Rovnosť § 1, Osobná sloboda § 2 a § 3, Domová sloboda § 4 a § 5, Listové tajomstvo a tajomstvo dopravovaných správ § 6, Sloboda pobytu § 7, Majetková sloboda § 8 a § 9, Ochrana rodiny a mládeže § 10 a § 11, Právo na vzdelanie § 12 až § 14, Sloboda svedomia a vyznania § 15 až § 17, Sloboda prejavu a ochrana kultúrnych statkov § 18 až § 22, Petičné právo § 23, Zhromažďovacia a spolčovacia sloboda § 24 a § 25, Sociálne práva § 26 až § 29, Základne povinnosti občana voči štátu a spoločnosti § 30 až § 34, Všeobecné ustanovenia § 35 až § 38.¹²

Pri Ústave ČSR z 9. mája 1948 sa žiada poukázať na skutočnosť, že okrem iných práv a slobôd zakotvila významné sociálne práva občanov a to právo na prácu a spravodlivú odmenu za vykonanú prácu ako pre mužov, tak aj pre ženy, a taktiež i právo na odpočinok. Išlo vlastne o ústavné zakotvenie sociálnych práv v Česko-Slovensku po prvý raz. Ustava ČSR z 9. mája 1948 platila dvanásť rokov, t. j. do prijatia Ústavy Československej socialistickej republiky (ČSSR) z roku 1960.

Ústava ČSSR bola Národným zhromaždením prijatá dňa 11. júla 1960 a dňom schválenia nadobudla i účinnosť. Publikovaná bola ako ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Táto ustava zakotvila inštitút ľudských a občianskych práv a slobôd v druhej hlave pod názvom Práva a povinnosti občanov v článkoch 19 až 38.¹³ Druhá hlava Ústavy ČSSR z roku 1960 platila až do zániku Českej

¹² Blížšie pozri Ústava Československej republiky z 9. mája 1948. Bratislava, Sme, 1959.

¹³ Blížšie pozri Ústava Československej socialistickej republiky. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1960.

a Slovenskej Federatívnej Republiky (ČSFR), t. j. do 31. decembra 1992. V tejto súvislosti treba upozorniť na skutočnosť, že ani vznik česko-slovenskej federácie schválením NZ ČSSR ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii zo dňa 27. októbra 1968, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 1969, sa nedotkol zakotvenia druhej hlavy o Právach a povinnostiach občanov.

Pri hodnotení ústavného zakotvenia inštitutu základných ľudských práv a slobôd v jednotlivých ústavách v Česko-Slovensku až do jeho zániku treba konštatovať, že každá z ústav priniesla niečo nové, čo do formy ale aj obsahu, t. j. niektoré nové práva a slobody, ale aj povinnosti. Pritom sa žiada poukázať na skutočnosť, že tieto základné ľudské a občianske práva a slobody boli garantované ústavnoprávne, politicky a ekonomicky. Žiaľ, nie vždy boli uvedené práva a slobody dodržiavané fyzickými a právnickými osobami navzájom a taktiež i zo strany štátu.

Základné (ústavné) ľudské a občianske práva a slobody a ich záruky a realizácia v spoločensko-politickej a ústavnoprávnej praxi sú ukazovateľom demokratickosti či nedemokratickosti spoločnosti toho ktorého štátu. To sa týkalo i Česko-Slovenska v minulosti, resp. i Slovenskej republiky i dnes.

1.4. Listina základných práv a slobôd

Základné ľudské a občianske práva a slobody na kvalitatívne vyššej úrovni zakotvila Listina základných práv a slobôd, ktorá bola schválená ešte za existencie česko-slovenskej federácie (ČSFR) Federálnym zhromaždením ČSFR, a to ústavným zákonom č. 23/1991 Zb. z 9. januára 1991, ktorým sa uvádza Listina základných ľudských práv a slobôd. Vychádza z medzinárodných dokumentov, najmä zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv OSN, z Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, z Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, z Európskej konvencie o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorá bola prijatá v Ríme, a z dokumentov helsinského procesu KBSE. Z hľadiska štruktúry

ry sa Listina základných ľudských práv a slobôd skladá z dvoch častí. Prvú časť tvorí ústavný zákon č. 23/1991 Zb, ktorým sa Listina základných ľudských práv a slobôd uvádza a druhú časť tvorí vlastný text Listiny základných ľudských práv a slobôd, ktorý pozostáva z úvodu (preambuly) a šiestich hláv. Prvá hlava obsahuje všeobecné ustanovenia (čl 1 až 4). Druhá hlava: Ľudské práva a základné slobody je rozdelená na prvý oddiel: Základné ľudské práva a slobody (čl 5 až 16) a druhý oddiel: Politické práva (čl. 17 až 23). Tretia hlava: Práva národnostných a etnických menšín (čl. 24 až 25). Štvrtá hlava: Hospodárske, sociálne a kultúrne práva (čl 26 až 35). Piata hlava: Právo na súdnu a inú právnu ochranu (čl. 36 až 40). Šiesta hlava: Spoločné ustanovenia (čl. 41 až 47). Listina základných ľudských práv a slobôd nadobudla účinnosť dňom vyhlásenia v Zbierke zákonov čiastka 6, t. j. dňa 8. februára 1991¹⁴. Ústava SR väčšiu časť práv a slobôd z Listiny základných ľudských práv a slobôd prevzala do svojho textu. Prítom však Listina základných práv a slobôd platí súbežne s Ústavou SR¹⁵.

Právni teoretici, ideológovia a politológovia, vychádzajúc z podstaty formálnej rovnosti všetkých občanov a na základe teórie o „prirodenom práve“, respektíve teórie prirodzenoprávnej školy, ktoré zaraďovali občianske práva a slobody medzi tzv. „prirodené“, neodňateľné, „nezadateľné“ práva, pripisovali aj pripisujú tomuto ústavnému inštitútu v ich zmysle slova „demokratický a ľudový“ charakter. Skutočnosť bola však často aj iná, lebo „prirodené“, neodňateľné, „nezadateľné“ občianske práva a slobody boli často zo strany vládnucich politických strán — a to tak v kapitalizme ako i v socializme — rozličnými formami porušované a obmedzované.

V tejto súvislosti sa žiada poukázať na skutočnosť, že v období fašizmu je demokracia nahradzovaná fašistickou diktatúrou,

¹⁴ Blížšie pozri Ústavný zákon FZ ČSFR č. 23/1991 Zb z 9. januára 1991, ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ustavný zákon FZ ČSFR.

¹⁵ Základné ľudské a občianske práva a slobody podľa Ústavy SR sú podrobne rozobrané a zhodnotené v III a IV kapitole tejto publikácie.

ktorá celkom otvorene odbúrava všetky občianske práva a slobody.

Na záver tejto kapitoly treba konštatovať, že vznik a vývoj ústavného inštitútu ľudských a občianskych práv a slobôd v období buržoázných revolúcií a vo vyspelých demokratických štátoch vychádza z prirodzeného práva a prirodzenoprávných teórií a jeho základom sú individualizmus a liberalizmus, ako aj osobná sloboda občanov, do ktorej nemal zasahovať štát. Na druhej strane treba vidieť, že marxisticko-leninská koncepcia vzniku a vývoja ústavnej inštitúcie ľudských a občianskych práv a slobôd v RSFSR a ZSSR ako i v bývalých ostatných socialistických štátoch vychádzala z triedneho princípu, resp. z triednej podstaty a charakteru štátu a kolektivismu, ďalej z princípu sociálnej rovnosti, z princípu socialistického vlastníctva výrobných prostriedkov ako aj z vedúcej úlohy komunistckej strany. V tejto súvislosti sa žiada povedať, že súčasná koncepcia ústavnej inštitúcie ľudských a občianskych práv a slobôd taktiež vychádza z prirodzeného práva a je premietnutá do pozitívneho práva — do ústav vyspelých demokratických štátov vrátane Ústavy Slovenskej republiky.

II. kapitola

Všeobecná charakteristika ľudských práv a základných slobôd

Ľudské práva a slobody sú pevne spojené so životom každého človeka. Každý jedinec sa s nimi rodí aj umiera. Tieto práva sú dané človeku práve preto, že sa narodil. Nikto mu ich nedaroval (ani štát, ani spoločnosť), a preto za ne nemusí byť nikomu vďačný. Dokonca je oprávnený požadovať od štátu (spoločnosti), aby mu zabezpečil potrebnú ochranu na ich nerušené využívanie.¹

Hoci sa dnes pojmom ľudské práva označujú rozsahom i kvalitou rôzne práva a slobody jednotlivca — všeobecné občianske práva, všeobecné práva a slobody občanov, základné ľudské práva a slobody, ústavnými normami garantované práva a slobody osôb a podobne² — korene a pôvod ľudských práv sa spájajú s ľudskou dôstojnosťou a vyjadrujú úctu k ľudskej bytosti. Kategória ľudských práv a ich ochrana sa vyvíjala historicky spolu s vývojom ľudskej spoločnosti, podliehala rôznym doktrínam, filozofickým názorom a právnym teóriám. Pod vplyvom rozmanitých spoločenských, politických, filozofických a právnych fenoménov sa v histórii formovali ľudské práva a slobody založené na rešpektovaní dôstojnosti ľudskej bytosti, života, slobody a majetku jednotlivca a jeho práv v občianskej spoločnosti.³ Pokojne môžeme povedať, že azda neexistuje civilizácia a kultúra, ktorá by neprispela k formovaniu predstáv o právach a slobodách jednotlivca.

¹ Svák, J — Fico, R. Ako postupovať v prípade porušenia ľudských práv. Bratislava, SNSLP 1994, s. 5

² Strážnická, V — Šebesta, Š. Človek a jeho práva. Bratislava, JUGA 1994, s. 11

³ Tamže

Aj dnes každý vníma a interpretuje ľudské práva cez vlastnú individualitu (ktorá je ovplyvňovaná mnohými faktormi — napr. výchovou, náboženstvom, filozofiou, umením, spoločenským životom a pod.)

Takto mnohostranne a dlhodobo sa obsahovo koncipoval dnešný katalóg ľudských práv (od historických dokumentov Magna Charta libertatum, Habeas Corpus Act, Deklarácie práv človeka a občana a ďalších až po dnešné medzinárodné dohovory a ostatné normy medzinárodného práva)

Súčasná koncepcia považuje za základné ľudské práva a slobody tie ľudské práva a slobody, ktoré sú zakotvené v medzinárodných dohovoroch a ďalších normách medzinárodného práva. Sú nimi niektoré medzinárodnoprávne dokumenty označené ako dohovory alebo zmluvy, protokoly k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, záväzná časť Záverečného aktu Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe⁴ a iné.

Súhrn práv a slobôd upravených v týchto dokumentoch tvorí medzinárodný štandard. Obsah ľudských práv bol a je determinovaný ústavnými normami štátov a v praktickej rovine je určovaný charakterom štátnej organizácie spoločnosti a stupňom demokracie v danom štáte. Súčasná chápanie ľudských práv predpokladá, že minimálny štandard ľudských práv a slobôd je zakotvený v ústave každého štátu a doplnený sústavou vnútroštátnych inštitúcií, ktoré zabezpečujú ochranu subjektom ľudských práv. Minimálny medzinárodný štandard ľudských práv určujú tie základné ľudské práva a slobody, ktoré sú zahrnuté v univerzálnych medzinárodných dokumentoch a v medzinárodných dohovoroch o ľudských právach regionálneho charakteru.⁵

Predpokladá sa (v rámci svetového i európskeho spoločenstva), že každý demokratický právny štát garantuje dodržiavanie minimálneho medzinárodného štandardu základných ľudských práv a slobôd na svojom štátnom území. Ako? Tým, že tieto základné

⁴ Tamže, s. 12.

⁵ Tamže, s. 13

ľudské práva a slobody zakotví vo svojej ústave a súčasne vytvorí sústavu vnútroštátnych inštitúcií, ktoré zabezpečujú ochranu ich subjektom.

V rámci konkrétneho štátu sa pojem ľudské práva terminologicky používa na označenie kategórie práv a slobôd jednotlivca, ktoré sú ako jeho práva zakotvené v ústavných normách jednotlivých štátov a sú súčasťou právneho systému konkrétneho štátu. Ľudské práva sa bytostne dotýkajú každého jednotlivca v spoločnosti, lebo majú podstatný význam pre jeho existenciu a kvalitu života. Preto patrí k základným úlohám štátu garantovať každému občanovi základné ľudské práva a slobody aspoň v takom rozsahu, v akom štát prevzal medzinárodné záväzky (minimálny medzinárodný štandard), a realizovať ich vnútroštátnymi prostriedkami a mechanizmom. Kvalita demokracie sa všade hodnotí predovšetkým podľa toho, ako sa v praxi rešpektujú garantované ľudské práva a slobody. Podstatným a najzložitejším problémom realizácie ľudských práv stále zostáva konanie alebo nečinnosť štátnej moci, a to tak na vnútroštátnej úrovni, ako aj vo vzťahu k iným štátom a medzinárodným inštitúciám, ktoré sa zaoberajú dodržiavaním a ochranou ľudských práv a slobôd. Sústava právnych pravidiel, ochranný systém a mechanizmus na ich zabezpečenie, vrátane medzinárodných procedúr, sú efektívne len vtedy, ak sa s nimi štáty stotožňujú v presvedčení o ich záväznosti a tento postoj prejavia vlastným pozitívnym konaním na ochranu ľudských práv (napr. v činnosti štátnej správy), alebo ak s použitím týchto mechanizmov vyjadria súhlas (pristúpením k medzinárodným procedúram). Nemožno totiž zabudnúť na to, že základom ochrany ľudských práv konkrétneho jedinca občana je vnútroštátne právo a medzinárodné inštitúcie s ich procedúrami prichádzajú do úvahy spravidla následne

Občianske a politické práva

Konštatovali sme, že ľudské práva a slobody upravené v medzinárodných dokumentoch vytvárajú medzinárodný štandard. Medzinárodný štandard tvorí katalóg ľudských práv a slobôd,

ktorý sa všeobecne delí na niekoľko skupín, označovaných ako generácie ľudských práv

1 občianske a politické práva — práva prvej generácie,

2 hospodárske, sociálne a kultúrne práva — práva druhej generácie,

3 právo na rozvoj, právo na prírodné zdroje, právo na hodnotné životné prostredie, právo na mier, na solidaritu a právo na odzbrojenie — práva tretej generácie⁶

Do prvej generácie — k občianskym a politickým právam a slobodám — patria tradičné osobnostné práva jednotlivca: právo na život, osobnú slobodu, rovnosť pred zákonom, procesné záruky, nedotknuteľnosť obydlia, ochranu listového tajomstva, slobodu náboženského vyznania, slobodu vyjadrovania, slobodu zhromažďovania a slobodu združovania. Ďalej politické a občianske práva, ako sú právo na štátne občianstvo (príslušnosť), účasť na správe verejných vecí, volebné právo, právo na referendum, právo na prístup k verejným úradom a ďalšie. Na druhej strane však pojem všeobecné občianske práva zahŕňa všetky tie všeobecné práva občanov štátu, ktoré sú zakotvené v základných normách ústavného práva, predovšetkým v ústave, ale aj v ďalších právnych kódexoch. Niekedy im hovoríme aj ústavne zaručené práva.

Z uvedeného vyplýva, že v našej publikácii sa nebudeme zaoberať len právami prvej generácie, pretože II. hlava Ústavy SR garantuje aj práva druhej a čiastočne aj tretej generácie, čo zodpovedá aj modernej koncepcii ľudských práv, ktorá sa zakladá na existencii univerzálnych, neodňateľných a solidárnych ľudských práv, spätých s úpravou vzťahu medzi štátom a jednotlivcom, občanmi, prípadne inými skupinami (etnickými, jazykovými, rasovými, národnostnými, náboženskými⁷ a pod.)

Mechanizmy ochrany ľudských práv na Slovensku

Všetky doterajšie úvahy o ľudských právach a základných slobodách by nemali význam bez existencie záruk, garancií v podobe fungujúceho mechanizmu, ktorý zabezpečí ich ochranu

Ochranu ľudských práv zabezpečuje sústava prostriedkov, ktoré chránia jednotlivca pred ich porušovaním. Tieto prostriedky majú rôzny charakter. Patria k nim vnútroštátne a medzinárodné prostriedky, priame a nepriame prostriedky, právne, mimoprávne, súdne a kvázi súdne prostriedky a ďalšie.⁸ Individuálne možnosti jednotlivca v tejto oblasti však väčšinou závisia od činnosti štátu a od fungovania vnútroštátnych prostriedkov ochrany ľudských práv. Ak chceme hovoriť o mechanizmoch ochrany ľudských práv u nás, musíme konštatovať, že ľudské práva a predovšetkým ich kodifikácia na úrovni minimalneho štandardu ľudských práv sa na Slovensku dostali do popredia záujmu spoločnosti až v súvislosti so spoločensko politickými premenami po novembri 1989, pretože práve podľa úrovne uplatňovania a ochrany týchto práv sa hodnotí kvalita demokratického charakteru spoločnosti. Budovanie novej kvality spoločnosti na princípoch demokracie, humanizmu a trhovej ekonomiky si vyžaduje i novú kvalitu postavenia človeka, občana v štáte a spoločnosti. Preto cesta Slovenskej republiky k integrácii do rodiny demokratických štátov musela viesť cez nové ústavnoprávne zakotvenie práv a slobôd občanov. Stalo sa tak prijatím ústavného zákona č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd.⁹

Prijatím Listiny základných práv a slobôd Slovensko nielen dosiahlo kvalitatívne novú úroveň právnej úpravy tohto základného štátoprávneho inštitutu, ale vytvorilo ústavnoprávny predpoklad kompatibility našej právnej úpravy s európskym štandardom.¹⁰ Spôsob a obsah ústavnoprávnej úpravy práv a slobôd v Listine základných práv a slobôd (ďalej listina) vychádza zo všetkých podstatných medzinárodnoprávnych dokumentov

⁶ Tamže.

⁷ Tamže, s. 14

⁸ Tamže, s. 16

⁹ Fogaš, L. — Cibulka, E. Listina základných práv a slobôd (Ústavný zákon s komentárom) Bratislava, SPN 1992, s. 5

¹⁰ Tamže, s. 5 a 6

o ľudských právach (čiže spĺňa minimálny medzinárodný štandard)

Prijatím Ústavy Slovenskej republiky v roku 1992 sa ľudským právam dostalo ústavnoprávne zakotvenie — základné práva a slobody tvoria II. hlavu Ústavy SR. Obsahovo sú takmer totožné s právami zakotvenými v listine. V tejto súvislosti treba pripomenúť, že v oblasti ľudských práv a slobôd sa uplatňuje princíp priority medzinárodnoprávných noriem zakotvených v medzinárodných zmluvách zaväzujúcich a vyhlásených na území Slovenskej republiky, čím sa vlastne postavenie občana a jeho právna ochrana v oblasti ľudských a občianskych práv a slobôd internacionalizuje.

Z uvedeného vyplýva, že Slovenská republika má vytvorené ústavnoprávne garancie na realizáciu a dodržiavanie ľudských práv a základných slobôd i ochranný systém a mechanizmus na ich zabezpečenie a ochranu.

Štruktúra ochranných a kontrolných mechanizmov

Vychádzajúc z princípu priority medzinárodných noriem zakotveného v článku 7 ods. 5 a článku 154c Ústavy Slovenskej republiky, uplatňujú sa na Slovensku v podstate tri úrovne mechanizmov ochrany ľudských práv:

1. Mechanizmy univerzálneho systému ochrany ľudských práv,
2. Mechanizmy európskeho regionálneho systému ochrany ľudských práv,
3. Vnútroštátne mechanizmy ochrany ľudských práv.

1. Mechanizmy univerzálneho systému ochrany ľudských práv

Medzinárodné prostriedky ochrany ľudských práv nadobudli osobitný význam po druhej svetovej vojne, keď sa celosvetový záujem štátov koncentroval na problematiku masového porušovania ľudských práv vo vojnovom konflikte. V tom období bol

vznik Organizácie Spojených národov motivovaný nielen odhodlaním chrániť ľudstvo pred vojnami, ale aj snahou o obnovenie viery v základné ľudské práva a dôstojnosť ľudskej osobnosti a úsilím vytvoriť také medzinárodné vzťahy, ktoré by umožnili zachovanie spravodlivosti a úcty k medzinárodným záväzkom. Tieto pohnutky vyjadrili zakladajúce štáty OSN najprv v Charte OSN a následne v osobitnom medzinárodnom dokumente — Všeobecnej deklarácii ľudských práv (prijatej 10. 12. 1948). Neskôr prijali štáty ďalšie medzinárodné dohovory (pakty), ktoré zakotvujú medzinárodnoprávne normy a procedúry na ochranu ľudských práv a základných slobôd. Tento mechanizmus má základ v Charte OSN a v Komisii OSN pre ľudské práva a zahrnuje univerzálny systém ochrany ľudských práv.¹¹

Zatiaľ čo Všeobecná deklarácia ľudských práv mala programový charakter, nestanovila štátom záväzky, vyhlásila všeobecné princípy medzinárodného štandardu ľudských práv a autoritatívne interpretovala pojem ľudské práva a základné slobody, ďalšie medzinárodné dohovory už vytvárajú aj kontrolný systém dodržiavania týchto práv a slobôd. Z tohto pohľadu sú významné dva pakty OSN, a to Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a jeho Opčný protokol a Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

Oba pakty potvrdili univerzálny charakter ľudských práv a základných slobôd vo forme medzinárodných dohovorov, precíznejšie formulovali ľudské práva a obsahujú určité procesnoprávne garancie ich ochrany.¹² Z hľadiska vytvorenia kontrolných mechanizmov je významnejší Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Opčný protokol k nemu.

2. Mechanizmy európskeho regionálneho systému ochrany ľudských práv

Zároveň s univerzálnym systémom ochrany ľudských práv sa vyvíjal aj európsky regionálny systém ochrany ľudských práv

¹¹ Strážnická, V — Šebesta, Š., citované dielo, s. 16

¹² Tamže, s. 31

a základných slobôd Jeho základ položili západoeurópske štáty prijatím Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v Rade Európy¹³ (ďalej Európsky dohovor) Mechanizmus prostriedkov, ktoré obsahuje tento dohovor v znení jeho protokolov, postupne nadobudol dnešnú efektívnu procedurálnu podobu Európsky štandard ľudských práv domnuje medzi regionálnymi systémami ochrany ľudských práv vo svete a vyznačuje sa zatiaľ najprepracovanejším systémom na ochranu ľudských práv a základných slobôd

Európsky dohovor s 11 dodatkovými protokolmi a Európskou sociálnou chartou tvorí v súčasnosti Európsku chartu ľudských práv Spolu s ďalšími európskymi dohovormi tvoria regionálny systém ochrany ľudských práv a základných slobôd európskych štátov — členov Rady Európy — a zároveň predstavujú európsky štandard ľudských práv.¹⁴

Systém ochrany ľudských práv podľa Európskeho dohovoru tvoria jeho inštitúcie a konanie pred nimi na základe sťažnosti o porušení ľudského práva alebo slobody (európska procedúra) Podľa čl 19 zriadili zmluvné strany Európsku komisiu pre ľudské práva a Európsky súd pre ľudské práva Výbor ministrov Rady Európy sa významne podieľal na procedúrach podľa Európskeho dohovoru a protokolov Dňa 1. 11. 1998 nadobudol platnosť Protokol č. 11 k Európskemu dohovoru, ktorý zrušil dovtedajší dvojestupňový systém prejednávania podaných sťažností (v Európskej komisii pre ľudské práva a na Európskom súde pre ľudské práva) a nahradil ich novým a jediným stálym súdnym orgánom — Európskym súdom pre ľudské práva Výbor ministrov Rady Európy stratil právomoc rozhodovať o porušení ľudských práv a od 1. 11. 1998 dohľada len na výkon rozsudkov Európskeho súdu pre ľudské práva Ďalšie mechanizmy európskeho regionálneho systému vytvárajú orgány a inštitúcie v rámci Európskej únie a Organizácie bezpečnosti a spolupráce v Európe (predtým Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe)

¹³ Tamže, s. 16

¹⁴ Tamže, s. 97

3. Vnútroštátne mechanizmy ochrany ľudských práv

Popri štúdiu uplatňovania a využívania medzinárodných mechanizmov ochrany ľudských práv (univerzálnych, ako aj európskych regionálnych) je potrebné skúmať rozsah úpravy ľudských práv a základných slobôd a mechanizmy ich ochrany vo vnútroštátnom právnom poriadku Pre vnútroštátnu ochranu ľudských práv je rozhodujúca existencia právneho štátu a uplatňovanie princípov fungujúcej demokratickej spoločnosti Tieto všeobecné zásady zakotvujú pravidla ústavné normy (ústava a ústavné zákony) štátu, ktoré musia garantovať ochranu ľudských práv a slobôd

Základné práva a slobody občanov Slovenskej republiky sú vymedzené v Ústave Slovenskej republiky, ktorá je od 1. septembra 1992 jej základným zákonom V rozpore s ústavou nemôže byť prijatý žiadny zákon ani iný právny predpis¹⁵

Ďalšie okruhy ľudských práv a slobôd vymedzujú medzinárodné dokumenty, ktoré spĺňajú podmienky uvedené v článku 7 ods 5 a článku 154c Ústavy SR, a to

1 Sú to zmluvy (zmluvou nie je napríklad jednostranné rozhodnutie medzinárodného orgánu, napr odporúčanie Rady Európy)

2 Ich obsahom je úprava ľudských práv a základných slobôd.

3 Zabezpečujú väčší rozsah ústavných práv a slobôd

4 Boli ratifikované

5 Boli vyhlásené spôsobom ustanoveným v zákone

Najdôležitejšou garanciou zabezpečenia ochrany základných práv a slobôd je existencia sústavy vnútroštátnych inštitúcií — orgánov ochrany práva, ktoré zabezpečujú občanom ochranu ich práv a základných slobôd Druhým nevyhnutným predpokladom reálneho uplatňovania ľudských práv a základných slobôd je vedomosť občanov, akým spôsobom môžu svoje porušené ľudské právo či základnú slobodu napraviť, aký postup majú zvoliť a na

¹⁵ Svák, J — Fico, R.. Ako postupovať v prípade porušenia ľudských práv na Slovensku. (Aktualizované vydanie) Bratislava, SNSLP 1996, s. 7

aký štátny orgán sa obrátiť, keď sa domievajú, že ich ľudské práva boli obmedzené alebo porušené.

Od roku 2002 sa na ochrane základných práv a slobôd významným spôsobom podieľa aj inštitút Verejného ochrancu práv (ombudsmana) zriadený článkom 151a Ústavy SR. Podľa tohto článku je Verejný ochranca práv nezávislý orgán, ktorý sa v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom podieľa na ochrane základných práv a slobôd fyzických osôb a právnických osôb pri konaní, rozhodovaní alebo nečinnosti orgánov verejnej správy, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom alebo princípmi demokratického a právneho štátu

III. kapitola

Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky

Ustava Slovenskej republiky je základným štátovým dokumentom. Vytvára ústavné podmienky na existenciu a formu prejavu zvrchovanosti štátu. Vytvára právny a inštitucionálny fundament fungovania štátu. Určuje obsah i hranice štátnej moci v jej trojdelení a poskytuje inštitucionálne záruky existencie a ochrany základných ľudských práv a slobôd.¹

Základné ústavné záruky

Už sme naznačili, že základom ochrany ľudských práv konkrétneho jedinca občana je vnútroštátne právo, a medzinárodné inštitúcie s ich procedúrami prichádzajú do úvahy spravidla následne. [Dokazuje to napokon aj skutočnosť, že medzi podmienky prijatia sťažností Európskym súdom pre ľudské práva alebo Výborom pre ľudské práva (kontrolného orgánu podľa Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach) patrí vyčerpanie vnútroštátnych prostriedkov nápravy.]

To znamená, že prv než sa uplatnia a využijú medzinárodné mechanizmy ochrany ľudských práv (tak univerzálne mechanizmy, ako aj európsky regionálny mechanizmus), je potrebné skúmať rozsah úpravy ľudských práv a základných slobôd a mechanizmy ich ochrany vo vnútroštátnom právnom poriadku. Pre vnútroštátnu ochranu ľudských práv je rozhodujúca existencia právneho štátu a uplatňovanie princípov fungujúcej demokratickej spoločnosti.²

¹ Čič, M. a kol.. Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Martin, Matica slovenská 1997, s. 39

² Strážnická, V — Šebesta, Š. Človek a jeho práva. Bratislava, JUGA 1994, s. 95

Medzi princípy právneho štátu sa spravidla zaraďujú záruky základných práv a slobôd občanov, legitimita a legalita štátnej moci, suverenita ľudu, delba moci, vzájomné brzdy a rovnováha moci, zvrchovanosť ústavy a zákona a právna istota

Tieto všeobecné princípy sú spravidla obsiahnuté v ústavných normách (ústave a ústavných zákonoch) štátu. Z hľadiska nášho záujmu sú dôležité predovšetkým záruky základných práv a slobôd. K základným ústavným zárukám patria

- zásada, že základné ľudské práva a slobody jednotlivca môže obmedziť len zákon,
- zásada, že tieto zákony schvaľuje volený parlament, ktorý reprezentuje vôľu obyvateľstva,
- zásada, že pravidlá obmedzenia ľudských práv a slobôd sú všeobecné a zverejnené tak, aby sa s nimi mohli vopred všetci oboznámiť,
- zásada, že v trestnom konaní neplatí retroaktivita,
- zásada, že súdna moc je nezávislá od inej moci a rozhoduje v jednotlivých prípadoch bez zasahovania výkonnej a zákonodarnej moci,
- zásada, že existujú prostriedky kontrolného systému proti zneužívaniu výkonnej a zákonodarnej moci.³

Základné práva a slobody občanov Slovenskej republiky sú vymedzené v Ústave Slovenskej republiky, ktorá je od 1. septembra 1992 základným zákonom SR. V rozpore s ústavou nemôže byť prijatý žiadny zákon ani iný právny predpis. Podľa článku 152 ods. 4 Ústavy SR, „*Vyklad a uplatňovanie ústavných zákonov, zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov musí byť v súlade s touto ústavou.*“

Ďalšie okruhy ľudských práv a slobôd vymedzujú medzinárodné dokumenty, ktoré spĺňajú podmienky uvedené v čl. 7a a 154c Ústavy SR — pozri I. kapitolu, s. 11.

³ Strážnická, V — Šebesta, Š. citované dielo, s. 96

Všeobecné princípy ochrany základných práv a slobôd podľa Ústavy Slovenskej republiky

Ak je naším zámerom skúmať úpravu ľudských práv a základných slobôd a mechanizmy ich ochrany na vnútroštátnej úrovni (podľa Ústavy SR), musíme si zodpovedať základné otázky: kde, kto, resp. pre koho, ako (v akom rozsahu), aké sú záruky?

Prítom otázkou kde chápeme pramene základných práv a slobôd podľa Ústavy SR a teritoriálnu pôsobnosť Ústavy SR.

Otázkou kto hľadáme subjekty práv a slobôd podľa Ústavy SR.

Otázkou ako skúmame rozsah a spôsoby, akými sa práva a slobody podľa Ústavy SR priznávajú

Otázkou aké sú záruky hľadáme garancie základných práv a slobôd priznané Ústavou SR.

Pramene základných práv a slobôd podľa Ústavy SR

Základné práva a slobody, ktoré sa podľa Ústavy SR zaručujú v Slovenskej republike, nie sú obsiahnuté iba v ústave. Prameňom základných práv a slobôd môžu byť

1 Právne predpisy prijaté v česko-slovenskom štáte, ak spĺňajú podmienky čl. 152 ods. 1 ústavy⁴.

V článku 152 ods. 1 až 3 Ústavy SR je ustanovené.

(1) *Ústavné zákony, zákony a ostatné všeobecne záväzné právne predpisy zostávajú v Slovenskej republike v platnosti, ak neodporujú tejto ústave. Meniť a zrušovať ich môžu príslušné orgány Slovenskej republiky*

(2) *Neplatnosť zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov vydaných v Českej a Slovenskej Federatívnej Republike vzniká devädesiatym dňom po uverejnení rozhodnutia Ústavného sudu Slovenskej republiky o ich neplatnosti spôsobom ustanoveným na vyhlásovanie zákonov*

⁴ Drgonec, J. Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky. Zv. 1. Bratislava, Manz 1997, s. 22.

(3) *O neplatnosti právnych predpisov rozhoduje Ústavný súd Slovenskej republiky podľa návrhu osôb uvedených v čl. 130*

To znamená, že ak nedôjde k zrušeniu právnych predpisov alebo ich zmene príslušnými orgánmi, alebo ak Ústavný súd SR nerozhodol o ich neplatnosti podľa čl. 152 ods 3 ústavy, zostávajú prameňom práva.

2. Medzinárodné zmluvy o ľudských právach, pokiaľ spĺňajú podmienky čl. 7a a 154c ústavy (pozri vyššie) alebo čl 153 ústavy⁵.

O medzinárodných dohovoroch o ľudských právach sme už uviedli, že musia spĺňať podmienky čl. 7a a 154c ústavy.

Pokiaľ ide o čl 153 Ústavy Slovenskej republiky, jeho úvodné ustanovenie predstavuje „generálnu klauzulu“ vymedzujúcu vzťah Slovenskej republiky k medzinárodným zmluvám bývalej ČSFR, keďže uvádza:

„Na Slovenskú republiku prechádzajú práva a povinnosti z medzinárodných zmlúv, ktorými je Česká a Slovenská Federatívna Republika viazaná...“

Kým platnosť vnútroštátneho zákonodarstva bývalej ČSFR v právnom poriadku Slovenskej republiky bola podmienená jeho súladom s Ústavou SR (čl 152 ods. 1), kontinuita (možná kontinuita) medzinárodnoprávnej úpravy bývalej ČSFR a Slovenskej republiky podľa čl 153 (druhá časť vety *a to v rozsahu ustanovenom ústavným zákonom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky alebo v rozsahu dohodnutom medzi Slovenskou republikou a Českou republikou*) bola podmienená tým, že práva a povinnosti z medzinárodných zmlúv, ktorými bola ČSFR viazaná, prechádzajú na Slovenskú republiku v rozsahu ustanovenom ústavným zákonom ČSFR alebo v rozsahu dohodnutom medzi Slovenskou republikou a Českou republikou⁶

⁵ Tamže.

⁶ Klučka, J.. Medzinárodné právo a Ústava Slovenskej republiky Košice, Medes 1996, s. 39 — 40

3 Ak to ústava určuje, aj zákony Slovenskej republiky

Ústava SR v niektorých ustanoveniach druhej hlavy predpokladá, že základné právo alebo sloboda sa obmedzí alebo vymedzí zákonom. Odkaz na zákon uvedený v ústave nemožno identifikovať s jedným zákonom, ani s jedným právnym odvetvím. Zákon, ktorý v súlade s ústavou obmedzuje alebo vymedzuje základné právo alebo slobodu, vlastne ustanovuje podmienky uplatnenia základného práva alebo slobody v občianskoprávných, trestnoprávných a mnohých ďalších vzťahoch upravených predpismi rôznych právnych odvetví. V skutočnosti teda ide o množstvo zákonov, ktoré v súlade s ústavou obmedzujú alebo vymedzujú základné právo alebo slobodu.⁷

Teritoriálna pôsobnosť Ústavy SR

Pre uplatňovanie, resp ochranu základných práv a slobôd má zásadný význam aj identifikácia teritória, na ktorom sa zaručujú práva a slobody. Podľa čl. 12 ods 2 Ústavy SR:

Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.

Ústavný súd Slovenskej republiky toto ustanovenie (v zmysle medzinárodných dohovorov, ktorými je SR viazaná) uplatnil tak, že termín územie Slovenskej republiky stotožnil s jurisdikciou Slovenskej republiky. Podľa rozhodnutia Ústavného súdu SR II. ÚS 8/96 *Súčasťou ústavného garantovania ochrany ľudských práv a základných slobôd Slovenskou republikou je ochrana týchto práv a slobôd na území Slovenskej republiky podľa čl. 12 ods 2 Ústavy Slovenskej republiky, ale aj podľa záväzku z Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd aj ich ochrana vo všetkých ďal-*

⁷ Drgonec, J citované dielo, s 33

ších vzťahoch podliehajúcich jurisdikcii štátnych orgánov Slovenskej republiky⁸

To znamená, že stotožnením územia Slovenskej republiky vo význame podľa čl. 12 ods 2 ústavy s jurisdikciou orgánov Slovenskej republiky Ústavný súd SR uplatnil medzinárodný štandard vymedzujúci teritórium, na ktorom sa zaručujú práva a slobody ľudských bytostí⁹ Podľa článku 2 ods 1 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach „Každý štát, ktorý je zmluvnou stranou paktu, sa zavazuje rešpektovať práva uznané v tomto pakte a zabezpečiť tieto práva všetkým jednotlivcom na svojom území a podliehajúcim jeho jurisdikcii bez akéhokoľvek rozlišovania podľa rasy, farby, pohlavia, náboženstva, politického alebo iného zmysľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia“¹⁰ Obdobne článok Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd „Vysoké zmluvne strany priznávajú každému, kto podlieha ich jurisdikcii, práva a slobody uvedené v hlave I tohto dohovoru.“¹¹

Z toho vyplýva, že teritoriálna pôsobnosť ochrany základných práv a slobôd sa neobmedzuje len na územnú pôsobnosť (územie štátu), ale zahŕňa myšlienku jurisdikcie štátu nad jednotlivcom prostredníctvom štátnych orgánov alebo inštitúcií (jednoducho povedané všade tam, kde konanie štátnych orgánov a inštitúcií zakladá zodpovednosť štátu)

Subjekty práv a slobôd podľa Ústavy SR

Ľudské práva a slobody su spojené so životom každého človeka Sú právami ľudských bytostí — fyzických osôb To, že sa ľud-

⁸ Tamže, s 34

⁹ Tamže, s 34 — 35

¹⁰ Medzinárodná ochrana ľudských práv (Výber dokumentov) Bratislava, SNSLP 1995, s. 20 — 21

¹¹ Ako podávať sťažnosti na Európsky súd pre ľudské práva Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ako bol zmenený Protokolom č. 11 Bratislava, SNSLP 1999, s. 20

ské bytosti pri uplatňovaní svojich práv zoskupujú s inými jednotlivcami uplatňujúcimi tie isté práva, ešte nie je dôvodom na automatické spájanie uplatňovaného práva s právnickou osobou ako oprávneným subjektom Právnickým osobám sa nezaručujú všetky práva a slobody, ktoré sa priznávajú fyzickým osobám. Inak povedané, právnickým osobám sa zaručuje iba časť základných práv a slobôd¹² V niektorých prípadoch ani niet dôvodu priznať také právo právnickým osobám (napr. právo na život, právo na vzdelanie, zákaz mučenia a pod). Právnickými osobami podľa § 18 ods 2 Občianskeho zákonníka sú združenia fyzických alebo právnických osôb, účelové združenia majetku, jednotky územnej samosprávy a iné subjekty, o ktorých to ustanovuje zákon

Ústava uvádza termín právnická osoba výslovne v úprave práva vlastníť majetok (čl 20 ods 2), postavenie právnických osôb sa výslovne upravuje aj v čl 24 ods 3 a v čl 29 ods 4¹³

Článok 20 ods 2 Ústavy SR. (2) *Zakon ustanoví, ktorý ďalší majetok okrem majetku uvedeného v čl. 4 tejto ústavy, nevyhnutný na zabezpečovanie potrieb spoločnosti, rozvoja národného hospodárstva a verejného záujmu môže byť iba vo vlastníctve štátu, obce alebo určených právnických osôb Zákon tiež môže ustanoviť, že určité veci môžu byť iba vo vlastníctve občanov alebo právnických osôb so sídlom v Slovenskej republike.*

Článok 24 ods 3 Ústavy SR (3) *Curkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti samy, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných, zabezpečujú vyučovanie náboženstva a zakladajú rehoľné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov*

Článok 29 ods 4 Ústavy SR (4) *Politické strany a politické hnutia, ako aj spolky, spoločnosti alebo iné združenia, sú oddelené od štátu.*

Pri skúmaní otázky subjektov, ktorým sa podľa ústavy priznávajú práva a slobody, je dôležité aj rozlišovanie podľa štátnej prí-

¹² Drgonec, J citované dielo, s 37

¹³ Tamže

služnosti. Niektoré práva a slobody sa totiž priznávajú iba štátnym občanom Slovenskej republiky

Podľa čl 52 ods 1 Ústavy SR: *Kde sa v prvej a druhej hlave tejto ústavy používa pojem občan, rozumie sa tým štátny občan Slovenskej republiky.*¹⁴ Otázky štátneho občianstva upravuje čl. 5 ods. 1 a 2 ústavy a zákon č. 40/1993 Z z o štátnom občianstve SR.

Osobám, ktoré sú štátnymi občanmi Slovenskej republiky, sa zaručuje:

Podľa čl 20 ods. 2 posledná veta: *Zákon tiež môže ustanoviť, že určité veci môžu byť iba vo vlastníctve občanov alebo právnických osôb so sídlom v Slovenskej republike.*

Podľa čl. 23 ods 4: *Každý občan má právo na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky. Občana nemožno nútiť, aby opustil vlasť, a nemožno ho vyhostiť.*

Podľa čl. 25 ods. 1: *Obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou citu občanov*

Podľa čl. 29 ods 2: *Občania majú právo zakladať politické strany a politické hnutia a združovať sa v nich.*

Podľa čl. 30 ods. 1: *Občania majú právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov*

Podľa čl. 30 ods. 4: *Občania majú za rovnakých podmienok prístup k voleným a iným funkciám.*

Podľa čl 32. *Občania majú právo postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v tejto ústave, ak činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú zne-možnené.*

Podľa čl 34 ods. 1: *Občanom tvoriacim v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny sa zaručuje všestranný rozvoj, najmä právo spoločne s inými príslušníkmi menšiny alebo skupiny rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku, združovať sa v národnostných*

¹⁴ Tamže, s 38

združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie. Podrobnosti ustanoví zákon.

Podľa čl 34 ods. 2 *Občanom patriacim k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám sa za podmienok ustanovených zákonom zaručuje okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka aj*

a) právo na vzdelanie v ich jazyku,

b) právo používať ich jazyk v úradnom styku,

c) právo zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín

Podľa čl 34 ods 3: *Výkon práv občanov patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám zaručených v tejto ústave nesmie viesť k ohrozeniu zvrchovanosti a územnej celistvosti Slovenskej republiky a k diskriminácii jej ostatného obyvateľstva.*

Podľa čl 35 ods 3: *Občania majú právo na prácu. Štát v primeranom rozsahu hmotne zabezpečuje občanov, ktorí nie z vlastnej viny nemôžu toto právo vykonávať. Podmienky ustanoví zákon.*

Podľa čl. 39 ods 1: *Občania majú právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu, ako aj pri strate živiteľa.*

Podľa čl 42 ods. 2: *Občania majú právo na bezplatné vzdelanie v základných školách a stredných školách, podľa schopností občana a možnosti spoločnosti aj na vysokých školách.*

Podľa čl 42 ods 4: *Zákon ustanoví, za akých podmienok majú občania pri štúdiu právo na pomoc štátu.*¹⁵

Úpravu práv cudzincov rieši čl 52 ods 2 ústavy. *Cudzinci používajú v Slovenskej republike základné ľudské práva a slobody zaručené touto ústavou, ak nie sú výslovne priznané iba občanom;* a článok 35 ods 4: *Zákon môže ustanoviť odchylnú úpravu práv uvedených v odsekoch 1 až 3*

Niektoré práva a ich ochrana sú zase priznané iba cudzincom. Napr. iba cudzinec má právo na azyl podľa článku čl. 53 Ústavy SR: *Slovenská republika poskytuje azyl cudzincom prenasledovaným za uplatňovanie politických práv a slobôd. Azyl možno odo-*

¹⁵ Tamže, s. 38 -- 40

prieť tomu, kto konal v rozpore so základnými ľudskými právami a slobodami. Podrobnosti ustanoví zákon

Iba cudzincom sa priznáva aj ochrana podľa článku 23 ods. 5 ústavy *Cudzincia možno vyhostiť iba v prípadoch ustanovených zákonom.*¹⁶

Právne postavenie cudzincov sa v našom právnom poriadku podrobnejšie upravuje aj vo viacerých zákonoch¹⁷

Doteraz sme uviedli, že základné práva a slobody sa zaručujú za rozdielnych podmienok fyzickým a právnickým osobám, ako aj občanom SR a cudzincom. Ústava však umožňuje ustanoviť rozdielne práva aj v závislosti od výkonu povolania. Ústava v niektorých ustanoveniach obmedzuje určité práva občanom vykonávajúcim určité povolanie (sudcom a prokurátorom, zamestnancom štátnej správy a územnej samosprávy v určených funkciách, príslušníkom ozbrojených síl a ozbrojených zborov, osobám vykonávajúcim povolania, ktoré sú bezprostredne nevyhnutné na ochranu života a zdravia)

K otázke subjektov základných práv a slobôd je potrebné na záver zdôrazniť, že všetky práva, ktoré sa priznávajú oprávneným subjektom, sa im priznávajú rovnakou mierou. Prameňom tohto princípu sú tak ústava, ako aj medzinárodné dohovory¹⁸

Dokumentujú to

Článok 12 ods. 1 prvá veta a ods. 2 ústavy

(1) Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach .. (2) Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať alebo znevýhodňovať.

¹⁶ Tamže, s. 40

¹⁷ Napr. zákon č. 73/1995 Z. z. o pobyte cudzincov na území SR, zákon č. 283/1995 Z. z. o utečencoch a pod

¹⁸ Drgonec, J. citované dielo, s. 41

Článok 26 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach

Všetci sú si pred zákonom rovní a majú právo na rovnakú ochranu zákona bez akejkoľvek diskriminácie. Zákon zakáže akúkoľvek diskrimináciu a zaručí všetkým osobám rovnakú a účinnú ochranu proti diskriminácii z akýchkoľvek dôvodov, napr. podľa rasy, farby, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného presvedčenia, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku a rodu.

Článok 14 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Užívanie práv a slobôd priznaných týmto Dohovorom sa musí zabezpečiť bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie.

Rozsah a spôsoby, akými sa práva a slobody podľa Ústavy SR priznávajú

(inak povedané: Obmedzenie základných práv a slobôd podľa Ústavy SR)

Každé základné právo v každom právnom systéme má morálny rozmer. Ľudské spoločenstvo sa v ňom hlási k určitej hodnote, ktorú si ctí, a preto vytvára jej ochranu¹⁹ (rozdielne priority vyznávajú orientálne národy, európske a napr. africké národy). Jedným z prostriedkov ochrany je, že štát tieto práva paradoxne obmedzí, t. j. určí spôsoby, akými sa priznajú. Takéto obmedzenie je v záujme zabezpečenia právnej istoty pred nebezpečením, ktoré by mohla priniesť absolútna sloboda a anarchia²⁰

¹⁹ Tamže, s. 48

²⁰ Svák, J. — Fico, R. Ako postupovať v prípade porušenia ľudských práv. Bratislava, SNSLP 1994, s. 5

Práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky sa priznávajú tromi spôsobmi.

1. Právo alebo sloboda sa priznáva bez možnosti zužiť právo alebo slobodu zákonom — tým sa zaručuje ochrana hodnoty absolútnej povahy (č. 14, čl. 16 ods. 2, čl. 50 ods. 2) — ústava výslovne nedovoľuje toto právo obmedziť
2. Právo alebo sloboda sa priznáva s tým, že niektoré otázky súvisiace s daným právom alebo slobodou sa spresnia v zákone (napr. čl. 21 ods. 2, čl. 22 ods. 2) — ústava dovoľuje obmedziť právo zákonom vo výnimočných prípadoch.
3. Právo alebo sloboda sa zaručuje ústavou len v rozsahu, ktorý vymedzí zákon (podľa čl. 51 ústavy: *Domáhať sa práv uvedených v čl. 35, 36, 37 ods. 4, čl. 38 až 42 a čl. 44 až 46 tejto ústavy sa možno len v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú*)²¹

Z toho vyplýva, že občan takto vymedzené právo nemôže uplatňovať voči štátnym orgánom prv, ako Národná rada SR zákonom neustanoví podrobnosti o ochrane daného práva. To však neznamená, že občanom Ústava SR v čl. 51 nezaručuje nijaké práva. Ústava v ňom síce niektoré práva odkazuje na vymedzenie zákonom, ale zároveň ním zákonodarcovi ukladá povinnosť také zákony prijať.

Už sme uviedli, že základné práva a slobody sú vymedzené predovšetkým v Ústave SR, a to v II hlave v čl. 12 až 54, ako aj to, že pri splnení podmienok, v akých sa právo alebo sloboda zaručuje, sa niektoré práva a slobody zaručujú bez výhrad, neobmedzene a iné práva a slobody sa zaručujú len v určitom rozsahu. Rozlíšenie medzi právami a slobodami podľa toho, či ich možno obmedziť, sa využíva aj v Ústave SR.

Druhá hlava Ústavy Slovenskej republiky sa člení na osem oddielov. Prvý oddiel druhej hlavy obsahuje všeobecné ustanovenia, ôsmy oddiel má názov Spoločné ustanovenia k prvej a druhej hlave. V druhom oddiele druhej hlavy sa upravujú základné ľudské práva a slobody. Tretím oddielom druhej hlavy sa ustanovujú politické práva. Predmetom úpravy štvrtého oddielu druhej

²¹ Drgonec, J. citované dielo, s. 48 — 49

hlavy sú práva národnostných menšín a etnických skupín. Piaty oddiel druhej hlavy zaručuje hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Šiestym oddielom sa priznáva právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva. Právo na súdnu a inú právnu ochranu sa odvodzuje od ustanovení siedmeho oddielu druhej hlavy ústavy.²²

Systematika druhej hlavy Ústavy Slovenskej republiky:

HLAVA II Ústavy SR: Základné práva a slobody (Články 12 až 54)

Prvý oddiel: Všeobecné ustanovenia (čl. 12 a 13)

Druhý oddiel: Základné ľudské práva a slobody (čl. 14 — 25)

Tretí oddiel: Politické práva (čl. 26 — 32)

Štvrtý oddiel: Práva národnostných menšín a etnických skupín (čl. 33 a 34)

Piaty oddiel: Hospodárske, sociálne a kultúrne práva (čl. 35 — 43)

Šiesty oddiel: Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva (čl. 44 a 45)

Siedmy oddiel: Právo na súdnu a inú právnu ochranu (čl. 46 — 50)

Ôsmy oddiel: Spoločné ustanovenia k prvej a druhej hlave (čl. 51 — 54)

III.1. Základné ľudské práva a slobody, ktoré Ústava SR nedovoľuje obmedziť

Všetky základné práva a slobody sa zaručujú len v určitých typoch spoločenských vzťahov. Platia iba v určitých situáciách. Pri splnení podmienok, v akých sa právo alebo sloboda zaručujú, sa

²² Tamže, s. 15 — 16.

niektoré práva a slobody zaručujú bez výhrad, neobmedzene
Iné práva a slobody sa zaručujú iba v určitom rozsahu ²³

* Spôsobilosť na práva (čl. 14 ústavy)

Každý má spôsobilosť na práva.

Spôsobilosť na práva znamená spôsobilosť mať práva a povinnosti. Vzniká narodením (v niektorých upravených prípadoch aj pred narodením, pozri napr. Občiansky zákonník) a zaniká smrťou, príp. vyhlásením za mŕtveho. Z dikcie čl. 14 — *každý* — vyplýva, že účelom tejto úpravy je zabezpečiť každej ľudskej bytosti bez rozdielu možnosť byť subjektom právnych vzťahov, t. j. mať práva (občania, cudzinci, deti, zdravotne a mentálne postihnutí). Ústava v článku 14 hovorí iba o spôsobilosti na práva, spôsobilosť na povinnosti nespomína. Upravu ukladania povinností obsahuje článok 13 ods. 1.

(1) Povinnosti možno ukladať

a) zákonom alebo na základe zákona, v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd,

b) medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 4, ktorá priamo zakladá práva a povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb, alebo

c) nariadením vlády podľa čl. 120 ods. 2

Ústava zaručuje spôsobilosť na práva bez toho, aby umožnila určenie akýchkoľvek obmedzení. Subjektom spôsobilosti na práva zaručenej ústavou je každý. Tuto formuláciou sa spôsobilosť na práva rovnakou mierou priznáva občanom Slovenskej republiky aj cudzincom. Ústava neustanovuje, že subjektom spôsobilosti na práva nemôžu byť právnické osoby, ale toto právo ani výslovne nezaručuje právnickým osobám ²⁴.

Spôsobilosť na práva však nemožno zamieňať so spôsobilosťou vlastnými právnymi a protiprávnymi prejavmi vôle (úkonmi) nadobúdať práva a brať na seba povinnosti. Takáto spôsobilosť

²³ Drgonec, J. Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky. Zv. 1. Bratislava, Manz 1997, s. 78.

²⁴ Tamže, s. 78.

sa nazýva spôsobilosť na právne úkony a určujú ju právne predpisy (Občiansky zákonník, Zákonník práce a ďalšie).

Čl. 14 ústavy sa vzťahuje na spôsobilosť mať práva, teda na právnu subjektivitu. Právna subjektivita osoby znamená, že túto osobu právny poriadok nášho štátu uznáva za subjekt — za právnu osobnosť, ktorá môže nadobúdať práva (priamo na základe ústavných zákonov, zákonov iných všeobecne záväzných právnych noriem, prípadne na základe právnych skutočností), teda subjekt v právnom zmysle slova ²⁵.

Okrem fyzických osôb su subjektmi práva aj osoby právnické. Právnické osoby vznikajú rôznym spôsobom, podľa toho, o aké právnické osoby ide. Právnická osoba nadobúda právnu subjektivitu a zároveň aj spôsobilosť svojimi úkonmi nadobúdať práva a zaväzovať sa až po tom, čo vznikla (spôsobom, akým to právne predpisy určujú). Až od toho momentu môže právnická osoba nadobúdať práva a domáhať sa práv, ktoré právne predpisy právnickým osobám priznávajú ²⁶.

* Právo na život (čl. 15 ústavy)

(1) Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením.

(2) Nikto nesmie byť pozbavený života.

(3) Trest smrti sa neprípúšťa.

(4) Podľa tohto článku nie je porušením prav, ak bol niekto pozbavený života v súvislosti s konaním, ktoré podľa zákona nie je trestné.

Cieľom ustanovenia článku 15 ods. 1 Ústavy SR je zabezpečiť ochranu jednotlivca (fyzickej osoby) pred akýmkoľvek svojvoľným pozbavením života. Právo na život má každý, to znamená, že toto právo nie je viazané napr. na občianstvo, pobyť, miesto, kde sa dotknutá osoba na našom území nachádza. Použitie pojmu každý znamená, že právo na život patrí osobe bez akejkoľvek dis-

²⁵ Čič, M. a kol. Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Martin, Matica slovenská 1997, s. 82.

²⁶ Tamže.

kriminácie a štát má povinnosť prostredníctvom zákonov zabezpečiť, aby si pri realizácii tohto práva bol každý rovný s iným. Právo na život pôsobí *erga omnes* — na každého, to znamená, že sa zakazuje útok alebo zásah kohokoľvek — fyzických osôb, rovnako ako aj právnických osôb, štát nevynímajúc. Ani sankcie štátu nemôžu byť stanovené nad rámec vymedzený týmto článkom ústavy. Štát nemôže napr. vydať zákon, ktorým by sa ktokoľvek vylúčil zo zodpovednosti za útok na právo na život.²⁷

K prijatiu takto neobmedzenej úpravy prispel Protokol 6 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Článok 1: Trest smrti sa zrušuje. Nikoho nemožno na taký trest odsúdiť ani popraviť.

Ochrana života človeka je v našom právnom poriadku realizovaná predovšetkým trestnoprávnymi normami Trestného zákona. V osobitnej časti obsahuje VII. hlavu Trestné činy proti životu a zdraviu, v ktorej sú okrem iných trestných činov obsiahnuté aj trestné činy vraždy, vraždy novonarodeného dieťaťa matkou, ublíženia na zdraví, nedovoleného prerušenia tehotenstva a účasti na samovražde. Okrem toho je ľudský život v Trestnom zákone chránený i nepriamo, napr. zakotvením trestných činov neposkytnutia pomoci (§ 207 a 208 Tt. zák.), šírenia nákazlivej choroby (§ 189 až 192 Tt. zák.) a iné.²⁸ V súvislosti s článkom 15 ods. 1, druhá veta sa veľmi diskutuje o otázkach interrupcií (bližšie k tomu pozri Drgonec, J.: Základné práva a slobody podľa Ústavy SR. Zväzok 1. Bratislava, Manz 1997, s. 100 — 116). Zmyslom ustanovenia článku 15 ods. 4 je ustanoviť podmienky, za ktorých by sa určité konanie nemohlo považovať za útok na právo na život (bližšie k tomu pozri Drgonec, J.: Základné práva a slobody podľa Ústavy SR. Zväzok 1. Bratislava, Manz 1997, s. 96 — 100).

²⁷ Tamže, s. 86 — 87.

²⁸ Madliak, J. — Madliak, A. Ľudské práva a slobody v Slovenskej republike a mechanizmus ich ochrany. Bratislava, SNSLP 1999, s. 46.

* Ochrana pred krutým, neľudským a ponižujúcim zaobchádzaním alebo trestom (čl. 16 ods. 2 ústavy)

(2) Nikoho nemožno mučiť ani podrobiť krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.

Oslobodenie od mučenia, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu sú práva mimoriadne závažnej povahy, pretože sa dotýkajú osobnej integrity a ľudskej dôstojnosti jednotlivca. Preto bola táto ochrana okrem Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd zdôraznená aj samostatným Európskym dohovorom na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (SR k nemu pristúpila s platnosťou od 1. 9. 1994). Za účelom zosúladenia požiadaviek a predstáv orgánov Rady Európy s právnym poriadkom Slovenskej republiky prijala Národná rada Slovenskej republiky zákon č. 156/1993 Z. z. o výkone väzby a zákonom č. 296/1993 Z. z. novelizovala zákon č. 59/1965 Zb. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov. Súčasťou platnej právnej úpravy je aj vyhláška č. 359/1996 Z. z. o organizácii a poskytovaní zdravotnej starostlivosti v Zbore väzenskej a justičnej strážne Slovenskej republiky.²⁹

Pojmy mučenie, neľudské zaobchádzanie a ponižujúce zaobchádzanie definoval Európsky súd pre ľudské práva vo veci Írsko v. Spojené kráľovstvo v roku 1978 takto:

Mučenie: Úmyselné neľudské zaobchádzanie spôsobujúce veľmi vážne a kruté utrpenie.

Neľudské zaobchádzanie alebo trest. Spôsobenie intenzívneho duševného a fyzického utrpenia.

Ponižujúce zaobchádzanie: Zlé zaobchádzanie, ktoré má vzbudiť u obetí pocity strachu, úzkosti a podradenosti a ktoré je spôsobilé potupiť ich a prípadne zlomiť ich fyzický alebo morálny odpor.³⁰

²⁹ Drgonec, J. citované dielo, s. 123.

³⁰ Gomien, D. Krátky Sprievodca Európskym dohovorom o ľudských právach. Bratislava, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy 1999, s. 14 — 15.

* Ochrana pred nútenými pracami (čl 18 ods. 1 ústavy)

(1) Nikoho nemožno poslať na nutené práce alebo nutene služby

(2) Ustanovenie odseku 1 sa nevzťahuje na

- a) práce ukladané podľa zákona osobám vo vykonaní trestu odňatia slobody alebo osobám vykonávajúcim iný trest nahradzujúci trest odňatia slobody,
- b) vojenskú službu alebo inú službu ustanovenú zákonom namiesto povinnej vojenskej služby,
- c) službu vyžadovanú na základe zákona v prípade živelných pohrôm, nehôd alebo iného nebezpečenstva, ktoré ohrozuje životy, zdravie alebo značne majetkove hodnoty,
- d) konanie uložené zákonom na ochranu života, zdravia alebo prav iných,
- e) menšie obecne služby na základe zákona

Nutená práca je každá práca alebo služba, ktorá sa vymaha od osoby pod hrozbou akejkohoľvek trestu a na ktorú sa táto osoba neponúkla dobrovoľne³¹

Podľa ods 2 článku 18 však pojem nutená alebo povinná práca nezahrňa žiadnu prácu ani službu vykonávanú na základe zákona o povinnej vojenskej službe pre práce rydzo vojenského charakteru, práce zvyčajných občianskych povinností v suverénnej krajine, práce a služby vykonávané v dôsledku odsudenia súdnym rozhodnutím, ak sa vykonáva pod dohľadom a kontrolou verejného uradu, prácu vymáhanú v prípadoch mimoriadnych okolností, ktoré ohrozujú alebo by mohli ohroziť život alebo normálne životné pomery. Táto úprava v podstate zodpovedá medzinárodnej úprave, ktorá však nad rámec vnútroštátnej ochrany priznáva aj ochranu pred otroctvom a nevoľníctvom. Napr. článok 4 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Zakaz otroctva a nútenej práce

(1) Nikoho nemožno držať v otroctve alebo nevoľníctve

³¹ Čič, M a kol. citované dielo, s 99

(2) Od nikoho sa nebude vyžadovať, aby vykonával nutene alebo povinne práce

(3) Za „nutenu alebo povinnú prácu“ sa na účely tohto článku nepovažujú

- a) práca bežne požadovaná pri vykonaní trestu uloženého podľa článku 5 tohto dohovoru alebo v čase podmieneného prepustenia z tohto trestu,
- b) služba vojenského charakteru alebo v prípade osôb, ktoré odmietajú vojenskú službu z dôvodov svedomia v krajinách, kde sa take odmietnutie vojenskej služby uznáva, iná služba vyžadovaná namiesto povinnej vojenskej služby,
- c) služba vyžadovaná v prípade núdze alebo pohromy, ktorá ohrozuje život alebo blaho spoločnosti,
- d) práca alebo služba, ktorá tvorí súčasť zvyčajných občianskych povinností.

* Právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena (čl. 19 ods. 1 ústavy)

Každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena

V článku 19 ods 1 sa zakotvuje ochrana ďalších významných hodnôt človeka ako ľudskej individuality (čl. 14 právna subjektivita, článok 15 právo na život, článok 16 právo na nedotknuteľnosť osoby). Subjektom ochrany je tu každá fyzická osoba (každý človek) bez ohľadu na vek či zdravie a bez ohľadu na to, či je spôsobilý na právne úkony alebo nie je.³² Ochrana cti, dôstojnosti a dobrej povesti sú upravené spoločne v jednom článku vzhľadom na to, že ide o take ľudské hodnoty, ktoré navzájom úzko súvisia a často sa stáva, že určitými neoprávnenými zásahmi utrpí tak súčasne česť a dôstojnosť človeka, ako aj jeho dobrá povesť. Újma na dobrej povesti v danom spoločenskom okruhu, ktorý má každá osoba iný (rodinu, pracovisko, obec, odborné kruhy, spoločenské skupiny a pod.), je často dôsledkom zásahu do cti a dôstojnosti človeka. To platí, samozrejme, aj opačne, ak sa ne-

³² Tamže, s 100 — 101

oprávnené zasiahne do dobrej povesti človeka, môže to mať (aj máva) vplyv na jeho česť či dôstojnosť. Neoprávneným zásahom, ktorý je objektívne spôsobilý privodiť fyzickej osobe ujmu na týchto právach, môže byť každý prejav inej fyzickej alebo právnickej osoby, ktorý sa obsahom, formou a cieľom dotýka cti fyzickej osoby, pričom môže ísť tak o ústny, ako aj písomný prejav.³³ Do cti, dôstojnosti alebo aj dobrej povesti fyzickej osoby možno zasiahnuť aj neoprávneným zhotovením či použitím písomností osobného charakteru, podobizní, obrazových snímok, obrazových a zvukových záznamov dotýkajúcich sa fyzickej osoby alebo jej prejavov osobného charakteru.

Treba však zakaždým skúmať, či bol prejav urobený oprávnené alebo nie. V tejto súvislosti je na mieste aj otázka oprávnenej kritiky. Je potrebné rozlišovať kritiku a neoprávnený zásah, pričom rozdiel medzi nimi treba vidieť najmä v rozhodujúcom hľadisku pravdivosti, vecnosti, objektívnosti a cieľa, ktorý sa konkrétnym prejavom sleduje. Zákonná ochrana je daná len vtedy, ak sú vyčítané prejavy zásadne nepravdivé alebo ak skresľujú pravdu.³⁴

Článok 19 ods. 1 ústavy zakotvuje aj právo na ochranu mena, pričom ochranu mena fyzickej osoby treba chápať v širšom zmysle, t. j. aj keď ide o ochranu priezviska, aj keď ide o ochranu osobného mena fyzickej osoby.

* Právo na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky (čl. 23 ods. 4 ústavy)

(4) Každý občan má právo na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky. Občana nemožno nútiť, aby opustil vlasť, a nemožno ho vyhostiť.

Toto právo sa v čl. 23 zaručuje spolu so slobodou pohybu a pobytu, na rozdiel od úpravy slobody pohybu a pobytu, ktorý ods. 1 a 2 dovoľujú obmedziť, právo na slobodný vstup sa zaručuje len občanom Slovenskej republiky, ale nemožno ho nijako ob-

³³ Tamže, s. 102

³⁴ Tamže, s. 103

medziť. Právo na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky má reálny význam pre občanov SR nachádzajúcich sa mimo územia SR.³⁵

Právo na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky je zaručené každému občanovi, ktorý sa zdržuje mimo územia Slovenskej republiky a prejavuje záujem vstúpiť na územie Slovenskej republiky.

Prítom nie je rozhodujúce, či ide o občana, ktorý má alebo nemá trvalý pobyt na území Slovenskej republiky. Rovnako môže mať tento občan aj občianstvo iného štátu (v prípadoch dvojitého občianstva). Obsahom tohto ústavného práva však nie je slobodný vstup na územie Slovenskej republiky, resp. návrat v prípadoch, že sa občan na území cudzieho štátu ocitol dobrovoľne a bol pozbavený osobnej slobody pre porušenie jeho vnútroštátnych právnych predpisov alebo sa na území cudzieho štátu ocitol dobrovoľne a bol pozbavený osobnej slobody v súvislosti s porušením vnútroštátnych predpisov iného štátu ako štátu svojho pobytu alebo v súvislosti s porušením noriem medzinárodného práva (napr. hľadaný vojnový zločinec). V prípade, keď sa občan Slovenskej republiky zdržujúci sa na území iného štátu opodstatnene dožaduje svojho práva na vstup na územie Slovenskej republiky, vzniká pre príslušné štátne orgány Slovenskej republiky povinnosť urobiť všetky dostupné opatrenia, aby sa toto právo občana mohlo uplatniť. Teda právu občana na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky zodpovedá tzv. pozitívny záväzok štátu tento vstup umožniť aj aktívnou činnosťou štátnych orgánov Slovenskej republiky.³⁶ Teda aj nečinnosť štátu má za následok porušenie priznaného práva.

Zatiaľ čo podľa prvej vety ods. 4 článku 23 Ústavy SR má štát povinnosť konať tak, aby toto právo umožnil, naopak, druhá veta ods. 4 zakazuje štátu vykonávať akúkoľvek činnosť smerujúcu k nedobrovoľnému opusteniu vlasti (*Občana nemožno nútiť, aby opustil vlasť, a nemožno ho vyhostiť.*) Prítom môže ísť o priamy,

³⁵ Drgonec, J. citované dielo, s. 124

³⁶ Čič, M. a kol. citované dielo, s. 136

ale aj nepriamy nátlak, ktorý môže byť zameraný buď na konkrétneho občana, alebo proti určitej skupine občanov. Občan nemôže byť nútený opustiť republiku ani inou osobou. Ustava ďalej výslovne zakazuje, aby príslušné štátne orgány Slovenskej republiky vyhostili nášho občana. Ide o uplatnenie trestnoprávnej alebo administratívnoprávnej sankcie, ktorá nemôže byť uložená občanovi Slovenskej republiky. Táto úprava sa v podstate zhoduje s medzinárodnou úpravou.

Článok 3 Protokolu č. 4 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd priznávajúceho niektoré práva a slobody iné než tie, ktoré sú už uvedené v dohovore a v prvom dodatkovom protokole k dohovoru.

Zákaz vyhostenia občanov

(1) Nikto nebude, či už individualne alebo hromadne, vyhostený z územia štátu, ktorého je štátnym občanom.

(2) Nikto nebude pozbavený práva vstúpiť na územie štátu, ktorého je štátnym občanom.

III.2. Základné ľudské práva a slobody, ktoré podľa Ústavy SR možno obmedziť

* Osobná sloboda (čl. 17 ústavy)

(1) Osobná sloboda sa zaručuje.

(2) Nikoho nemožno sísťhať alebo pozbaviť osobnej slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Nikoho nemožno pozbaviť slobody len pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok.

(3) Obvineného alebo podozrivého z trestného činu možno zadržať len v prípadoch ustanovených zákonom. Zadržaná osoba musí byť ihneď oboznámená s dôvodom zadržania, vypočutá a najneskôr do 48 hodín prepustená na slobodu alebo odovzdaná súdu. Sudca musí zadržanú osobu do 48 hodín a pri obzvlášť závažných trestných činoch do 72 hodín od prevzatia vypočuť a rozhodnúť o väzbe alebo o jej prepustení na slobodu.

(4) Obvineného možno zatknúť iba na odôvodnený písomný príkaz sudcu. Zatknutá osoba musí byť do 24 hodín odovzdaná súdu. Sudca musí zatknutú osobu do 48 hodín a pri obzvlášť závažných trestných činoch do 72 hodín od prevzatia vypočuť a rozhodnúť o väzbe alebo o jej prepustení na slobodu.

(5) Do väzby možno vziať iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom a na základe rozhodnutia súdu.

(6) Zákon ustanoví, v ktorých prípadoch možno prevziať osobu do ústavnej zdravotníckej starostlivosti alebo ju v nej držať bez jej súhlasu. Takéto opatrenie sa musí do 24 hodín oznámiť súdu, ktorý o tomto umiestnení rozhodne do piatich dní.

(7) Skúmanie duševného stavu osoby obvinenej z trestného činu je možné iba na písomný príkaz súdu.

Pod osobnou slobodou sa rozumie voľný, ničím neobmedzaný pohyb človeka, ktorý sa môže podľa vlastného rozhodnutia zdržiavať na určitom mieste alebo slobodne z tohto miesta odísť.³⁷ Osobná sloboda je jednou z najzákladnejších podmienok dôstojnej ľudskej existencie. S požiadavkou obmedziteľnosti osobnej slobody jedine na základe zákona sa možno stretnúť v základných dokumentoch orientujúcich ľudstvo na cestu humanizmu. V Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska ju nastolila Magna Charta Libertatum už v roku 1215. Vo Francúzsku Deklarácia práv človeka a občana roku 1791 v čl. 7 vyhlásila. Nikto nesmie byť zatknutý, obvinený ani zadržaný okrem prípadov, ktoré vymedzuje zákon.³⁸

Osobná sloboda zabezpečuje voľnosť človeka od vonkajších prekážok a obmedzení jeho pohybu. Osobná sloboda sa čl. 17 Ústavy SR chráni najmä vo vzťahu k situáciám, ktoré nastanú pri uplatňovaní trestnej zodpovednosti, ďalej pri liečbe bez súhlasu choreho umiestneného v zdravotníckych zariadeniach, ako aj pri umiestňovaní maloletých do ochrannnej výchovy a v prípadoch

³⁷ Čič, M. a kol. Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Martun, Mauca slovenská 1997, s. 94.

³⁸ Drgonec, J. Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky. Zv. 1. Bratislava, Manz 1997, s. 128.

pobytu v zariadeniach sociálnej starostlivosti bez súhlasu dotknutej osoby. Možnosti zásahov do osobnej slobody treba skúmať v troch rovinách³⁹

V prvej rovine je to zásah do osobnej slobody akýchkoľvek osôb, v druhej rovine osôb obvinených alebo podozrivých zo spáchania trestného činu a v tretej rovine osôb umiestňovaných do ústavnej zdravotníckej starostlivosti a maloletých umiestňovaných do ochrannnej výchovy.

1. Pri prvej skupine osôb upravuje formy zásahu do osobnej slobody najmä zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore SR.⁴⁰ Podľa tohto zákona možno predviesť osobu, ak odmietne preukázať svoju totožnosť alebo ju preukázať nevie, a vykonať úkony, ktoré s predvedením súvisia (napr. snímanie daktyloskopických odtlačkov, meranie tela, fotografovanie a zisťovanie zvláštnych znamení) Ďalej je policajt oprávnený zaisťovať osobu, ktorá svojím konaním bezprostredne ohrozuje svoj život alebo zdravie či život a zdravie iných osôb alebo majetok; osobu pristihnutú pri páchaní priestupku, ak je odôvodnená obava, že v ňom bude pokračovať, osobu, ktorá sa nachádza na mieste trestného činu bezprostredne po jeho spáchaní a je tu súvislosť so spáchaným trestným činom.

2. V druhej rovine sa v súvislosti s obmedzením osobnej slobody osôb obvinených alebo podozrivých zo spáchania trestného činu používajú termíny zadržanie a väzba Zadržanie je trestnoprocesný inštitút, ktorým sa na účely trestného konania obmedzuje osobná sloboda osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie Má krátkodobý charakter (2×48 hodín) a v jej priebehu sa zisťujú dôkazy a všetky okolnosti a podmienky dôležité pre rozhodnutie o väzbe alebo prepustení na slobodu.⁴¹ Zadržať možno len obvineneho, osobu podozrivú zo spáchania trestného činu alebo osobu pristihnutú pri trestnom čine alebo bezprostredne po ňom⁴²

³⁹ Číž, M. a kol., citované dielo, s. 95

⁴⁰ Tamže.

⁴¹ Tamže.

⁴² Tamže, s. 96

Väzba je taktiež trestnoprocesné opatrenie, ktorým sa obvinený zastuže na účely trestného konania. Väzba predstavuje veľmi citlivý zásah do základných práv a slobôd, pretože môže trvať podstatne dlhšie ako zaistenie a zadržanie Dôvody väzby presne stanovuje § 67 Trestného poriadku Do väzby možno vziať len obvineného Ďalšiu možnosť obmedzenia osobnej slobody ustanovuje § 69 Trestného poriadku, a to na základe príkazu na zatknutie Príkaz na zatknutie môže sudca vydať len na obvineného, ktorého nemožno predvolať, predviesť alebo zadržať a zabezpečiť tak jeho prítomnosť pri výsluchu — ak je daný niektorý z dôvodov väzby (§ 67 Tr por.)⁴³

3 Do tretej roviny sa zaraďujú osoby, ktorým možno obmedziť osobnú slobodu zo zdravotných dôvodov a osoby umiestnené v zariadeniach sociálnej starostlivosti

* Právo na súkromie (čl. 16 ods. 1, čl. 19 ods. 2, 3, čl. 21 ods. 1 a čl. 22 ods. 1 ústavy)

čl 16 ods. 1:

(1) *Nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia je zaručená. Obmedzená môže byť len v prípadoch ustanovených zákonom.*

čl 19 ods 2.

(2) *Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života.*

čl 19 ods. 3

(3) *Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe.*

čl 21 ods 1:

(1) *Obydlie je nedotknuteľné. Nie je dovolené doň vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva.*

čl 22 ods. 1:

(1) *Listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností a ochrana osobných údajov sa zaručujú.*

⁴³ Tamže.

Teda pravo na súkromie sa v Ustave SR priznáva vo viacerých ustanoveniach Ustava nimi dotvára jednotnú úpravu prava na súkromný život, ktorého podstatou je možnosť jednotlivca v určitej sfére spoločenských vzťahov žiť podľa svojich predstáv bez zbytočných obmedzení, príkazov a zákazov Preto sa ústavou vytvorená ochrana práva na súkromie vnútorne diferencuje a jednotlivými ustanoveniami sa zaručuje ochrana súkromia v rôznych životných situáciách Právo na súkromie spočíva v práve jednotlivca (fyzickej osoby) rozhodnúť podľa vlastného uváženia, či a v akom rozsahu majú byť skutočnosti z jeho súkromného života sprístupnené iným Predmetom ochrany je vnútorná, intímna sféra života fyzickej osoby, ktorú utvárajú skutočnosti jeho súkromného života.⁴⁴ Právo na súkromie patrí k najzávažnejším zárukám slobodného rozvoja jednotlivca v demokratickej spoločnosti. Účel, rozsah a obsah ochrany poskytovanej jednotlivcovi prostredníctvom práva na súkromie podľa Ústavy SR je v podstate totožný s právom na súkromný a rodinný život, ktoré sa zaručuje podľa čl 17 ods 1 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a podľa čl 8 ods 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd⁴⁵

* Právo vlastníť majetok (čl. 20 ústavy)

(1) Každý má právo vlastníť majetok. Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký obsah a ochranu. Dedenie sa zaručuje.

(2) Zákon ustanoví, ktorý ďalší majetok, okrem majetku uvedeného v čl. 4 tejto ústavy, nevyhnutný na zabezpečovanie potreb spoločnosti, rozvoja národného hospodárstva a verejného záujmu, môže byť iba vo vlastníctve štátu, obce alebo určených právnických osôb Zákon tiež môže ustanoviť, že určité veci môžu byť iba vo vlastníctve občanov alebo právnických osôb so sídlom v Slovenskej republike.

(3) Vlastníctvo zaväzuje. Nemožno ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecným zaujmom chráneným zako-

⁴⁴ Tamže, s. 104

⁴⁵ Drgonec, J citované dielo, s 200

nom. Vykon vlastníckeho práva nesmie poškodzovať ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie nad mieru ustanovenú zákonom.

(4) Vyvlastnenie alebo nútené obmedzovanie vlastníckeho práva je možné iba v nevyhnutnej miere a vo verejnom záujme, a to na základe zákona a za primeranú náhradu.“

Vlastnícke vzťahy patria k spoločenským vzťahom so zásadným významom, vlastnícke právo a právo vlastníť majetok sa vyvinulo ako jedno z najstarších základných prirodzených ľudských práv Určité zásady ochrany vlastníctva sú formulované už v Desatore príkazaní (Nepokradneš, Nepožíadaš dom svojho blížneho . ani nič, čo je tvojho blížneho) Desatoro je prirodzeným zákonom, a preto je staré ako samo ľudstvo⁴⁶ Podrobnú úpravu vlastníckeho práva obsahuje už rímske právo⁴⁷ V moderných dejinách zakotvila právo človeka vlastníť majetok po prvý raz Deklarácia práv človeka a občana z roku 1789, z tejto zásady vychádzal aj jeden zo vzorov európskeho súkromného práva — francúzsky občiansky zákonník (Code civil) z roku 1804⁴⁸

Súčasná ustavná úprava vlastníctva a vlastníckeho práva vychádza zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktorá v čl 17 uvádza „Každý má právo vlastníť majetok tak sám, ako aj spolu s inými Právo vlastníť majetok (podľa čl 20 ods 1 ústavy) má každý, t j štátni občania Slovenskej republiky, cudzinci (s určitými výnimkami), bezdomovci, právnické osoby (so sídlom v Slovenskej republike, i zahraničné), ako aj štát. Táto zásada má dve základné výnimky, ktoré sú upravené v čl 20 ods 2 ústavy, posledná veta, a v článku 4 ústavy Článok 20 ods 2 pozri vyššie. Ustava v čl 20 ods 2 umožňuje, aby aj ďalší majetok, okrem majetku uvedeného v čl 4 ústavy, nevyhnutný na zabezpečovanie potreb spoločnosti, rozvoja národného hospodárstva a ve-

⁴⁶ Sväté písmo Starého a Nového zákona. Trnava, Spolok sv Vojtecha 1996, s. 158 až 159

⁴⁷ Rebro, K. — Blaho, P Rímske právo Bratislava, Manz 1997, s. 197 — 230

⁴⁸ Madliak, J — Madliak, A Ľudské práva a slobody v Slovenskej republike a mechanizmus ich ochrany Bratislava, SNSLP 1999, s. 91

rejného záujmu, ktorý ustanoví zákon, bol iba vo vlastníctve štátu, obce alebo určených právnických osôb. Tým boli ústavným spôsobom určené medze vlastníckeho práva, a to v záujme potreby spoločnosti.⁴⁹

Článok 4 ústavy

Nerastné bohatstvo, podzemné vody, prírodné liečivé zdroje a vodné toky sú vo vlastníctve Slovenskej republiky

Predmet vlastníckeho práva je v článku 20 ústavy vymedzený tak, že v odseku 2 sa odvoláva na článok 4 Ústavy SR, ktorý ustanovuje, že nerastné bohatstvo, podzemné vody, prírodné liečivé zdroje a vodné toky sú vo vlastníctve Slovenskej republiky. Ods. 2 sa ďalej odvoláva na zákony, ktoré môžu vymedziť, aký ďalší majetok môže byť iba vo vlastníctve štátu alebo iba vo vlastníctve občanov SR či právnických osôb so sídlom v SR.

Obsahom vlastníckeho práva je súbor jednotlivých oprávnení (čiastkových práv) vymedzený v § 123 Občianskeho zákonníka. Podľa neho je vlastník v medziach zákona oprávnený predmet svojho vlastníctva držať (mať), užívať, požívať jeho plody a úžitky a nakladať s ním.

Subjektom vlastníckeho práva podľa ústavy je zásadne každá osoba (každý) s obmedzeniami uvedenými v ďalších odsekoch.

Účelom ochrany práva vlastníť majetok je zaručiť možnosť nadobúdať majetok (prístup k majetku), zaručiť ochranu už nadobudnutého majetku a zaručiť možnosť znovunadobudnúť stratný majetok.

* Sloboda pohybu a pobytu (čl. 23 ods. 1, 2, 3 a 5 ústavy)

(1) *Sloboda pohybu a pobytu sa zaručuje.*

(2) *Každý, kto sa oprávnenne zdržiava na území Slovenskej republiky, má právo toto územie slobodne opustiť.*

(3) *Slobody podľa odsekov 1 a 2 môžu byť obmedzené zákonom, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo ochranu práv a slobôd iných a na vymedzených územiach aj v záujme ochrany prírody.*

⁴⁹ Čiž, M. a kol., citované dielo, s. 117 — 118

(5) *Cudzinca možno vyhostiť iba v prípadoch ustanovených zákonom.*

Na rozdiel od slobodného vstupu na územie SR (ods. 4 — pozri s. 54), ktorý nemožno obmedziť, práva uvedené v ostatných odsekoch môžu byť obmedzené zákonom.

Sloboda pohybu a pobytu na území Slovenskej republiky je zaručená a štát je povinný vytvárať všetky predpoklady, aby nedošlo k obmedzeniu tejto slobody. Štát zaručuje túto slobodu na celom území Slovenskej republiky vrátane riek a ovzdušia, prípadne v podzemných priestoroch. Sloboda pohybu je zaručená všetkým ľuďom zdržiavajúcim sa na území Slovenskej republiky bez ohľadu na štátne občianstvo, vrátane ľudí bez štátneho občianstva. Sloboda pohybu znamená slobodu prísť na ktorékoľvek miesto na území nášho štátu a odísť z neho s výnimkou tých miest, ktoré napríklad — vzhľadom na bezpečnosť štátu (napr. priestory určené na vojenský výcvik) alebo v záujme ochrany prírody (napr. prírodné rezervácie) — sú buď úplne, alebo čiastočne pre verejnosť uzavreté. V zásade je prípustná akákoľvek forma pohybu, vykonávaná aj pomocou dopravných prostriedkov, ako sú auto, lietadlo, loď a pod. Prítom práve používanie dopravných prostriedkov si spravidla vyžaduje osobitný doklad osvedčujúci spôsobilosť na riadenie, ktorý treba mať k dispozícii pri kontrole. Rovnako sa vyžaduje, aby pri pohybe pomocou dopravných prostriedkov rešpektoval ich užívateľ pravidlá upravujúce napr. cestnú, lodnú či leteckú premávku. Osobitný doklad oprávňujúci na pohyb na území nášho štátu musia mať cudzinci.⁵⁰

Sloboda voľného opustenia územia SR sa vzťahuje na každého občana SR, cudzinca alebo človeka bez štátnej príslušnosti. Obmedzenie tohto práva je možné len v zákonomnom rozsahu (napr. pri trestnom stíhaní). Právo na slobodné opustenie štátu sa však v prípade cudzincov alebo ľudí bez štátnej príslušnosti nespája s právom opätovne sa navrátiť na územie SR.⁵¹

⁵⁰ Tamže, s. 134

⁵¹ Tamže, s. 135

Obmedzenie slobody pohybu a pobytu možno vykonať len v prípade súčasného splnenia dvoch podmienok, a to jedine formou zákona a na základe presne určeného dôvodu

Dôvody vedúce k obmedzeniu slobody pohybu sa čiastočne prekrývajú s tými, ktorými sa odôvodňuje obmedzenie osobnej slobody. Okrem toho sú podstatne rozšírené na obmedzenia určitej formy (spôsobu) pohybu, ktoré sú naviazané spravidla na získanie osobitnej kvalifikácie (vodičské oprávnenie a pod.)⁵²

Sloboda pobytu je obmedzená diferencovane podľa toho, či sa dotýka cudzincov alebo občanov SR. Sloboda pobytu cudzincov sa konkretizuje v udelení povolenia na krátkodobý, dlhodobý alebo trvalý pobyt. Sloboda pobytu občana SR môže byť obmedzená trestom zákazu pobytu. Trest zákazu pobytu upravujú § 57a a 57b Trestného zákona. Tento trest možno uložiť len za úmyselný trestný čin a nemožno ho uložiť mladistvým

Osobitný charakter má obmedzenie slobody pohybu a pobytu na vymedzených miestach v záujme ochrany prírody a v záujme ochrany života a zdravia.⁵³

* Sloboda myslenia, svedomia, náboženstva a viery (čl. 24 ústavy)

(1) Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery sa zaručujú. Toto právo zahŕňa aj možnosť zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru. Každý má právo byť bez náboženského vyznania. Každý má právo verejne prejavovať svoje zmyšľanie.

(2) Každý má právo slobodne prajavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní.

(3) Cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti samy, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných, zabezpečujú vyučovanie náboženstva a zakladajú rehoľné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov

⁵² Tamže.

⁵³ Tamže, s. 136.

(4) Podmienky výkonu práv podľa odsekov 1 až 3 možno obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných.

Účelom čl. 24 Ústavy SR nie je iba ochrana náboženskej slobody, ale zaručenie duchovnej, intelektuálnej slobody pre každého. Subjektom práv podľa čl. 24 sú preto nielen veriaci, ale aj ateisti

Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery zahŕňa i právo zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru, prípadne byť bez náboženského vyznania. Tieto práva majú absolútny charakter v tom smere, že nikto nemôže byť podrobený takému opatreniu, ktorého cieľom je zmena procesu a spôsobu myslenia, ďalej nikoho nemožno nútiť, aby zmenil svoje myslenie, náboženské vyznanie alebo vieru. Pri ich ochrane ide o rešpektovanie „vnútorného“ rozmeru týchto práv (*forum internum*), ktorý vylučuje akýkoľvek nátlak alebo ovplyvňovanie myslenia, svedomia, náboženského vyznania alebo viery. Tieto práva (vzhľadom na ich absolútny charakter) nie je preto možné (a ani reálne) obmedziť zákonom.⁵⁴ Štát môže obmedziť podmienky ich výkonu zákonom, ak sú splnené podmienky uvedené v čl. 24 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky. Článok 24 ods. 4 sa pritom vzťahuje na všetky verejné prejavy osôb motivované ich myslením, svedomím, náboženským vyznaním alebo vierou, pretože žiadne ustanovenie čl. 24 nevylučuje zo sféry jeho uplatňovania určité (a konkrétne identifikovateľné) prejavy zmyšľania.⁵⁵

Prítom sa žiada uvedomiť si, že predmetom zákonnej úpravy (obmedzenia) nemôže byť sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania alebo viery, ale iba jej vonkajšie, navonok identifikovateľné prejavy

⁵⁴ Tamže s. 140

⁵⁵ Tamže, s. 141

* Právo vykonať civilnú službu (čl. 25 ods. 2 ústavy)

(2) *Nikoho nemožno nútiť, aby vykonával vojenskú službu, ak je to v rozpore s jeho svedomím alebo náboženským vyznaním. Podrobnosti ustanoví zákon.*

Podmienky a podrobnosti, keď občan môže uplatniť právo odmietnuť vojenskú službu, upravuje zákon č. 207/1995 Z. z. o civilnej službe v znení zákona č. 387/1996 Z. z. a zákona č. 185/2000 Z. z.

Problematikou uplatniteľnosti práva odmietnuť vojenskú službu sa zaoberal aj Ústavný súd Slovenskej republiky. V náleze ÚS SR sp. zn. PL.US 18/1995 sa konštatuje.

„...ústavné právo nebyť nútený na vykonávanie vojenskej služby z dôvodov svedomia alebo náboženského vyznania sa preto zaručuje všetkým, ktorí ho urobili v zákonnom rámci umožňujúcim jeho riadne uplatnenie. Bolo by porušením ústavného práva obšiahnutého v čl. 25 ods. 2, ak by bol ktokoľvek nútený k výkonu vojenskej služby, hoci zákonom určeným spôsobom a v stanovenej lehote podal na príslušný orgán vyhlásenie o jej odopretí.“⁵⁶

Z uvedeného vyplýva, že každý, kto verejne prejavil svoje zmyšľanie s cieľom odmietnutia výkonu vojenskej služby z dôvodu svojho svedomia alebo náboženského vyznania a prejavil svoje zmyšľanie spôsobom a v lehotách určených v § 2 a 3 zákona o civilnej službe, požíva ochranu nebyť nútený vykonať vojenskú službu.⁵⁷

Medzi základné ľudské práva a slobody, ktoré podľa ústavy možno obmedziť, patria aj politické práva zaradené do tretieho oddielu II. hlavy Ústavy SR, ktorými sa budeme zaoberať osobitne.

⁵⁶ Rozhodovacia činnosť Ústavného súdu Slovenskej republiky 1993 — 1997 Bratislava, Kalligram 1999, s. 218.

⁵⁷ Čič, M. a kol., citované dielo, s. 143

III.3. Základné práva a slobody, ktoré sa môžu uplatniť len v rozsahu zákona

Už sme uviedli, že z hľadiska možností obmedziť základné ľudské práva a slobody obsiahnuté v druhej hlave Ústavy SR, možno tieto práva rozdeliť do troch skupín:

1. Práva neobmedziteľné zákonom,

2. Práva, ktoré možno obmedziť zákonom,

3. Práva, ktoré sa môžu uplatniť v len v rozsahu zákona, teda práva podliehajúce režimu čl. 51 ústavy.

Článok 51 ústavy taxatívne vymedzuje, ktoré práva možno uplatniť len v rozsahu zákona: *Domáhať sa práv uvedených v čl. 35, 36, 37 ods. 4, čl. 38 až 42 a čl. 44 až 46 tejto ústavy sa možno len v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú.*

Ak by sme hľadali rozdiel medzi právami druhej a tretej skupiny, môžeme zjednodušene povedať, že pri druhej skupine zákon konkrétne právo obmedzuje (zakáže alebo vylúči určité prejavy, či stanoví postup ako — a len tak — možno do tohto práva zasiahnuť) Pri tretej skupine však zákon uvedené právo vymedzuje (t. j. určí, akým spôsobom — a žiadnym iným — možno toto právo uplatniť)⁵⁸ To znamená, že tieto práva sú špecifikované v korešpondujúcich zákonoch. Takáto úprava je nevyhnutná najmä preto, že na rozdiel od iných práv v tretej skupine ide o také práva, ktoré si vyžadujú (vzhľadom na problematiku tu upravenú) nevyhnutnú osobitnú zákonnú úpravu.⁵⁹ Napríklad oblasť hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv podlieha relatívne častým zmenám konkrétnej zákonnej úpravy, čím sa síce nemení obsah jednotlivých práv, ale mení sa ich reálne naplnenie (napríklad výška minimálnej mzdy, výška príspevku na deti, podmienky zdravotného poistenia a pod.) Pri článku 46 (právo na súdnu a inú právnu ochranu) nevyhnutnosť takejto úpravy spočí-

⁵⁸ Drgonec, J., Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky Zv. 2. Bratislava, Manz 1999, s. 173

⁵⁹ Čič, M. a kol., Komentár k Ústave Slovenskej republiky Martin, Matica slovenská 1997, s. 247

va v tom, že postup pred súdmi a inými orgánmi práva je potrebné presne upraviť predovšetkým procesnými normami (Občianskym súdnym poriadkom, Trestným poriadkom, zákonom o správnom konaní), ktoré musia byť rešpektované každým

Práva podliehajúce režimu článku 51 Ústavy SR sú

- * Právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň
- * Právo podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť
- * Právo na prácu
- * Právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky
- * Právo na štrajk
- * Právo žien, mladistvých a zdravotne postihnutých na zvýšenú ochranu zdravia pri práci
- * Právo mladistvých a zdravotne postihnutých na zvýšenú ochranu v pracovných vzťahoch a na pomoc pri príprave na povolanie
- * Právo na ochranu zdravia
- * Právo na bezplatnú zdravotnú starostlivosť na základe zdravotného poistenia
- * Práva detí
- * Právo rodičov starať sa o deti a vychovávať ich
- * Právo rodičov starajúcich sa o deti na pomoc štátu
- * Právo na vzdelanie
- * Právo na priaznivé životné prostredie
- * Právo na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a príčinách a následkoch tohto stavu
- * Právo domáhať sa zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky
- * Právo obrátiť sa na súd, aby preskúmal zákonnosť rozhodnutia verejnej správy
- * Právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím súdu, iného štátneho orgánu či organu verejnej správy alebo nesprávnym úradným postupom

Vráťme sa stručne k výkladu týchto práv.

- * Právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň
- * Právo podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť (čl. 35 ods. 1 a 2 ústavy)

(1) Každý má právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň, ako aj právo podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť.

(2) Zákon môže ustanoviť podmienky a obmedzenia výkonu určitých povolaní alebo činností.

Ústavné právo na slobodnú voľbu povolania sa v podstate realizuje v rámci administratívno-právnych vzťahov pri výchove a príprave na povolanie alebo v rámci samostatného podnikania, prípadne rekvalifikovaním na výkon ineho povolania či zamestnania.⁶⁰ Právo na slobodnú voľbu povolania zahŕňa nielen slobodný výber, ale aj slobodný výkon povolania. Občan má právo slobodne sa rozhodnúť, či bude vykonávať zvolené povolanie, ktorému sa štúdiom vyučil, resp. či bude vôbec vykonávať nejaké povolanie. Realizácia práva na podnikanie umožňuje občanom zabezpečiť si potrebné existenčné predpoklady nielen pre podnikateľa a jeho rodinu, ale aj pre zamestnanca. Každý má právo slobodne si zvoliť svoje povolanie, či už bude založené na výkone závislej činnosti, alebo nezávislého podnikania, či rozvíjaní inej zárobkovej činnosti, alebo byť bez zamestnania.⁶¹

Zákonné podmienky a obmedzenia sa dotýkajú napr. predpísanej odbornej kvalifikácie, môžu sa dotýkať i veku, pohlavia, štátneho občianstva a pod. Podmienky a obmedzenia musia byť ustanovené v jednotlivých zákonoch upravujúcich výkon rôznych povolaní a činností, pričom však vždy musí byť dodržaný zákaz diskriminácie zakotvený v článku 12 ods. 2 Ústavy SR a medzinárodných zmluvách. Môže ísť o podmienky a obmedzenia dotýkajúce sa výkonu nesamostatných činností, ale aj podnikateľských či iných samostatných hospodárskych činností. Zákon môže podmienky a obmedzenia ustanoviť pozitívne — dovoľením určitej činnosti pri ich splnení, ale aj negatívne — zákazom

⁶⁰ Tamže, s. 181.

⁶¹ Tamže, s. 182.

prác za určitých podmienok (napr. práce zakázané ženám, mladistvým a pod.)⁶²

* Právo na prácu (čl. 35 ods. 3 ústavy)

(3) *Občania majú právo na prácu. Štát v primeranom rozsahu hmotne zabezpečuje občanov, ktorí nie z vlastnej viny nemôžu toto právo vykonávať. Podmienky ustanoví zákon.*

Právo na prácu formulované v čl. 35 ods. 3 nemožno chápať ako právo občana na konkrétnu prácu, nie je subjektívnym právom na určité zamestnanie určitého typu alebo druhu, ktorému by zodpovedala povinnosť príslušného orgánu takéto zamestnanie občana opatриť, prípadne aj s použitím donucovacej moci.

Právo na prácu zaväzuje štát ako povinný subjekt k aktívnej politike zamestnanosti, v ktorej rámci má vytvárať predpoklady hospodárskej bezpečnosti svojich občanov.⁶³

Štát ako povinný subjekt sa nemôže zbaviť povinnosti pri zabezpečení základných predpokladov realizácie práva na prácu. Ak si svoju povinnosť nebude môcť plniť vo vzťahu k všetkým občanom, bude povinný ju plniť náhradným spôsobom. Štát v primeranom rozsahu hmotne zabezpečuje občanov, ktorí nie z vlastnej viny nemôžu toto právo vykonávať. Preto právna teória často označuje právo na prácu ako tzv. alternatívne právo.

Občan sa môže domáhať práva na prácu len v medziach zákonov, ktoré toto právo vykonávajú. Základným právnym predpisom, ktorým sa vykonáva právo na prácu, je zák. č. 387/1996 Z. z. o zamestnanosti v znení neskorších predpisov.⁶⁴

* Právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky (čl. 36 ústavy)

Zamestnanci majú právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky. Zákon im zabezpečuje najmä.

a) *právo na odmenu za vykonanú prácu, dostatočnú na to, aby im umožnila dôstojnú životnú úroveň,*

⁶² Tamže.

⁶³ Tamže, s. 183

⁶⁴ Tamže

b) *ochranu proti svojvoľnému prepúšťaniu zo zamestnania a diskrimináciu v zamestnaní,*

c) *ochranu bezpečnosti a zdravia pri práci,*

d) *najvyššiu prípustnú dĺžku pracovného času,*

e) *minimálny odpočinok pri práci,*

f) *najkratšiu prípustnú dĺžku platenej dovolenky na zotavenie,*

g) *právo na kolektívne vyjednávanie.*

Subjektom ústavného práva na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky sú zamestnanci bez ohľadu na štátnu príslušnosť, t. j. fyzické osoby zamestnávané v pracovnoprávných vzťahoch. Zamestnanecké právne vzťahy charakterizuje vykonávanie nesamostatnej práce, to znamená práce vykonávanej podľa pokynov zamestnávateľa za mzdu (tzv. závislá pracovná činnosť). Právo zamestnancov na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky veľmi úzko súvisí s právom na prácu, ktorého realizácia sa uskutočňuje v konkrétnom zamestnaní, a predpokladá aj vytvorenie základných podmienok bezpečnej práce. Prítom platí rovnosť zamestnancov v dôstojnosti a právach v zmysle čl. 12 ods. 1 Ústavy SR.⁶⁵ Inak povedané, zatiaľ čo právo na prácu je právom, ktorého účelom je získať prácu, resp. mať prístup k zamestnaniu, predmetom práva na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky je právne postavenie zamestnanca, teda toho, kto prácu má, kto ju získal.

* Právo na štrajk (čl. 37 ods. 4 ústavy)

(4) *Právo na štrajk sa zaručuje. Toto právo nemajú sudcovia, prokurátori, príslušníci ozbrojených síl a ozbrojených zborov a príslušníci a zamestnanci hasičských a záchranných zborov*

Štrajkom sa rozumie čiastočné alebo úplné prerušenie práce zamestnancami.⁶⁶

V rámci práva slobodne sa združovať s inými na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov Ústava SR garantuje ako prostriedok pracovného nátlaku právo na štrajk.

⁶⁵ Tamže, s. 187

⁶⁶ Tamže, s. 196

Ústava zaručuje právo na štrajk za podmienok ustanovených zákonom a zároveň v čl 51 určuje, že tohto práva sa možno domáhať iba v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú.⁶⁷

Jediným zákonom, ktorý upravuje štrajk ako právny inštitút, je zákon č. 2/1991 Zb o kolektívnom vyjednávaní v znení neskorších predpisov. Podmienkou vyhlásenia štrajku podľa § 16 tohto zákona je, že kolektívna zmluva nebola uzavretá ani po konaní pred sprostredkovateľom a zmluvné strany nepožiadajú o riešenie sporu rozhodcom.⁶⁸ Podľa § 20 písm d) je štrajk, ktorý bol vyhlásený alebo začatý z iných dôvodov, než sú uvedené v § 16 cit. zákona, nezákonný

Toto právo sa výslovne odopiera sudcom, prokurátorom, príslušníkom ozbrojených síl a ozbrojených zborov, ako aj príslušníkom a zamestnancom hasičských a záchranných zborov.⁶⁹ Podľa článku 54 ústavy možno zákonom obmedziť právo na štrajk aj osobám pracujúcim v povolaniach, ktoré sú bezprostredne nevyhnutné na ochranu života a zdravia.

* Právo žien, mladistvých a zdravotne postihnutých na zvýšenú ochranu zdravia pri práci a právo mladistvých a zdravotne postihnutých na zvýšenú ochranu v pracovných vzťahoch a na pomoc pri príprave na povolanie (čl. 38 ústavy)

(1) Ženy, mladiství a osoby zdravotne postihnuté majú právo na zvýšenú ochranu pri práci a osobitné pracovné podmienky

(2) Mladiství a osoby zdravotne postihnuté majú právo na osobitnú ochranu v pracovných vzťahoch a na pomoc pri príprave na povolanie.

(3) Podrobnosti o právach podľa odsekov 1 a 2 ustanoví zákon.

Obsah článku 38 Ústavy SR je obmedzený osobným rozsahom práv troch skupín osôb — žien, mladistvých a osôb zdravotne postihnutých —, ktoré sú z prirodzených (biologických a zdravotných) i spoločenských dôvodov oproti ostatným oso-

⁶⁷ Tamže, s. 195

⁶⁸ Tamže, s. 196

⁶⁹ Tamže, s. 195

bám v určitej nevýhode. Na vyrovnanie a dosiahnutie skutočnej rovnosti majú právo na zvýšenú a osobitnú ochranu alebo pomoc pri práci, pri príprave na povolanie a tiež v priebehu ich vykonávania.⁷⁰ Tieto práva upravuje najmä Zákonník práce, zákon o zamestnanosti, ako aj školský zákon

Pojem mladistvý sa v zákonodarstve SR používa v pracovno-právnych predpisoch, ale aj v Trestnom zákone, aj keď nie v totožnom vymedzení. Veková hranica mladistvých zamestnancov, ktorým je poskytovaná zvýšená ochrana v pracovnoprávných vzťahoch, je stanovená pevne — od nadobudnutia pracovno-právnej spôsobilosti (§ 11 Zákonníka práce) po dosiahnutie veku 18 rokov

Pod pojmom osoby zdravotne postihnuté v zmysle pracovnoprávných predpisov sa poňímajú občania so zmenenou pracovnou schopnosťou, ktorými sú občania invalidní a čiastočne invalidní, ako aj občania, ktorí majú pre dlhodobu nepriaznivú zdravotný stav podstatne obmedzenú možnosť sústavnej prípravy na povolanie

Zvýšenú ochranu zdravia pri práci zabezpečuje pracovné zákonodarstvo zvyčajne zákazom určitých prác ženám všeobecne a tehotným ženám, matkám malých detí a mladistvým osobitne. Zvýšená ochrana zdravia osôb zdravotne postihnutých sa rieši dojednaním vhodného zamestnania so zreteľom na dané zdravotné postihnutie

Osobitnú ochranu mladistvých a osôb so zmenenou pracovnou schopnosťou v pracovných vzťahoch zabezpečuje Zákonník práce. K osobitnej ochrane zdravotne postihnutých osôb patrí aj pomoc pri ich umiestňovaní do zamestnania.⁷¹

* Právo na ochranu zdravia a právo na bezplatnú zdravotnú starostlivosť na základe zdravotného poistenia (čl. 40 ústavy)

Každý má právo na ochranu zdravia. Na základe zdravotného poistenia majú občania právo na bezplatnú zdravotnú starostlivosť a na zdravotnícke pomôcky za podmienok, ktoré ustanoví zákon.

⁷⁰ Tamže, s. 198

⁷¹ Tamže, s. 199

Ústava SR v oblasti ochrany zdravia ustanovuje

a) právo každého na ochranu zdravia,

b) právo občanov na základe zdravotného poistenia na bezplatnú zdravotnú starostlivosť a na zdravotnícke pomôcky Podmienky ustanovuje zákon. Takýmto zákonom je predovšetkým zákon NR SR č. 272/1994 Z. z. o ochrane zdravia ľudí v znení neskorších predpisov, ako aj zákon NR SR č. 277/1994 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, ktorej obsahom je starostlivosť o ochranu, zachovanie a navrátenie zdravia ľudí Táto starostlivosť sa poskytuje:

- na základe povinného zdravotného poistenia (bezplatne),
- na základe zmluvného poistenia,
- bezplatne z prostriedkov štátneho rozpočtu,
- za finančnú úhradu charitatívnych organizácií, fyzických osôb alebo právnických osôb,

— za plnú alebo čiastočnú úhradu osôb, ktorým sa zdravotná starostlivosť poskytuje.

Ústavné právo občanov na bezplatnú zdravotnú starostlivosť a na (bezplatné) zdravotnícke pomôcky je viazaná na zdravotné poistenie a podmienky ustanovené zákonom⁷²

Bezplatnosť poskytovania zdravotnej starostlivosti a zdravotníckych pomôcok je viazaná na účasť na zdravotnom poistení, ktorá zakladá okrem práva na zdravotnú starostlivosť v rozsahu už uvedenom aj povinnosť platiť poisťné na zdravotné poistenie za podmienok a v rozsahu ustanovených zákonom NR SR č. 273/1994 Z. z. v znení neskorších predpisov. Liečebný poriadok ustanovuje medze tejto bezplatnosti, týkajúce sa výkonov, ako aj liečiv a zdravotníckych pomôcok (pričom Ústava SR ustanovuje právo len na zdravotnícke pomôcky, nie na liečivá, ako to ustanovuje Liečebný poriadok).⁷³

⁷² Tamže, s. 208.

⁷³ Tamže.

* Práva detí, právo rodičov starať sa o deti a vychovávať ich a právo rodičov starajúcich sa o deti na pomoc štátu (čl. 41 ústavy)

(1) *Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona. Zaručuje sa osobitná ochrana detí a mladistvých.*

(2) *Žene v tehotenstve sa zaručuje osobitná starostlivosť, ochrana v pracovných vzťahoch a zodpovedajúce pracovné podmienky*

(3) *Deti narodené v manželstve i mimo neho majú rovnaké práva.*

(4) *Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov, deti majú právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť. Práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti vôli rodičov len rozhodnutím súdu na základe zákona.*

(5) *Rodičia, ktorí sa starajú o deti, majú právo na pomoc štátu.*

(6) *Podrobnosti o právach podľa odsekov 1 až 5 ustanoví zákon.*

Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú chránené právnym poriadkom. Aj keď právna definícia pojmu manželstvo, rodičovstvo a rodina sa v našom právnom poriadku nenachádza, nikto nespochybňuje význam týchto inštitútov a ich rešpektovanie ako inštitútov práva.

Základným predpisom upravujúcim otázky manželstva, rodičovstva a rodiny je zákon o rodine, ktorý zásadným spôsobom ustanovuje právne vzťahy vznikajúce medzi manželmi, medzi rodičmi a deťmi a právne vzťahy súvisiace s plnením vyživovacej povinnosti medzi príbuznými v priamom rade.

Osobitnú ochranu poskytuje zákon o rodine deťom a mladistvým, t. j. maloletým deťom, a to jasným definovaním právnych pravidiel týkajúcich sa výchovy, výživy, zastupovania a spravovania ich vecí zo strany rodičov ako aj zákonných zástupcov, a ustanovuje aj ochranu maloletých detí zo strany štátu v prípade, ak si rodičia svoje rodičovské povinnosti neplnia alebo svoje rodičovské práva zneužívajú. Osobitná starostlivosť poskytovaná ženám v čase ich tehotenstva nachádza zákonnú reglamentáciu v právnych predpisoch o zdravotnej starostlivosti, v Liečebnom poriadku a právnych predpisoch o zdravotnom poistení.

Rodičovské právo starať sa o deti je prioritným právom, rovnako ako je prioritným právom detí, aby ich vychovávali a starali sa o ne rodičia. Tieto práva na strane rodičov ako aj na strane detí platia dovtedy, kým rodičia chcú a reálnymi skutkami dokumentujú svoju vôľu starať sa o dieťa a vychovávať ho a túto výchovu a starostlivosť zabezpečujú na takej úrovni a v takej kvalite, že to nie je na ujmu, ale v prospech dieťaťa.⁷⁴

* Právo na vzdelanie (čl. 42 ústavy)

(1) Každý má právo na vzdelanie. Školská dochádzka je povinná. Jej dĺžku po vekovú hranicu ustanoví zákon.

(2) Občania majú právo na bezplatné vzdelanie v základných školách a stredných školách, podľa schopností občana a možnosti spoločnosti aj na vysokých školách.

(3) Zriaďovať nové školy ako štátne a vyučovať v nich možno len za podmienok ustanovených zákonom, v takýchto školách sa môže vzdelávanie poskytovať za úhradu.

(4) Zákon ustanoví, za akých podmienok majú občania pri štúdiu právo na pomoc štátu.

Právo na bezplatné vzdelanie v základných, prípadne stredných školách vyplýva priamo z Ústavy SR. Vzdelanie poskytuje systém základných, stredných a odborných škôl.⁷⁵

Právo na bezplatné vzdelanie vylučuje akékoľvek poplatky alebo iné finančné dávky spojené s prístupom k vzdelaniu v základných školách (zápisné a pod.) a tento zákaz sa rovnako vzťahuje aj na poplatky súvisiace s úrovňou a kvalitou vzdelania na základnej škole (školné alebo iné poplatky). Zatiaľ čo v základných a stredných školách má štát povinnosť poskytovať bezplatné vzdelávanie, bezplatnosť vzdelávania na vysokých školách sa podmieňuje „možnosťami spoločnosti“.

Využívanie práva na vzdelanie zahŕňa aj slobodu voľby príslušného vzdelávacieho zariadenia buď oprávnenou osobou, prípadne jej rodičmi, alebo inými zákonnými zástupcami maloletého.⁷⁶

⁷⁴ Tamže, s. 211 — 212.

⁷⁵ Tamže, s. 214 — 215.

⁷⁶ Tamže, s. 215.

* Právo na priaznivé životné prostredie (čl. 44 ods. 1 ústavy, ods. 2 a 3 určuje povinnosti „každému“)

(1) Každý má právo na priaznivé životné prostredie

(2) Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo

(3) Nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky

(4) Štát dba o šetrné využívanie prírodných zdrojov, o ekologickú rovnováhu a o účinnú starostlivosť o životné prostredie a zabezpečuje ochranu určeným druhom voľne rastúcich rastlín a voľne žijúcich živočíchov

(5) Podrobnosti o právach a povinnostiach podľa odsekov 1 až 4 ustanoví zákon.

Subjektom práva na priaznivé životné prostredie je každá fyzická osoba (občania Slovenskej republiky, cudzinci a osoby bez štátnej príslušnosti), čo vyplýva z textu ods. 1. Právo na životné prostredie je samostatným základným právom fyzickej osoby, je subjektívnym právom verejnoprávnej povahy, t. j. uplatniteľné voči štátu. Jeho nositeľovi, t. j. fyzickej osobe poskytuje nástroje zabezpečujúce takú kvalitu životného prostredia, aby mal umožnené nerušené žiť, a to tak z hľadiska osobného, ako aj spoločenského života, t. j. mal by mať právo na zdravé, priaznivé, vhodné, nerušené, dôstojné životné prostredie, poskytujúce možnosti kvalitného byvania, dobrého životného pocitu, zdravých pracovných podmienok a pod. Na druhej strane ukladá právo každého na priaznivé životné prostredie štátu povinnosť, aby ho zabezpečoval. V záujme zabezpečenia tohto základného práva musí štát podriaďiť svoju činnosť tejto povinnosti. Okrem toho musí vytvárať účinné bariéry pred škodlivými zásahmi proti tomuto právu. Na jeho realizáciu využíva kontrolné a sankčné nástroje.⁷⁷

⁷⁷ Tamže, s. 215.

* Právo na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu (čl. 45 ústavy)

Každý má právo na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a príčinách a následkoch tohto stavu.

Subjektom tohto práva, ako vyplýva z dikcie čl. 45, je každý bez ohľadu na štátnu príslušnosť. Toto základné právo úzko nadväzuje na čl. 26 ods 1 ústavy (*právo na informácie je zaručené*). Na rozdiel od všeobecného práva na informácie zaručeného v čl. 26 ods. 1, právo na informácie o stave životného prostredia podľa čl. 45 ako právo na určitý špecifický druh informácií zdôrazňuje, že musí ísť o úplné informácie a informácie podávané včas. Právo zaručené čl. 45 sa podľa čl. 51 ústavy vymedzuje zákonom. Týmto prameňom práva je zákon č. 171/1998 Z. z. o prístupe k informáciám o životnom prostredí⁷⁸

* Právo domáhať sa zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky a právo obrátiť sa na súd, aby preskúmal zákonnosť rozhodnutia verejnej správy (čl. 46 ods. 1 a 2 ústavy)

(1) Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky

(2) Kto tvrdí, že bol na svojich právach ukrátený rozhodnutím orgánu verejnej správy, môže sa obrátiť na súd, aby preskúmal zákonnosť takéhoto rozhodnutia, ak zákon neustanoví inak. Z právomoci súdu však nesmie byť vylúčené preskúmanie rozhodnutí týkajúcich sa základných práv a slobôd.

Právo na súdnu ochranu je základným ľudským právom a základným nevyhnutným predpokladom reálneho uplatnenia všetkých ostatných základných práv a slobôd. Právo na súdnu ochranu je vo svojej podstate verejným subjektívnym právom. Oprávňuje občana uplatňovať základné ľudské práva a slobody voči štátu prostredníctvom súdov a iných orgánov verejnej správy

⁷⁸ Drgonec, J. citované dielo, s. 249

Napokon v čl. 46 ods 2 je orgán verejnej správy výslovne stanovený ako subjekt, proti ktorému občan môže uplatňovať právo na súdnu ochranu. Tým sa na jednej strane nevyklúčilo právo na súdnu ochranu súkromných osôb, a na druhej strane sa zdôraznilo, že občan sa môže domáhať súdnej ochrany aj proti rozhodnutiam štátnych orgánov.⁷⁹

Z povahy práva na súdnu ochranu vyplýva, že jednotlivcovi patrí vo vzťahu k štátu v danej konkrétnej záležitosti iba právo na zodpovedajúce súdne konanie pred príslušným súdom, nevzniká mu však nárok na „priaznivé rozhodnutie v zmysle nároku na právnu ochranu“. Ústava teda zaručuje každému jednotlivcovi, fyzickej i právnickej osobe právo, aby jeho žalobu prijal a prejednal súd v súlade so zákonnou úpravou občianskosúdneho konania. Spravodlivým prejednaním veci je súdne konanie, ktoré rešpektuje všetky procesné zásady a princípy, tvoriace súčasť štruktúry základných ľudských práv a slobôd.⁸⁰

* Právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím súdu, iného štátneho orgánu či orgánu verejnej správy alebo nesprávnym úradným postupom (čl. 46 ods. 3 ústavy)

(3) Každý má právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím súdu, iného štátneho orgánu či orgánu verejnej správy alebo nesprávnym úradným postupom.

Zodpovednosť štátu za škodu spôsobenú nezákonným rozhodnutím alebo nesprávnym postupom ustanovuje § 57 zákona č. 335/1991 Zb. v znení neskorších predpisov. Zároveň odkazuje na osobitný zákon. Týmto zákonom je zákon č. 58/1969 Zb. o zodpovednosti za škodu spôsobenú rozhodnutím orgánu štátu alebo jeho nesprávnym postupom

Právo domáhať sa zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky a právo obrátiť sa na súd, aby preskúmal zákonnosť rozhodnutia verejnej

⁷⁹ Čič, M. a kol., citované dielo, s. 234

⁸⁰ Tamže, s. 236

správy, a právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím súdu, ineho štátneho orgánu či orgánu verejnej správy alebo nesprávnym úradným postupom, su upravené v siedmom oddiele druhej hlavy Ústavy SR s názvom Právo na súdnu a inú právnu ochranu. Tento oddiel zaručuje komplex práv súvisiacich s uplatňovaním práv pred orgánmi súdnej moci.⁸¹

Okrem uvedených práv upravuje siedmy oddiel v článkoch 47 až 50

- právo odoprieť výpoveď (čl 47 ods 1),
- právo na právnu pomoc (čl 47 ods 2),
- rovnosť účastníkov konania (čl 47 ods 3),
- právo na tlmočníka (čl 47 ods 4),
- právo nebyť odňatý zákonnemu sudcovi (čl 48 ods 1),
- právo na verejné prerokovanie vecí (čl 48 ods 2),
- právo na prerokovanie vecí bez zbytočných prieťahov (čl 48 ods 2),
- právo vyjadriť sa ku všetkým navrhovaným dôkazom (čl 48 ods 2),
- ako aj práva zaručené v trestnom konaní (čl 49 a 50)
- právo na prezumpciu neviny (čl 50 ods 2),
- právo na obhajobu (čl 50 ods 3),
- právo odoprieť výpoveď (čl 50 ods 4),
- právo nebyť stíhaný pre skutok, za ktorý už bol právoplatne odsúdený alebo oslobodený spod obžaloby,
- neprípustnosť retroaktivity Trestného zákona

⁸¹ Drgonec, J citované dielo, s. 267

IV. kapitola

Politické práva s osobitným dôrazom na slobodu prejavu

O základných právach a slobodách, ktoré podľa Ústavy SR možno obmedziť, sme uviedli, že k týmto právam patria aj práva upravené v tretom oddiele druhej hlavy Ústavy SR, t. j. politické práva. Politické práva a slobody, ich rozsah a kvalita sú prejavom dosiahnutého stupňa demokracie v štáte. Ich uplatňovaním sa vytvára priestor na aktívnu účasť na správe vecí verejných priamo alebo prostredníctvom volených zástupcov. Ustanovenia ústavy v tomto oddiele odzrkadľujú demokratickú podstatu Slovenskej republiky, ktorá sa prejavuje v pluralitnom politickom systéme, a je v ňom v koncentrovanej podobe vyjadrený cieľ uplatňovania politických práv a slobôd.¹

Politické práva a slobody podľa tretieho oddielu druhej hlavy Ústavy SR sú

- * sloboda prejavu,
- * právo na informácie,
- * petičné právo,
- * právo pokojne sa zhromažďovať,
- * právo slobodne sa združovať,
- * právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí,
- * ochrana slobodnej súťaže politických síl,
- * právo na odpor

Slobode prejavu a právu na informácie sa budeme venovať podrobnejšie v závere tejto kapitoly, preto najprv v stručnosti upriamime pozornosť na ostatné politické práva garantované Ústavou SR.

¹ Čič, M a kol. Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Martin, Matica slovenská 1997, s. 168

* Petičné právo (čl. 27 ústavy)

(1) *Petičné právo sa zaručuje. Každý má právo sám alebo s inými obracať sa vo veciach verejného záujmu alebo iného spoločného záujmu na štátne orgány a orgány územnej samosprávy so žiadosťami, návrhmi a sťažnosťami.*

(2) *Petiťou nemožno vyzývať na porušovanie základných práv a slobôd.*

(3) *Petiťou nemožno zasahovať do nezávislosti súdu.*

Petičné právo možno charakterizovať ako určitý okruh právnych vzťahov súvisiacich s právom podávať a vybavovať petície, ktoré sú upravené ústavou a zákonom o petičnom práve. Petície sú prostriedkom na dosiahnutie alebo zachovanie iných práv, resp aby záujmy toho, kto petíciu podáva, boli rešpektované. Pojmom petícia sa označuje každá žiadosť, návrh alebo sťažnosť vo veciach verejného alebo iného spoločného záujmu.²

Z hľadiska ochrany základných ľudských práv a slobôd je významné obmedzenie uvedené priamo v druhom odseku čl 27, a to *Petiťou nemožno vyzývať na porušovanie základných práv a slobôd.*

* Právo pokojne sa zhromažďovať (čl. 28 ústavy)

(1) *Právo pokojne sa zhromažďovať sa zaručuje.*

(2) *Podmienky výkonu tohto práva ustanoví zákon v prípadoch zhromažďovania na verejných miestach, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti, majetku alebo pre bezpečnosť štátu. Zhromažďovanie sa nesmie podmieňovať povolením orgánu verejnej správy*

Zhromažďovacie právo (sloboda zhromažďovania) umožňuje jeho nositeľom prejaviť svoj názor alebo stanovisko prostredníctvom zhromaždenia s ostatnými nositeľmi tohto práva. Zhromažďovacie právo nie je viazané na štátne občianstvo SR (môžu ho využívať všetky fyzické osoby nachádzajúce sa na území nášho štátu) ani na vek účastníkov. Realizácia zhromažďovacieho prá-

² Tamže, s. 153

va nie je v zmysle Ústavy SR viazaná na predchádzajúci súhlas (povolenie) orgánu verejnej správy, ale jeho konanie sa musí podľa zákona o zhromažďovacom práve oznámiť orgánu verejnej správy. Táto oznamovacia povinnosť však nepredstavuje zásah do podstaty zhromažďovacieho práva, vyžaduje sa skôr z dôvodu, aby príslušné orgány mohli zabezpečiť pokojný priebeh zhromaždenia. Nesplnenie oznamovacej povinnosti nie je samo osebe dôvodom na rozpustenie zhromaždenia. Tým sú až okolnosti, ktoré by podľa ústavy a zákona odôvodnili jeho zákaz alebo rozpustenie či obmedzenie bez ohľadu na splnenie oznamovacej povinnosti. Ústava priamo stanovuje podmienky, na ktorých základe je možné zhromažďovacie právo obmedziť³ (pozri ods 2 čl 28)

* Právo slobodne sa združovať (čl. 29 ústavy)

(1) *Právo slobodne sa združovať sa zaručuje. Každý má právo spolu s inými sa združovať v spolkoch, spoločnostiach alebo iných združeníach.*

(2) *Občania majú právo zakladať politické strany a politické hnutia a združovať sa v nich.*

(3) *Výkon práva podľa odsekov 1 a 2 možno obmedziť len v prípadoch ustanovených zákonom, ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, na ochranu verejného poriadku, predchádzanie trestným činom alebo na ochranu práv a slobôd iných.*

(4) *Politické strany a politické hnutia, ako aj spolky, spoločnosti alebo iné združenia sú oddelené od štátu.*

Na rozdiel od zhromaždenia, ktoré je len časovo obmedzenou formou združenia fyzických osôb a ich rozchodom zaniká, združenie je formou trvalou. Združovacie právo si vyžaduje dobrovoľné zoskupenie za určitým spoločným cieľom. Tieto dve hľadiská, t. j. dobrovoľnosť a spoločný cieľ sa musia v plnom rozsahu akcentovať aj pri praktickej realizácii slobody združovania. Združovacie právo poskytuje všetkým fyzickým osobám, resp

³ Tamže, s. 156 — 157

občanom individuálne právo spájať sa do spolkov, združení, spoločností, resp politických strán a hnutí a súčasne poskytuje týmto subjektom (spolkom, združeniam, stranám a pod) právo na vznik a pokračovanie v činnosti. Združovacie právo má pritom svoju pozitívnu i negatívnu stránku, t j umožňuje slobodne sa spájať, ale aj slobodu nevstupovať do určitého združenia, spolku, politickej strany a pod ⁴

* Právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí (čl. 30 ústavy)

(1) *Občania majú právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov. Cudzinci s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky majú právo voliť a byť volení do orgánov samosprávy obcí a do orgánov samosprávy vyšších územných celkov*

(2) *Volby sa musia konať v lehotách nepresahujúcich pravidelné volebné obdobie ustanovené zákonom.*

(3) *Volebné právo je všeobecné, rovné a priame a vykonáva sa tajným hlasovaním. Podmienky výkonu volebného práva ustanoví zákon.*

(4) *Občania majú za rovnakých podmienok prístup k voleným a iným verejným funkciám.*

Z ustanovenia ods 1 vyplýva, že obe formy účasti občanov na správe verejných vecí (priama forma i forma účasti prostredníctvom slobodnej voľby svojich zástupcov) majú rovnakú úroveň. V praxi sa však skôr stretávame s formou nepriamou — prostredníctvom volených zástupcov (zastupiteľská demokracia)

Klasickou formou priamej účasti občanov na správe verejných vecí je referendum, a to buď celoštátne (čl 93 až 100 ústavy), alebo miestne (článok 67) ⁵ Z hľadiska garancií základných ľudských práv a slobôd je tu opäť významný zákaz, uvedený v odseku 3 článku 93 ústavy: (3) *Predmetom referenda nemôžu byť základné práva a slobody, dane, odvody a štatny rozpočet*

⁴ Tamže, s. 158.

⁵ Tamže, s. 163

Druhou formou účasti občanov na správe verejných vecí je účasť občanov prostredníctvom slobodnej voľby svojich zástupcov, t j voľbou poslancov do NR SR a voľbou orgánov obecnej samosprávy. Slobodnou voľbou ústava zakotvuje a zvyrazňuje princíp slobodných demokratických volieb založených na všeobecnom, rovnom a priamom volebnom práve s tajným hlasovaním

Pod všeobecnosťou volebného práva rozumieme právo všetkých občanov v danom štáte, ktorí dosiahli ústavou stanovenú vekovú hranicu, aby jednak svojím hlasom spolurozhodovali pri vytváraní zastupiteľských orgánov všetkých stupňov, t j ide o tzv. aktívne volebné právo, a jednak aby po dosiahnutí spravidla vyššieho veku mali možnosť uchádzať sa o zvolenie za člena niektorého zo zastupiteľských orgánov, t j pasívne volebné právo ⁶

Zásada rovnosti vyžaduje, aby mal každý občan štátu pri výkone volebného práva rovnaké postavenie, aby mal pri rozhodovaní jeden hlas a tento hlas mal rovnakú váhu ako hlas každého iného voliča.

Priamosť volebného práva vyžaduje, aby voliči rozhodovali o zložení voleného orgánu priamo (nie prostredníctvom voliteľov, delegátov či ďalších zástupcov)

Tajnosť volebného práva znamená, že občan má vo volebnej miestnosti vytvorené také podmienky, aby si mohol nerušene vybrať kandidáta (kandidátov), ktorým odovzdá svoj hlas, a zároveň aby sa nikto nedozvedel, ako hlasoval.⁷

Volby musia zaručovať rovnosť šancí kandidujúcich politických strán (jednotlivých kandidátov) a na tejto báze zaistiť výber aspoň z dvoch pozitívnych možností (alternatív) ⁸

⁶ Tamže, s. 165

⁷ Kresák, P a kol. Občan a demokracia. Bratislava, Minority Rights Group — Slovakia 1997, s. 64 — 65

⁸ Čič, M a kol. citované dielo, s. 163 — 164

* Ochrana slobodnej súťaže politických síl (čl. 31 ústavy)

Zákonná úprava všetkých politických práv a slobôd a jej výklad a používanie musia umožňovať a ochraňovať slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti.

K článku 31 Ústavy SR je potrebné zdôrazniť, že princíp v ňom ustanovený nemá povahu ústavného práva alebo slobody. Jeho obsahom je záväzok Národnej rady Slovenskej republiky, aby pri prijímaní zákonov upravujúcich politické práva a slobody schválila iba také zákony, ktorými sa umožní a ochráni slobodná súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti

Obsahom princípu ustanoveného v tomto článku je zároveň záväzok ostatných orgánov verejnej moci uplatňovať zákony upravujúce politické práva a slobody jedine spôsobom, ktorý umožní a ochráni slobodnú súťaž politických síl

* Právo na odpor (čl. 32 ústavy)

Občania majú právo postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v tejto ústave, ak činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú znemožnené.

Občania SR môžu uplatniť právo na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných práv a slobôd uvedených v ústave. To znamená, že nestačí, ak by došlo k odstraňovaniu či spochybňovaniu len niektorého ľudského práva alebo slobody, musí ísť o odstraňovanie, resp. pokus likvidácie demokratického poriadku základných ľudských práv a slobôd ako celku. Súčasne musí byť splnená aj podmienka, že odstraňovaniu či pokusu likvidovať demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd nemožno zabrániť, pretože činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú znemožnené. Inak povedané, právo na odpor je vlastne legálna možnosť občanov vziať právo do svojich rúk za podmienky, že nie je možné dovoliť sa zákonných prostriedkov, ktoré na ochranu základných práv a slobôd poskytujú inštitúty nášho právneho poriadku⁹

⁹ Tamže, s. 170

* Sloboda prejavu a právo na informácie (čl. 26 ústavy)

(1) Sloboda prejavu a právo na informácie sú zaručené.

(2) Každý má právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom, ako aj slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu. Vydávanie tlače nepodlieha povolovaciemu konaniu. Podnikanie v odbore rozhlasu a televízie sa môže viazať na povolenie štátu. Podmienky ustanoví zákon.

(3) Cenzúra sa zakazuje.

(4) Slobodu prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti.

(5) Orgány verejnej moci majú povinnosť primeraným spôsobom poskytovať informácie v štátnom jazyku. Podmienky a spôsob vykonania ustanoví zákon.

Sloboda prejavu a právo na informácie sú spoločne garantované v jednom článku ústavy, pretože sloboda prejavu v modernej teórii ľudských práv už neznamená len individuálne právo na vyjadrenie vlastného názoru, ale súčasne je spojená aj s právom verejnosti vyhľadávať, prijímať a získavať informácie. Práve takéto spojenie obsahovo podobných, ale v zásade rozdielnych práv vyvoláva medzi nimi aj určité napätie, a to až do takej miery, že niektoré informácie sú vzhľadom na ich prijímateľov vylúčené spod obsahu slobody prejavu.¹⁰ Ďalším fenoménom, ktorý tieto práva determinuje, je právo na súkromie (zahrnujúce právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti, na ochranu mena, ako aj právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo zneužívaním údajov o svojej osobe)

Podľa rozhodnutia Ústavného súdu SR, „právo na súkromie patrí medzi základné ľudské práva garantované medzinárodnými zmluvami. Účel ústavou priznaného práva na súkromie musí zodpovedať účelu tohto práva podľa čl. 17 ods. 1 Medzinárodného

¹⁰ Tamže, s. 145

paktu o občianskych a politických právach, ako aj podľa čl. 8 ods 1 Dohovoru o ochrane ľudských prav a základných slobôd. Spolu s formálnymi a materiálmi podmienkami čl 2 ods 3 a čl. 13 ústavy pri obmedzovaní práva na súkromie nemožno porušiť ani podmienky prijaté na ochranu súkromia podľa medzinárodných dohovorov o ľudských právach a základných slobodách ¹¹

O rok neskôr ústavný súd tento postoj potvrdil názorom, podľa ktorého „Právom na súkromie sa zaručuje ochrana hodnôt uznaných za súkromné pred verejnou mocou, fyzickými aj právnickými osobami.“¹¹

Už len z toho, čo sme uviedli, vyplýva, že dochádza k prelínaniu dvoch práv (dvoch oblastí práv a slobôd) — slobody prejavu a práva na informácie (čl 26 ods 1 Ústavy SR) a čl 19 Ústavy SR, ktorý hovorí

(1) Každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena

(2) Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života

(3) Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe

Aby bolo vôbec možné riešiť tento zložitý vzťah, žiada sa odosobniť od vlastných pocitov (je totiž prirodzené, že novinár bude preferovať právo na informácie, zatiaľ čo osoba, o ktorej sa píše, sa bude dovoliavať práva na súkromie) a vysvetliť si pojmy

Komentár k Ústave SR uvádza k ochrane ľudskej dôstojnosti, osobnej cti a dobrej povesti „V článku 19 ods 1 sa zakotvuje ochrana významných hodnôt osobnosti človeka ako ľudskej individuality. Ochrana cti, dôstojnosti a dobrej povesti nie je náhodne upravená spoločne v jednom článku, keďže ide o také hodnoty, ktoré navzájom úzko súvisia a často sa stáva, že určitými neoprávnenými zásahmi utrpí tak česť a dôstojnosť človeka, ako aj jeho dobrá povesť. Do cti, dôstojnosti alebo aj dobrej povesti fyzickej

¹¹ Zbierka náleзов a uznesení Ústavného súdu SR 1995 a 1996 Košice, Ústavný súd 1996, s. 116, a 1997, s. 144

osoby možno zasiahnúť neoprávneným zhotovením či použitím písomností osobného charakteru, podobizní, obrazových snímok, obrazových a zvukových záznamov týkajúcich sa fyzickej osoby alebo jej prejavov osobného charakteru. Takýmto zásahom môže byť každý prejav inej fyzickej osoby alebo právnickej osoby, ktorý sa svojím obsahom, formou a cieľom dotýka cti fyzickej osoby, pričom môže ísť tak o ústny, ako aj písomný prejav. Treba však vždy skúmať, či bol prejav urobený oprávnene alebo nie. Za neoprávnený zasah treba považovať najmä správu, ktorá sa týka intímnej sféry života fyzickej osoby, nepravdivé alebo pravdu skresľujúce správy, avšak za neoprávnený zasah do osobnosti človeka možno za určitých okolností považovať aj pravdivé tvrdenie, ak je spôsobilé ohroziť vážnosť fyzickej osoby ¹²

O práve na súkromie komentár uvádza „ spočíva v práve jednotlivca rozhodnúť podľa vlastného uváženia, či a v akom rozsahu majú byť skutočnosti z jeho súkromného života prístupné iným.

Špecifickým prípadom ochrany práva na osobné súkromie, ktorého význam vzrastá spolu s vytváraním centrálnych automatizovaných informačných systémov o občanoch, je ochrana proti neoprávnenému poskytnutiu či získaniu informácií o občani, resp proti zneužitiu takejto informácie.“¹³

Sloboda prejavu patrí k tradičným ľudským právam. Je základnou podmienkou jestvovania demokratickej spoločnosti, pretože na jej základe sa dá rozvíjať politický pluralizmus, ktorý je východiskom moderného štátu. V odseku 2 sa vymedzujú základné formy a spôsoby šírenia informácií, ktoré tvoria obsahovú náplň slobody prejavu a práva na informácie. Pojem každý určuje subjekt, ktorý môže šíriť a prijímať informácie a v tomto vyjadrení znamená, že ním môže byť každá osoba bez ohľadu na to, či je právnická alebo fyzická. Osobitné postavenie v prijímaní a šírení informácií majú podľa zákona č. 86/1966 Zb. o periodic-

¹² Čič, M a kol. citované dielo, s. 102 a nasl.

¹³ Tamže

kej tlačí a o ostatných hromadných informačných prostriedkoch novinári¹⁴ No ani novinári nedisponujú týmto právom neobmedzene Ods 4 čl 26 hovorí. *Slobodu prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti.*

Práve tento odsek poskytuje významné interpretačné pravidlo na posudzovanie vzťahu práva na súkromie a práva na informácie, pretože zatiaľ čo právo na súkromie patrí medzi práva, ktoré nemožno vôbec obmedziť, slobodu prejavu a právo na informácie možno obmedziť zákonom v taxatívne vymenovaných prípadoch, medzi ktoré patrí aj ochrana práv a slobôd iných, a teda aj ochrana práva na súkromie.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach tento vzťah rieši v podstate rovnako Článok 19 ods. 3 paktu hovorí

(3) Užívanie práv uvedených v odseku 2 tohto článku nesie so sebou osobitné povinnosti a zodpovednosť. Môže preto podliehať určitým obmedzeniam, tieto obmedzenia však budú len také, aké ustanovuje zákon, a ktoré sú nevyhnutné.

a) na rešpektovanie práv alebo povesti iných,

b) na ochranu národnej bezpečnosti alebo verejného poriadku alebo verejného zdravia alebo morálky

Tento článok je pozoruhodný najmä tým, že na rozdiel od Ústavy SR priamo zakotvuje osobitné povinnosti a zodpovednosť tých, ktorí právo na slobodu prejavu užívajú

Takto je teda vzťah slobody prejavu a práva na súkromie vyjadrený *expressis verbis*.

Existuje však aj iná (všeobecnejšia rovina) tohto vzťahu, daná celkovou filozofiou ľudských práv. Už Všeobecná deklarácia ľudských práv v záverečných ustanoveniach hovorí

Čl. 29.

(1) Každý má povinnosť voči spoločnosti, lebo jedine v nej môže voľne a naplno rozvinúť svoju osobnosť.

¹⁴ Tamže, s. 147

(2) Každý je pri výkone svojich práv a slobôd podrobený len takým obmedzeniam, ktoré stanoví zákon výhradne preto, aby sa zaručilo uznanie a zachovanie práv a slobôd ostatných a aby sa vyhovelo spravodlivým požiadavkám morálky, verejného poriadku a všeobecného blaha v demokratickej spoločnosti.

Čl 30

Nič v tejto deklaráci nemožno vykladať tak, aby to dávalo ktorémukoľvek štátu, ktorejkoľvek skupine alebo osobe akékoľvek práva vyvíjať činnosť alebo dopúšťať sa činov, ktoré by smerovali k porušeniu niektorého z práv alebo niektorej zo slobôd uvedených v tejto deklaráci.

Inými slovami povedané, už Všeobecná deklarácia ľudských práv a pred ňou aj iné dokumenty (napr. Americká listina slobôd) zakotvili interpretačné pravidlo, že výkon žiadneho práva alebo slobody sa nemôže uskutočňovať na úkor iného práva alebo slobody. Výstižne to vyjadril americký politik a diplomat Benjamin Franklin (1706 — 1790), ktorý povedal „... moja sloboda rozhadzovať rukami sa končí tam, kde sa začína nos môjho blížneho“

Keby sme tento citát chceli parafrázovať, mohli by sme povedať, že právo na slobodu prejavu a právo na informácie sa končí tam, kde sa dotýka cti, dôstojnosti a súkromia ľudskej bytosti a morálky spoločnosti vôbec.

V. kapitola

Práva národnostných menšín a etnických skupín

V súčasnom období sa problematike postavenia a ochrany národnostných menšín a etnických skupín venuje v Európe a vo svete veľká pozornosť. Národnostná menšinová otázka sa akcentuje tak na medzinárodnej úrovni, ako aj na úrovni vnútroštátnej úpravy v multietnických štátoch. Krajiny strednej a východnej Európy prešli v uplynulom období významnými zmenami pri riešení otázky postavenia, práv a ochrany národnostných menšín a etnických skupín, najmä z hľadiska ich ústavnoprávnej úpravy.

Slovenská republika uskutočňuje národnostnú politiku voči svojim národnostným menšinám predovšetkým v troch rovinách. ústavnoprávnej (ktorú rozoberáme a hodnotíme v tejto kapitole), v kultúrnej a školskej, respektíve vzdelávacej rovine.

Na riešenie tejto problematiky neexistujú jednotné modely či vzory, ktoré by sa dali univerzálne, mechanicky prebrať z jedného multietnického štátu do druhého. Každý viacnárodnostný štát má svoje špecifiká, ktoré sú dané a podmienené jeho historickým vývinom, štruktúrou národnostného zloženia obyvateľstva, ekonomickou vyspelosťou krajiny, kultúrnou a vzdelanostnou úrovňou obyvateľstva, ako aj právnym poriadkom. Porovnávací analýza a zhodnotenie vnútroštátnych právnych poriadkov vo viacnárodnostných štátoch Európy túto skutočnosť jednoznačne potvrdzujú. Pozitívne skúsenosti z uplatňovania niektorých modelov menšinovej politiky sa premietajú do obsahu viacerých medzinárodných dokumentov Rady Európy a Európskej únie, z ktorých pri ústavnoprávnej úprave vychádza i Slovenská republika. Takto získané skúsenosti umožňujú stanoviť základný štandard poskytovania a garantovania práv a slobôd národnost-

ným menšinám a etnickým skupinám vo viacnárrodnostných štátoch, ktorý sa všeobecne považuje za nevyhnutný na zachovanie ich národnej identity, ako aj na ich ďalší rozvoj

V.1. Národnostné zloženie SR

V Slovenskej republike žije okrem väčšinového slovenského národa i viacero národnostných menšín a etnických skupín. Podľa posledného sčítania obyvateľstva z roku 2001 žilo na Slovensku 5 379 455 občanov. Udaje o národnostnom zložení obyvateľstva (pozri tabuľku¹) dokazujú, že Slovenská republika patrí k viacnárrodnostným štátom v Európe, pričom každá z prítomných národnostných menšín a etnických skupín si chce zachovať vlastnú národnú, kultúrnu a jazykovú identitu

národnosť	počet príslušníkov	percento
SLOVENSKÁ	4 614 854	85,8
OSTATNÉ	763 601	14,2
z toho maďarská	520 528	9,68
rómska ²	89 920	1,67
česká	44 620	0,83
moravská	2 348	0,04
rusínska	24 201	0,45
ukrajinská	10 814	0,2
nemecká	5 405	0,1
poľská	2 602	0,05
bulharská	1 179	0,02
chorvátska	890	0,02
židovská	218	0,004
iná	5350	0,1
nezistená	56 526	1,05
SPOLU	5 379 455	100

¹ Bližšie pozri Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2001

² Predstavitelia rómskeho etnika nesúhlasia s uvedeným počtom Rómov. Tvrdia, že väčšina z tristotisícového rómskeho etnika sa hlási k maďarskej národnostnej

Súčasná legislatívna úprava postavenia národnostných menšín a etnických skupín v Slovenskej republike čerpá skúsenosti z ústavnoprávneho vývoja bývalého Česko-Slovenska, najmä z obdobia česko-slovenskej federácie, keď bol prijatý aj samostatný ústavný zákon č. 144/1968 Zb. o postavení národností v Československej socialistickej republike³. Na principiálne, demokratické riešenie menšinovej otázky sa vytvorili priaznivejšie podmienky v Slovenskej republike až po novembri 1989, najmä však po 1. januári 1993, keď nadobudla v plnej miere účinnosť Ústava Slovenskej republiky. Tento základný právny dokument vytvoril bázu na ústavnoprávnu úpravu, ochranu a garanciu základných práv a slobôd občanov Slovenskej republiky vrátane individuálnych práv a slobôd príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín žijúcich na území Slovenskej republiky. Ústava Slovenskej republiky venuje tejto problematike samostatný štvrtý

menšine vzhľadom na to, že v ich bežnom živote je rozhodujúci komunikačný jazyk — teda maďarčina. (Porovnaj KOVÁČIK, P. Národnostné kultúrne vzťahy v Slovenskej republike. Bratislava 1993, s. 3)

³ O postavení národnostných menšín a etnických skupín v Česko-Slovensku bližšie pozri Československá ústava. Komentár. Praha, Panorama 1988, s. 459 a nasl.; KLIMITS, L. Maďarská národnosť v Československej socialistickej republike. Bratislava, Obzor 1988, KLIMITS, L. Národnosti v Československu. Bratislava 1985, PALUŠ, I. — SOMOROVÁ, E. Teoretické a politicko-právne aspekty postavenia národností v SSR. In Acta Iuridica Cassoviensia, 11, Košice 1986, s. 7 a nasl., SOKOLOVÁ, G. — HERNOVÁ, Š. — KOZEL, J. — MICHALIKOVÁ, E. Soudobé tendence vývoje národností v ČSSR. Praha, Academia 1987, CHOVANEC, J. Realizácia ústavného zákona o postavení národností v ČSSR. In Právny obzor, 72, 1989, č. 2, s. 144—151, Etnické menšiny na Slovensku (Zborník spoločenskovedných ústavov SAV v Košiciach), Košice 1991, JUROVÁ, A. Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945. Bratislava, Goldpress Publishers 1993, Národnostné kultúrne vzťahy v Slovenskej republike (spracoval Peter KOVÁČIK). Bratislava 1993, PROKOP, J. Slovensko naša vlasť. Bratislava 1996, BAČOVÁ, V. — ZELOVÁ, A. Etnické menšiny na Slovensku. In Sociológia 25, 1993, č. 4—5, s. 417 a nasl., Národnosti na Slovensku (ed. Ludovít HARAKSIM). Bratislava, Veda 1993, ČIČ, M. a kolektív. Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Martin, Matica slovenská 1997, s. 171 — 179

oddiel pod názvom *Práva národnostných menšín a etnických skupín*, umiestnený v druhej hlave nazvanej *Základné práva a slobody*

V.2. Ústavnoprávna ochrana práv národnostných menšín a etnických skupín

Ustava Slovenskej republiky v ustanoveniach čl 12 ods 2 a 3 a čl 33 a 34 zaručuje práva pre príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín ako individuálne práva v súlade s medzinárodným štandardom uplatňovaným v Európe. Článok 33 ustanovuje, že príslušnosť ku ktorejkoľvek národnostnej menšine a etnickej skupine nesmie byť nikomu na ujmu. Článkom 34 sa zaručuje občanom patriacim k národnostnej menšine a etnickej skupine všestranný rozvoj, právo spoločne s ďalšími rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie v materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie. Zaručuje sa tiež právo na osvojenie štátneho jazyka, právo na vzdelanie vo vlastnom jazyku, právo používať materinský jazyk v úradnom styku, ako aj právo zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín. Výkon týchto práv nesmie však viesť k ohrozovaniu zvrchovanosti a územnej celistvosti Slovenskej republiky, ako ani k diskriminácii jej ostatného obyvateľstva.⁴

Medzinárodné spoločenstvo, osobitne stredoeurópske, chápe práva príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín ako individuálne, čo je v súlade s doterajšími platnými podstatnými medzinárodnými dokumentmi, ako sú *Všeobecná deklarácia ľudských práv* z decembra 1948, *Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd* z novembra 1950, *Medzinárodný pakt*

⁴ Dokonca možno povedať, že príslušníci národnostných menšín a etnických skupín majú po naplnení občianskych práv a slobôd vzťahujúcich sa na všetkých občanov Slovenskej republiky oproti štátotvornému národu väčšie garancie. Článkom 34 ods. 1 Ústavy SR sa totiž „občanom tvoriacim v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny zaručuje všestranný rozvoj“, pričom nexus tuje podobná zmienka ohľadne štátotvorného národa.

o občianskych a politických právach z decembra 1966, *Deklarácia OSN o právach osôb patriacich k národnostným alebo etnickým, naboženským a jazykovým menšinám* z decembra 1992, dokumenty KBSE z Helsínk, Viedne a *Kodanský protokol* i najnovší dokument *Rámcový protokol o postavení národnostných menšín*, ktorý schválil Výbor ministrov Rady Európy v novembri 1994.⁵

Ústava Slovenskej republiky zaručuje každému občanovi demokratický štandard ústavnoprávneho postavenia a ochrany — a to tak príslušníkom slovenského národa, ako aj príslušníkom národnostných menšín a etnických skupín. Ďalej zaručuje každému príslušníkovi národnostnej menšiny a etnickej skupiny, ktorý je občanom Slovenskej republiky, nadštandard právneho postavenia garantovaný európskym a svetovým spoločenstvom. Dokonca prikazuje priamo realizovať medzinárodné zmluvy (ak boli ratifikované a vyhlásené v Slovenskej republike spôsobom ustanoveným zákonom). Pritom treba poukázať na to, že tieto majú prednosť pred zákonmi SR (čl 7, ods 5).

Okrem Ústavy Slovenskej republiky otázky postavenia, práv a ochrany národnostných menšín a etnických skupín čiastkovo upravujú aj iné právne predpisy, a to najmä zákon o Slovenskej televízii, zákon o Slovenskom rozhlase, zákon o sústave základných a stredných škôl (tzv. školský zákon), zákon o mene a priezvisku, zákon o matrikách, Občiansky zákonník, Trestný zákon, Zákoník práce a ďalšie, celkom 26 zákonov a právnych predpisov.⁶ K nim v roku 1999 pribudol zákon NR SR č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín.

Ústavnoprávna úprava fixuje postavenie národnostných menšín a etnických skupín tak, aby si zachovali svoju identitu a roz-

⁵ Blížšie pozri *Ľudské práva. Výber dokumentov OSN 2. vydanie*. Bratislava, Archa 1995, s. 12 a nasl., *Dokumenty Zborník medzinárodných dohôd, vyhlásení a zákonov Slovenskej republiky o právach národnostných menšín*. I. časť. Bratislava 1995, s. 45 a nasl.

⁶ Blížšie pozri *Dokumenty, Zborník medzinárodných dohôd, vyhlásení a zákonov Slovenskej republiky o právach národnostných menšín 2. časť*. Bratislava 1995, s. 4 a nasl., CHOVANEC, J. *Národnostné menšiny a etnické skupiny v Slovenskej republike*. Bratislava, SIA 1997, s. 7 — 9

vijali sa vo svojej pestrosti. Zložitú národnostnú problematiku v Slovenskej republike však často zneužívajú najmä niektorí predstavitelia maďarskej národnostnej menšiny, ktorí vyvíjajú spoločensko-politický tlak na získanie územnej autonómie⁷, hoci s ňou ani jeden dokument medzinárodného charakteru nepočíta. V tomto smere treba jednoznačne zdôrazniť, že územia obývané príslušníkmi národnostných menšín a etnických skupín su zmiešanými územiami, lebo tam žijú aj Slováci. Nie sú etnicky jednolište, ako sa to účelovo zvykne prezentovať. Len v dvoch

⁷ Pozri Návrh hlavy *Práva národnostných a etnických menšín* v Ústave Slovenskej republiky pripravovanej v roku 1991, ktorý predložil poslanecký klub Maďarského kresťanskodemokratického hnutia (MKDH) a Spolužitia (Együttélés). V základnej koncepcii vychádzal z filozofie kolektívnych práv národnostných menšín, čím vlastne stál na pozíciách autonomizmu, hoci vyslovne neuvádzal žiadost na vytvorenie autonómie pre národnostnú menšinu. Keďže tento návrh nebol zahrnutý do Ústavy SR a kolektívne práva národnostných menšín sa v nej nezakotvili, predložili MKDH a Spolužitie v novembri 1992 opäť návrh ústavného zákona o právnom postavení národnostných menšín a etnických skupín v Slovenskej republike. Vychádzal z koncepcie kolektívnych menšinových práv s tým, že ich garanciu videl v zavedení „samosprávy“, a to najmä v oblasti kultúry, školstva a podobne. Vo februári 1993 MKDH a Spolužitie, po neúspechu s predchádzajúcim návrhom, vypracovalo a predložilo návrh už len obyčajného zákona Národnej rady SR o postavení a právach národnostných menšín a etnických skupín v Slovenskej republike, ktorý taktiež otvorene nehovorí o územnej autonómii, ale používa okrem iného pojmy samospráva menšín, orgány samosprávy menšín (zastupiteľské a výkonné). V tomto návrhu zákona sa žiada vlastné zastúpenie národnostnej menšiny v Národnej rade SR, je tu aj ustanovenie, že „menšiny sa zúčastňujú súdnicstva“. Ide vlastne o implicitne navrhované kolektívne práva pre národnostnú menšinu, čo už vo svojej podstate predstavuje požiadavku územnej autonómie. Takúto legislatívnu iniciatívu NR SR taktiež neprijala. Okrem uvedených pokusov o nastolenie otázky vytvorenia územnej autonómie skrytou ústavnoprávnou cestou prezentovali niektorí predstavitelia maďarskej národnostnej menšiny — poslanci NR SR — vo svojich politických vyhláseniach, najmä v zahraničí, otvorenú požiadavku územnej autonómie, čo následne v domácej verejnej diskusii zväčša popierali. (Pozri napríklad SLOBODNÍK, D. *Ako sa stratili (zamlčujú) slová „územná a „etnická“* (mä na mysli autonómii) Slovenská Republika, 18. 8. 1996, s. 3.)

okresoch (Dunajská Streda a Komárno) žije maďarská menšina vo väčšine, v ostatných okresoch je popri Slovákoch v menšine.⁸ Územie Slovenskej republiky je jednotné a nedeliteľné teritórium zvrchovaného štátu, ktoré je vymedzené prirodzenými, historickými a medzinárodne uznanými hranicami, zapísanými do povedomia slovenského národa a príslušníkov národnostných menšín, ako i do povedomia obyvateľov susedných štátov.

Z hľadiska tejto problematiky je potrebné uznať, že štát nemôže byť nútený uznať nároky národnostných menšín, ak sú v rozpore s jeho záujmami a medzinárodnými zvyklosťami. Jeho povinnosťou je zvoliť v rámci existujúcich podmienok obojstranne najvhodnejší spôsob ochrany menšinových práv, ktorý však nenaruší jeho integritu a nebude viesť k diskriminácii časti obyvateľstva. Prítom možno upozorniť aj na fakt, že niektoré problematické (sporné) medzinárodné dokumenty, ktoré Slovenská republika (respektíve ČSFR) ešte nepodpísala, majú pre ňu len odporúčací, nie však záväzujúci charakter.

Ústava SR predpokladá vydať zákon na realizáciu čl. 34 ods. 1 ústavy, pravda, v súlade s jej ďalšími ustanoveniami. Môže sa tak urobiť len formou obyčajného zákona zosúladeného s čl. 34 ods. 3, ktorý hovorí, že „výkon práv občanov patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám zaručených v tejto ústave nesmie viesť k ohrozeniu zvrchovanosti a územnej celistvosti SR a k diskriminácii jej ostatného obyvateľstva“.

V tejto súvislosti sa žiada poukázať na to, že Rada vlády SR pre národnosti (ako poradný orgán vlády SR), neschválila návrh zákona o používaní jazykov národnostných menšín, ktorý navrhli poslanci maďarských politických strán zastúpených v Národnej rade SR. Ďalej dospela k názoru, že čl. 34 ods. 1 posledná veta Ústavy SR „Podrobnosti ustanoví zákon“ si nevyžaduje prijatie osobitného zákona, keďže je už realizovaná v právno legislatívnej i spoločensko-politickej praxi formou existujúcich 26 právnych predpisov, v ktorých sú práva národnostných menšín a et-

⁸ Pozri PROKOP, J. citované dielo, s. 32. (Tabuľka. Stav obyvateľstva na etnicky zmiešanom území ČSFR r. 1991)

nických skupín čiastkovo upravené. Prítom treba upozorniť na skutočnosť, že v súvislosti s realizáciou čl 34 ods 1 posledná veta a čl 6 ods 2 Ústavy SR „*Používanie iných jazykov než štátneho jazyka v úradnom styku ustanoví zákon*“ vláda poverila ministra kultúry, aby ustanovil komisiu na preskúmanie legislatívneho rámca pri uplatňovaní menšinových práv.

Táto komisia bola zložená z predstaviteľov Ministerstva kultúry SR a Ministerstva zahraničných vecí SR, ako aj zo zástupcov národnostných menšín, ktorých do tejto komisie vymenovala Rada vlády SR pre národnosti. Komisia na základe analýzy a zhodnotenia všetkých medzinárodných dokumentov, ako aj všetkých vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré sa dotýkajú danej problematiky, neschválila, respektíve neodporučila prijať návrh zákona o používaní jazykov národnostných menšín, ktorý v júni 1996 predložila do Národnej rady SR skupina 17 poslancov patriacich k maďarskej národnostnej menšine. Komisia pri posudzovaní, respektíve hodnotení citovaného článku 6 ods 2 Ústavy SR konštatovala, že „*členovia komisie sa nezhodli v názore, či je potrebné prijať všeobecný zákon o menšinách, alebo lex specialis o používaní iných jazykov, ako je štátny jazyk, alebo stačia práva upravené v uvedených právnych normách*“ (myslí sa v Ústave SR a v spomínaných 26 platných predpisoch).⁹

Na základe spomínaných skutočností vláda SR neodsúhlasila návrh zákona o používaní jazykov národnostných menšín, zároveň však svojím uznesením č. 790 zo 4. novembra 1997 schválila *Memorandum vlády SR o riešení otázok používania jazykov osôb patriacich k národnostným menšinám v SR*. Uložila prítom ministerke zahraničných vecí „*doručiť Memorandum predstaviteľom OSN, RE, EÚ, OBSE a vybraným Zastupiteľským úradom SR v zahraničí do 30. novembra 1997*“.¹⁰ V tejto súvislosti treba upozorniť na to, že v júni 1999 boli Národnej rade SR predložené dva návrhy zákonov o používaní jazykov národnostných menšín, a to

⁹ Pozri *Ochrana a podpora národnostných menšín v SR (II)*. In *Národnostné noviny* (vydáva Ministerstvo kultúry SR), č. 7/97, 29. 3. 1997, s. I. — II.

¹⁰ Archív Úradu vlády SR, bez signatúry Bratislava 1997.

návrh zákona skupiny poslancov NR SR zo Strany maďarskej koalície (SMK) a návrh zákona, ktorý vypracovala vláda SR.¹¹

Obidva zákony boli ihneď po zverejnení v dennej tlači podrobené kritike. Výhrady voči ich ustanoveniam vyjadrili poslanci NR SR, predstavitelia Matice slovenskej a ďalších združení či občianskych iniciatív, odborníci a tiež radoví občania, medzi nimi predovšetkým Slováci žijúci na jazykovo zmiešaných územiach na juhu SR, ako aj zahraniční Slováci a ich politickí či spolkový reprezentanti.

Spoločným menovateľom kritiky oboch predmetných návrhov bolo poukazovanie na skutočnosť, že v Slovenskej republike nie je v tomto smere právne vákuum. Zdôrazňovala sa existencia spomínaných právnych predpisov, ktoré v rôznych smeroch upravujú používanie jazykov národnostných menšín a etnických skupín v úradnom styku. Okrem toho sa vyjadrovali obavy, že prijatie takéhoto zákona vytvorí priestor na diskrimináciu Slovákov žijúcich na zmiešanom území SR. Taktiež sa poukazovalo na to, že spomínaný zákon je „šitý na mieru“ maďarskej národnostnej menšiny a že ostatné národnostné menšiny takýmto zákonom v podstate nič nezískajú. Kritici poslaneckého návrhu zákona navyše upozorňovali, že návrh skryto smeruje k územnej autonómii. Tuto legislatívnu iniciatívu aj pod vplyvom kritickéj verejnej diskusie parlament neprijal. Národná rada SR po búrlivom rokovaní schválila, naopak, vládny návrh zákona o používaní jazykov národnostných menšín dňa 10. júla 1999. Prítom treba poukázať na fakt, že za schválenie tohto návrhu zákona nehlasovali poslanci SMK. Zákon bol publikovaný dňa 24. júla 1999 v Zbierke zákonov pod číslom 184. Účinnosť nadobudol dňa 1. septembra 1999.

¹¹ Návrh skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky na vydanie zákona o používaní jazykov národnostných menšín číslo 780/1999, tlač č. 259 Bratislava, jún 1999. Vládny návrh zákona o používaní jazykov národnostných menšín číslo 2765/1999, tlač č. 275 Bratislava, jún 1999. (K vládnejmu návrhu zákona bol priložený i návrh Nariadenia vlády SR, ktorým sa vydáva zoznam obcí, kde občania SR patriaci k národnostnej menšine tvoria podľa posledného sčítania obyvateľov najmenej 20 % obyvateľstva).

V.3. Používanie jazykov národnostných menšín v úradnom styku

Zákon o používaní jazykov národnostných menšín v úradnom styku sa skladá z preambuly a 9 paragrafov. V preambule sa poukazuje na to, že Národná rada SR pri schvaľovaní tohto zákona vychádzala z Ústavy SR a medzinárodných dohôd, ktorými je SR viazaná. V tejto súvislosti všeobecná časť dôvodovej správy k návrhu vládneho zákona o používaní jazykov národnostných menšín hovorí, že: „*Vláda Slovenskej republiky pri príprave návrhu právnej úpravy konala v súlade s čl. 6 ods. 2 a čl. 34 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky*“ *Vláda sa okrem toho zaviazala v navrhovanom zákone aplikovať normy a politické záväzky prijaté a zakotvené v nasledujúcich medzinárodných normách:*

- Záverečný dokument z kodanskej schôdzky Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe a ľudskej dimenzii z roku 1990,
- Deklarácia OSN o právach osôb patriacich k národnostným alebo etnickým, náboženským a jazykovým menšinám z roku 1992,
- Rámcový dohovor Rady Európy o ochrane národnostných menšín z roku 1995,
- Zmluva o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou z roku 1995 (ktorej súčasťou je aj odporúčanie Parlamentného zhromaždenia Rady Európy č. 1201)¹²

V dôvodovej správe sa taktiež poukazuje na to, že zákon prihliada na doteraz existujúce platné zákony SR upravujúce používanie jazykov národnostných menšín¹³

¹² Vládny návrh zákona o používaní jazykov národnostných menšín číslo 2765/1999, tlač 257 — Dôvodová správa. Bratislava, jún 1999

¹³ Ďalej sa uvádza, že „*Vláda SR hodnotí celkové pokrytie záväzkov vyplývajúcich z uvedených medzinárodných dokumentov ako vyhovujúce. V Slovenskej republike je*

V preambule zákona sa oceňuje význam materských jazykov občanov SR patriacich k národnostnej menšine ako zdrojov kultúrneho bohatstva štátu.¹⁴

V § 1 sa zakotvuje pre občanov SR patriacich k národnostnej menšine právo používať okrem štátneho jazyka svoj materský jazyk. Pritom „*Účelom tohto zákona je ustanoviť v nadväznosti na osobitné zákony pravidlá používania jazyka menšiny aj v úradnom styku.*“¹⁵

však v súčasnosti platných najmenej 30 právnych predpisov dotýkajúcich sa práv osôb patriacich k národnostným menšinám. Je preto odôvodnené, že sa predkladá návrh právnej úpravy o používaní jazykov národnostných menšín v úradnom styku v jednom právnom predpise.“ (Tamtiež: Dôvodová správa — všeobecná časť.)

¹⁴ V tejto súvislosti dôvodová správa vo všeobecnej časti hovorí, že: „*Navrhovaná právna úprava pritom rešpektuje a zachováva postavenie štátneho jazyka ako integračného nástroja občanov Slovenskej republiky bez ohľadu na príslušnosť k národu, národnostnej menšine alebo etnickej skupine. Vzťah občana a štátu je tu rozhodujúcim vzťahom, pretože poskytuje najširšie možné práva osobám patriacim k národnostným menšinám a ich plnohodnotnej integrácii a zachovaniu kultúrnych hodnôt národnostných menšín ako kultúrneho dedičstva štátu.*“ Okrem uvedeného sa v tejto časti dôvodovej správy poukazuje aj na to, že „*Navrhovaná právna úprava akcentuje odporúčania orgánov Rady Európy a vysokého komisára pre národnostné menšiny OBSE.*“

Vo všeobecnej časti dôvodovej správy k predmetnému návrhu zákona sa uvádza taktiež významná skutočnosť. „*Slovenská republika v záujme ochrany a uskutočňovania spoločných ideálov a princípov Rady Európy uznáva, že jedným zo spôsobov dosahovania týchto cieľov je ochrana a rozvoj ľudských práv a základných slobôd. Preto v rámci svojho územia zabezpečuje ochranu práv osôb patriacich k národnostným menšinám, čo má mimoriadny význam pre stabilitu, bezpečnosť a mier v Európe. Slovenská republika ako pluralitná a demokratická spoločnosť rešpektuje nielen etnickú, kultúrnu, jazykovú a náboženskú identitu každej osoby patriacej k národnostnej menšine, ale vytvára aj primerané podmienky, ktoré umožňujú týmto osobám vyjadrovať, zachovávať a rozvíjať svoju identitu.*“ Ďalej sa poukazuje na to, že: „*Slovenská republika sa v tejto súvislosti snaží o vytvorenie ovzdušia tolerance a dialógu medzi národnostnými menšinami, vládou a väčšinovým obyvateľstvom, ktoré sú nevyhnutné na to, aby existujúca kultúrna rozmanitosť mohla byť zdrojom obohacovania celej spoločnosti, a nie jej rozdeľovania.*“ (Tamtiež. Dôvodová správa — všeobecná časť.)

V § 2 ods 1 je stanovená klauzula o tom, keď je možné používať jazyk národnostných menšín v úradnom styku „Ak občania Slovenskej republiky, ktorí su osobami patriacimi k národnostnej menšine, tvoria podľa posledného sčítania obyvateľov v obci najmenej 20 % obyvateľstva, môžu v tejto obci používať v úradnom styku jazyk menšiny“

V zmysle citovaného paragrafu 2 ods 1 zákona o používaní jazykov menšín sa ďalej ustanovujú nasledujúce pravidlá

- Občan SR, ktorý je osobou patriacou k národnostnej menšine, má právo podávať písomné podania orgánom štátnej správy a orgánom samosprávy aj v jazyku menšiny. Tieto orgány odpoveď okrem štátneho jazyka poskytnú aj v jazyku menšiny s výnimkou verejných listín (§ 2 ods 3)
- Rozhodnutie orgánu verejnej správy v správnom konaní v obci sa na požiadanie vydáva okrem štátneho jazyka v rovnopise aj v jazyku menšiny (paragraf 2 ods 4)
- Označenie orgánu verejnej správy umiestnené na budovách sa v obci uvádza aj v jazyku menšiny (§ 2 ods 5)
- Všetky formuláre vydané v pôsobnosti orgánu verejnej správy v obci sa na požiadanie poskytuje obciam aj v jazyku menšiny (§ 2 ods 6)

¹⁵ Dôvodová správa k citovanému návrhu zákona vo svojej osobitnej časti k paragrafu 1 zvyrazňuje obzvlášť významný fakt. „Účelom zákona je zdôrazniť občiansky princíp v tom zmysle, že občan Slovenskej republiky, ktorý sa hlási k národnostnej menšine, má právo slobodne a bez zasahovania používať v súkromí, na verejnosti a v úradnom styku pred orgánom verejnej správy svoj materský jazyk.“ Prítom sa ďalej vysvetľuje, že. „Úradným stykom sa v zmysle nálezu Ústavného súdu SR č. 14/97 Zbierky náleзов a uznesení Ústavného súdu SR rozumie aj úradný styk občanov Slovenskej republiky patriacich k národnostným menšinám s verejnoprávnymi orgánmi, ktorým sa má zaručiť právo na používanie ich jazyka, keďže garancie reálneho výkonu základných ľudských práv a slobôd patria k základným znakom právneho štátu a tento ich je povinný zabezpečovať nepretržitým spôsobom.“ Zákonodarcia v citovanom odseku teda vlastne definoval, čo je úradný styk. (Tamtiež. Dôvodová správa — osobitná časť.)

- Rokovanie orgánov územnej samosprávy v obci sa môže uskutočňovať aj v jazyku menšiny, ak s tým suhlasia všetci prítomní (§ 3 ods 1)
- Poslanec obecného zastupiteľstva v obci má právo používať na rokovaní tohto orgánu jazyk menšiny. Tlmočenie zabezpečí obec (§ 3 ods 2)
- Kronika obce sa môže viesť aj v jazyku menšiny (§ 3 ods 3)
- Obec môže na svojom území označovať ulice a iné miestne geografické názvy aj v jazyku menšiny (§ 4 ods 1)
- V obci sa dôležité informácie, najmä výstražné, upozorňujúce a zdravotnícke uvádzajú na miestach prístupných pre verejnosť okrem štátneho jazyka aj v jazyku menšiny (§ 4 ods 2)
- Orgán verejnej správy v rámci svojej pôsobnosti v obci zabezpečuje na požiadanie informácie o všeobecne záväzných právnych predpisoch aj v jazyku menšiny (§ 4 ods 3)

V tejto súvislosti sa žiada zdôrazniť skutočnosť, že právo používať jazyk menšiny v konaní pred súdom a v iných oblastiach upravujú osobitné zákony (§ 5 ods 1) Ustanovenie paragrafu 2 ods 1 sa nevzťahuje na oblasť predškolskej výchovy, základných škôl, stredných škôl a kultúry. Používanie jazyka menšiny v týchto oblastiach upravujú osobitné zákony (§ 5 ods. 2)

Orgán verejnej správy a jeho zamestnanci sú povinní používať v úradnom styku štátny jazyk a za podmienok ustanovených týmto zákonom a osobitnými zákonmi môžu používať aj jazyk menšiny. Orgán verejnej správy a jeho zamestnanci nie sú povinní ovládať jazyk menšiny (§ 7 ods 1) Orgán verejnej správy v obci je povinný vytvárať podmienky na používanie jazyka menšiny podľa tohto zákona a osobitných zákonov (§ 7 ods 2).

Citovaný zákon zrušil ustanovenia § 10 zákona číslo 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky. Tento paragraf upravoval problematiku pokút právnickým osobám a fyzickým osobám oprávneným podnikáť za neodstránenie protiprávneho stavu pri dodržiavaní povinnosti vyplývajúcu zo zákona o štátnom jazyku

Pri rozbere, respektíve charakteristike zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v úradnom styku treba

upozorní na skutočnosť, na ktorú poukazuje aj zákonodarca v osobitnej časti dôvodovej správy k nemu „V právnom ponadku Slovenskej republiky neexistuje právna definícia národnostnej menšiny a rovnako neexistuje formálny systém oficiálneho uznania národnostných menšín. Vymedzenie týchto pojmov však možno odvodiť od základných individuálnych práv osôb patriacich k národnostným menšinám zakotvených v Ústave SR, v ostatných zákonoch platných v Slovenskej republike a v medzinárodných právnych predpisoch.“¹⁶

V záujme zabezpečovania vzájomnej komunikácie všetkých občanov Slovenskej republiky, ako aj v záujme možnosti rovnakého uplatnenia príslušníkov národnostných menšín a štátotvorného národa v praktickom živote, je vhodné požiadavku dvojjazyčnosti vzťahovať len na občanov inej ako slovenskej národnosti s tým, že jeden z dvojice používaných jazykov je štátny jazyk (teda slovenčina). Iné riešenie by nielen Slovákov, ale aj príslušníkov menej početných národnostných menšín a etnických skupín, stávalo na územiach obývaných viacpočetnou národnostnou menšinou do úlohy podnájomníkov, čo by znamenalo diskrimináciu.

V.4. Účasť príslušníkov národnostných menšín na štátnej moci

Príslušníci národnostných menšín a etnických skupín sa môžu zúčastňovať na štátnej moci len v štáte, ktorý existuje a je uznaný na medzinárodnej úrovni. Keďže predovšetkým v Európe sa štáty vytvárali na národnom princípe, je nevyhnutné uvedomiť si, že svoj status požívajú národnostné menšiny a etnické skupiny len dovtedy, kým sa rešpektuje prirodzené a neodňateľné právo národov na sebaurčenie — teda na existenciu vlastného štátu a zvolenie si štátneho a politického zriadenia. Potom štátotvorný národ tvorí s príslušníkmi národnostných menšín, garantujúc im menšinové práva, politický národ — občanov.

Právny poriadok SR zakotvuje, že každá národnostná menšina alebo etnická skupina má právo, v súlade so zákonom o zdru-

¹⁶ Tamtiež: Dôvodová správa — osobitná časť.

žovaní občanov, združovať sa do politických strán a hnutí. Prostredníctvom nich sa môže uchádzať o účasť na štátnej moci, a to spôsobom, ktorý ustanovujú volebné zákony do zákonodarného zboru a samosprávnych orgánov obcí. Nie je možné, aby registračný orgán, teda Ministerstvo vnútra SR, odmietlo vykonať registráciu politickej strany, ktorá by mala v programe riešenie problémov ktorejkoľvek národnostnej menšiny alebo etnickej skupiny alebo ktorá by sa definovala na etnickom základe. K odmietnutiu by mohlo dôjsť výlučne vtedy, ak by program činnosti takejto politickej strany nebol v súlade s Ústavou SR a právnym poriadkom. V platnom volebnom systéme, charakterizovanom princípom pomerného zastúpenia s relatívne viazanými kandidačnými listinami, keď politické strany a hnutia môžu do volieb vstupovať i v koalíciách, je vytvorená rovnaká možnosť pre každú politickú stranu a hnutie, teda aj pre národnostne vyhranené, získať zastúpenie v zákonodarnom zbore. Podobne je to i v komunálnych a regionálnych voľbách s väčšinovým volebným systémom, pri voľbe starostu (primátora), členov obecného (mestského) zastupiteľstva, predsedu a zastupiteľstva samosprávnych krajov.

Podľa súčasnej ústavnoprávnej úpravy majú príslušníci národnostných menšín a etnických skupín právo zúčastňovať sa na štátnej moci ako plnoprávni štátni občania SR, a to aj členovia národnostných politických strán a hnutí. Na základe výsledkov všeobecných volieb do NR SR z roku 1994 zastupovalo maďarskú národnostnú menšinu v Národnej rade Slovenskej republiky 17 poslancov. Po voľbách v roku 1998 mala maďarská národnostná menšina v Národnej rade SR 16 poslancov.¹⁷ V parlamentných voľbách roku 2002 bolo do NR SR zvolených 20 poslancov SMK, pričom jeden z nich sa stal podpredsedom NR SR a dvaja predsedami výborov NR SR.¹⁸

¹⁷ Národná rada SR, II volebné obdobie. Bratislava 1999, s. 128. Taktiež. Archív Kancelárie NR SR, bez signatúry Bratislava 1999

¹⁸ Národná rada SR, III volebné obdobie. Správa o ustanovujúcej (1.) schôdzi NR SR. Bratislava, 15. október 2002, s. 45 — 46 a s. 53

Okrem toho má maďarská národnostná menšina ako najpočetnejšia menšina zastupenie aj vo vláde SR (jeden podpredseda vlády, traja ministri, niekoľko štátnych tajomníkov) a v osobe jedného sudcu tiež v Ustavnom súde SR.

V zmysle ustavnopravnej upravy, resp. platného právneho poriadku Slovenskej republiky sa národnostne menšiny a etnicke skupiny rôznymi formami rovnocenne zúčastňujú na uplatňovaní štátnej moci. Spolu s ostatnými štátnymi občanmi, ktorí splnili zákonom predpísané podmienky, sa zúčastňujú všeobecných volieb do Národnej rady Slovenskej republiky, miestnych a regionálnych zastupiteľstiev, a takisto miestnych či celoštátnych referend. Príslušníci národnostných menšín a etnických skupín môžu byť podľa zákonom stanovených, pre všetkých občanov Slovenskej republiky rovnakých kritérií, volení za poslancov Národnej rady SR a do ďalších orgánov štátnej moci. Ich prostredníctvom sa potom zúčastňujú na uplatňovaní štátnej moci a na riadení spoločnosti, čím sa podieľajú na zabezpečení jej demokratickeho fungovania.

Národná rada Slovenskej republiky ako najvyšší zákonodarný orgán si okrem iných výborov vytvára i *Vybor Národnej rady Slovenskej republiky pre verejnú správu, územnú samosprávu a národnosť*. Vláda Slovenskej republiky ako najvyšší orgán vykonavej moci si zriadila *Radu vlády pre národnosť*. Ide o poradný, iniciatívny a koordinačný orgán vlády pre zásadne otázky národnostnej politiky na území Slovenskej republiky so zvláštnym zreteľom na národnostne zmiešané územia. Rada vlády pre národnosť má vlastný štatút, ktorý schvaľuje vláda Slovenskej republiky. Činnosť rady vychádza z Ustavy Slovenskej republiky a príslušných medzinárodných noriem akceptovaných Slovenskou republikou. Prístup k výkonu štátnej moci je pre príslušníkov národnostných menšín obzvlášť otvorený na samosprávnej úrovni. Aj na tých jazykovo zmiešaných územiach Slovenskej republiky, kde tvoria väčšinu Slováci, sa vo viacerých obciach a mestach do funkcií starostov a primátorov volia príslušníci národnostnej menšiny (najmä v prípade maďarskej). Príslušníci národnostných menšín a etnických skupín sa prijímajú do štátnej a verejnej služby na zá-

klade spoločných kritérií platných rovnako pre všetkých občanov SR.

V.5. Nadštandardná ústavnoprávna úprava národnostných menšín v SR

Postavenie, ochrana a práva príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín zakotvené v platnej Ustave Slovenskej republiky a v príslušných právnych predpisoch sú definované i realizované v súlade s doterajšími postupmi uplatnenými v prípade národnostného zákonodarstva v Európe. Spočívajú na princípe upravy individualných a nie kolektívnych práv, čo korešponduje so všetkými doterajšími medzinárodnými dokumentmi súvisiacimi s ľudskými a občianskymi právami. Výkon individualných práv a slobôd občanov patriacich k národnostným menšinám sa realizuje aj v spoločensko politickej praxi, a to vo všetkých oblastiach každodenného života. Dané právne postavenie odzrkadľuje kombináciu národného a občianskeho princípu zakotveného už v Ustave SR, ktorý je jedným z adekvátnych princípov právneho štátu. Takto su vytvorené potrebné právne predpoklady a záruky na jeho sústavne budovanie v intenciách humanizmu, plurality a demokracie.

Slovenská republika venuje národnostnej politike veľkú pozornosť z hľadiska ustavnopravnej upravy a jej realizácie, ako aj z hľadiska záruk uplatňovania v spoločensko politickej praxi pri dôslednom rešpektovaní príslušných medzinárodných dokumentov. Okrem špecificky menšinových prav zakotvuje Ustava SR i všeobecný princíp osobitnej právnej ochrany základných práv a slobôd v čl. 45 až 50. Sudna ochrana občana sa tu vlastne stáva základným atributom právneho štátu. Pri zabezpečení ochrany základných práv občanov, ako aj práv národnostných menšín a etnických skupín, zohráva rozhodujúcu úlohu nezávislé sudníctvo, teda všeobecne súdy, ale tiež Ustavný súd SR. Ustava SR ustanovuje tiež právne záruky, ako su prezumpcia nevinoty, princíp rovnosti a objektivity. Tieto princípy rešpektuje i celý právny poriadok Slovenskej republiky. V súvislosti s realizáciou

základných práv a slobôd občanov SR vrátane individuálnych práv národnostných menšín a etnických skupín treba zdôrazniť, že ak by došlo k ich porušeniu, občan sa môže obrátiť na všeobecny súd so žiadosťou o ich ochranu. V prípade, že na všeobecnom súde neuspje, prípadne nie je spokojný s rozhodnutím, môže sa obrátiť v tejto veci aj na Európsky súd pre ľudské práva.

Pri zabezpečení ústavnoprávneho postavenia, práv a ochrany národnostných menšín a etnických skupín v spoločensko-politickej praxi spolupracujú všetky štátne, ako aj samosprávne orgány Slovenskej republiky. Rozvoj národnostných menšín a etnických skupín sa realizuje nielen prostredníctvom právnych predpisov, ale aj štátnou politikou. Podpora školstva, kultúry, masovokomunikačných a informačných médií a iných rozvojových aktivít sa zabezpečuje prostredníctvom príspevkov a dotácií zo štátneho rozpočtu SR. Obce, ako aj právnické a fyzické osoby môžu takisto prispievať na rozvoj národnostných menšín a etnických skupín v daných oblastiach. Samotná národnostná politika Slovenskej republiky realizovaná v teórii aj praxi je dôkazom demokratickeho prístupu k riešeniu tejto zložitej problematiky, a oproti viacerým štátom Európy zabezpečuje nadštandardné postavenie národnostných menšín a etnických skupín v Slovenskej republike.

VI. kapitola

Medzinárodná univerzálna ochrana ľudských práv

Idea medzinárodnej ochrany ľudských práv dozrela počas druhej svetovej vojny a tesne po nej sa začala realizovať. Vznikom OSN, prijatím jej charty a prijatím Všeobecnej deklarácie ľudských práv nadobudla ochrana ľudských práv medzinárodný a univerzálny charakter. Prevzatím medzinárodných záväzkov v Charte OSN a prístupím k ďalším medzinárodným dokumentom akceptovali štáty potrebu a dôležitosť regulovať ochranu ľudských práv normami medzinárodného práva a utvoriť medzinárodný kontrolný mechanizmus.¹

V týchto súvislostiach si však vždy treba uvedomiť nasledujúce aspekty:

1. Ochrana ľudských práv na území štátu patrí k základným úlohám fungujúceho mechanizmu štátu a jeho právneho systému, ktorý, ak má spĺňať kritériá demokratického a právneho štátu, musí garantovať dodržiavanie základných práv a slobôd v súlade s minimálnym medzinárodným štandardom (zakotveným v ústave, v právnom poriadku a vytvorením inštitúcií ochrany).

2. Rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd je princípom medzinárodného práva a predmetom hodnotenia medzinárodného spoločenstva štátov. Po vyčerpaní vnútroštátnych prostriedkov na ochranu pri porušení ľudských práv sa jednotlivec môže oprieť o medzinárodný univerzálny alebo regionálny systém ochrany.

¹ Strážnická, V — Šebesta, Š. Človek a jeho práva. Bratislava, JUGA 1994, s. 22 až 23

3 Internacionalizácia ochrany ľudských práv a slobôd v praxi znamená kontrolu dodržiavania medzinárodných záväzkov, ktoré jednotlivé štáty prevzali, a kontrolu dodržiavania noriem medzinárodného práva, ktoré tvoria jeho *ius cogens*²

VI.1. Organizácia Spojených národov a Charta OSN

V lete 1944 sa v rámci príprav Ustavy OSN (Charty OSN) stretli delegácie Číny, ZSSR, USA a Veľkej Británie, aby vypracovali projekt Deklarácie základných práv človeka. V máji 1945 bol návrh prezentovaný s tým, že deklarácia sa má ako celok včleniť do Charty OSN. Charta sa však mala už o mesiac definitívne schvaľovať, a preto boli do tohto základného zákona Spojených národov pojaté iba všeobecné zásady o ľudských právach. Do prvých preambulárnych článkov Charty OSN sa takto dostalo zásadné ustanovenie „o podpore a posilňovaní úcty k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva“, ktoré sa podrobne rozvíja v ďalších osobitných článkoch charty. Menovite tých, ktoré sa dotýkajú medzinárodnej hospodárskej a sociálnej spolupráce štátov, organizácie, aktivít a pravomocí Hospodárskej a sociálnej rady OSN, prípadne správy nesamosprávnych území.

Uvedené ustanovenia zakladajú záväzky pre členské štáty a pre OSN a jej orgány vykonávať aktivity v prospech ľudských práv a slobôd. Valné zhromaždenie OSN ako jeden z hlavných orgánov má podľa článku 13 charty oprávnenie vypracúvať štúdie a odporúčania o ľudských právach. Široké kompetencie má podľa čl. 55 a 56 Hospodárska a sociálna rada OSN. Jednou z jej hlavných úloh je „všeobecné rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd bez diskriminácie na základe rasy, pohlavia, jazyka a náboženstva“. Na zabezpečenie týchto funkcií môže rada podľa čl. 62 vypracúvať štúdie a podávať správy, predkladať odporúčania Valnému zhromaždeniu OSN, členským štátom

² Tamže, s. 23

alebo odborným organizáciám, pokiaľ ide o rešpektovanie ľudských práv, môže pripravovať a predkladať návrhy medzinárodných zmlúv a zvolávať medzinárodné konferencie a má ďalšie možnosti konať v rámci svojej kompetencie. Na ochranu ľudských práv a základných slobôd využíva rada aj právo vytvárať pomocné orgány v odbore svojej pôsobnosti, a to osobitne na spracovanie problémov v súvislosti s porušovaním ľudských práv v rôznych štátoch (komisie, výbory, skupiny, spravodajcovia, komisári). V časti o poručenskom systéme sa v čl. 76 charty uvádza ako jeden z cieľov „posilňovať rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd pre všetkých bez diskriminácie“³

Teda už „otcovia“ charty sa rozhodli zakotviť v poslaní Spojených národov vysoko humánnu výsadu — človek nie je podriadený jednostrannému rozhodovaniu štátu, čím sa rozvoj úcty k ľudskej osobnosti stal jednou zo základných úloh OSN.

VI 2. Všeobecná deklarácia ľudských práv

Po troch rokoch od vzniku prijala OSN (10. 12. 1948) na svojom II. valnom zhromaždení v Paríži Všeobecnú deklaráciu ľudských práv vypracovanú skupinou odborníkov pod vedením politikov Reného Cassina z Francúzska, Charlesa Malika z Libanonu a vdovy po prezidentovi USA F. D. Rooseveltovi Eleanor Rooseveltovej. Vyznam tohto dokumentu treba vidieť predovšetkým v tom, že nepredstavuje iba kompendium minimálnych cieľov v oblasti ľudských práv. Ide predovšetkým o stanovenie cieľových štandardov, ktoré sa pred takmer päťdesiatimi rokmi — práve vzhľadom na ešte všeobecne sa uplatňujúcu doktrínu o absolútnej zvrchovanosti štátu — mnohým zdali byť utopické. Žiaľ, v mnohých štátoch sú dodnes iba programom často potlačovaných hnutí za ochranu a rozvoj ľudských a občianskych práv. V článku I deklarácie sa ustanovuje, že všetci ľudia sa rodia ako slobodní a rovnoprávni v úcte i právach a súc nadaní ro-

³ Tamže, s. 26

zumom a vedomím sa preto k sebe majú správať ako bratia. Práve tento článok stanovuje základné normatívy prvého uceleného dokumentu OSN o ľudských právach. Ide o fundamentálne základné ľudské práva, ktoré tvoria nosný pilier celej deklarácie.

Tento základ rozpracúvajú články 4 — 21 deklarácie v ďalších, zo základných práv odvodených ustanoveniach. Človek nesmie byť zotročený, nesmie byť mučeny a neslobodno ho trestať neľudským alebo človeka degradujúcim spôsobom. Má právo na ľudské zaobchádzanie pred súdom a na efektívnu právnu ochranu pri zatknutí a v preventívnej väzbe, ako aj pri súdnom konaní, vrátane práva na azyl. Medzi ľudské práva podľa deklarácie patrí ďalej právo na národnosť, právo oženiť sa a založiť si rodinu, rovnako ako právo na vlastníctvo, názor a svedomie, vrátane práva na náboženstvo. Právo na vlastníctvo a jeho ochranu zakotvuje deklarácia ako jeden z prvých medzinárodných dokumentov. Z verejných práv patrí do tejto kategórie ľudských práv právo zhromažďovacie, právo na účasť vo vláde a právo na rovnaký prístup k verejným službám.

Tieto práva sa všeobecne považujú za prvý základný kameň deklarácie. Za druhý treba považovať ustanovenia článkov 22 až 27, ktoré každému človeku garantujú ekonomické, sociálne a kultúrne práva, nevyhnutné na zachovanie ľudskej dôstojnosti a slobodný rozvoj jednotlivca ako nevyhnutného predpokladu rozvoja každého človeka v ľudskej spoločnosti. Ide teda o práva občanov, ktoré treba realizovať prostredníctvom štátneho i medzinárodného úsilia. Práve táto aplikačno-realizačná úroveň základných práv určuje, pravda, aj isté limity uplatňovania občianskych práv, ktorými sú predovšetkým disponibilné zdroje príslušného štátu, prípadne medzinárodného spoločenstva. Konkrétne sem patrí najmä právo na sociálne zabezpečenie, odpočinok a rekreáciu, na životný štandard, zdravotnú starostlivosť, vzdelanie, ako aj právo zúčastňovať sa na kultúrnom živote spoločnosti. Zaradenie týchto práv druhej a tretej generácie deklaruje — okrem neodňateľných práv človeka — aj také, ktoré sú v mnohých štátoch ešte len cieľové alebo majú ešte stále iba charakter postulátov.

Záverečné články Všeobecnej deklarácie ľudských práv (čl. 28 — 30) odzrkadľujú základné myšlienky učenia „o spoločenskej zmluve“ Jeana Jacquesa Rousseaua. Výkladová klauzula v čl. 30 nedovoľuje nikomu vyvíjať aktivitu na zničenie práv a slobôd uvedených vo Všeobecnej deklaráci ľudských práv.

Deklarácia mala programový charakter, nestanovila štátom záväzky, ale vyhlásila všeobecné princípy medzinárodného štandardu ľudských práv. Negatívnou črtou deklarácie je absencia medzinárodnoprávneho mechanizmu na vynútenie práv a slobôd voči štátu, ktorý ich neplní. Aj rozhodnutie o tom, za akých podmienok budú štáty plniť svoje medzinárodnoprávne záväzky, zostalo na samotných štátoch.⁴

Tento nedostatok v podstate eliminujú oba medzinárodné pakt: Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Pakt prijalo Valné zhromaždenie OSN v roku 1966 a nadobudli platnosť po ratifikácii 35 štátmi v roku 1976. Opčný protokol k Paktu o občianskych a politických právach nadobudol platnosť po desiatich ratifikáciách spolu s týmto paktom.⁵

VI.3. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach

Už sme uviedli, že Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach je, na rozdiel od Všeobecnej deklarácie ľudských práv, medzinárodnou zmluvou. To znamená, že vo svojich ustanoveniach zakotvuje dodržiavanie ľudských práv ako právnu povinnosť. Ďalší významný rozdiel v ponímaní ľudských práv oproti deklaráci spočíva v kvalitatívnej zmene obsahu kategórie ľudských práv a základných slobôd. Rozdiel začína práve spomínaným právom na sebaurčenie. Ľudské práva sa dovedy chápani

⁴ Tamže, s. 28.

⁵ Tamže, s. 31.

(aj mnohí ich dodnes tak interpretujú) ako práva jednotlivca — ľudskej bytosti

Právo na sebaurčenie sa však už interpretuje ako tzv. kolektívne právo, pretože podľa časti I článku 1 paktu patrí všetkým národom. Časť II v článku 2 paktu ukladá štátom povinnosť rešpektovať a zabezpečiť všetkým jednotlivcom na jeho území a pod jeho jurisdikciou práva zakotvené v pakte.⁶ Znamená to, že štát — zmluvná strana paktu — musí prijať také legislatívne a iné opatrenia, ktoré zabezpečia, aby práva uznané paktom boli aj účinne priznané. Čl 3 paktu obsahuje klauzulu nediskriminácie a princíp rovnosti muža a ženy pri využívaní práv uvedených v pakte. Čl 4 upravuje možnosť v mimoriadnej situácii prijať opatrenia zmierňujúce záväzky podľa paktu a čl 5 obsahuje ustanovenie, podľa ktorého sa žiadne ustanovenie paktu nemôže vykladať ako obmedzenie práv a slobôd už existujúcich alebo priznaných vnútroštátnym právom alebo na základe iných medzinárodných dohôrov.⁷

Tretia časť paktu v čl 6 až 27 vymedzuje ľudské práva a základné slobody občianskeho a politického charakteru

- právo na život, čl 6,
- zákaz mučenia a neľudského zaobchádzania, čl 7,
- zákaz otroctva a nútenej práce, čl 8,
- právo na slobodu a osobnú bezpečnosť, čl 9,
- právo zadržanej osoby na humánne zaobchádzanie, čl 10,
- zákaz uväznenia za nedodržanie zmluvného záväzku, čl 11,
- slobodu pohybu a voľby miesta pobytu, čl 12,
- zákaz svojvoľného vyhostenia cudzincov, čl 13,
- právo na riadne súdne konanie (spravodlivý výkon justície, právo na prezumpciu neviny, na procesné záruky spravodlivosti), čl 14,
- zákaz spätnej účinnosti trestného zákonodarstva (retroaktivity), čl 15,

⁶ Tamže.

⁷ Tamže, s 32.

- právo na zákonnú ochranu pred zásahmi do súkromného života, rodiny, domova alebo korešpondencie, čl 17,
- slobodu myslenia, svedomia a náboženstva, čl. 18,
- slobodu presvedčenia a prejavu, čl 19,
- zákaz vojnovej propagandy a podnecovania k diskriminácii, nenávisti, nepriateľstvu alebo násiliu, čl 20,
- právo na pokojné zhromažďovanie, čl. 21,
- právo na slobodu združovať sa s inými a zakladať organizácie, čl 22,
- právo na uzavretie manželstva a založenie rodiny, čl. 23,
- práva detí bez diskriminácie podľa rasy, farby, pohlavia, jazyka, náboženstva, národnosti alebo sociálneho pôvodu, majetku alebo rodu, čl 24,
- politické práva, najmä volebné právo, právo podieľať sa bez neodôvodnených obmedzení na riadení verejných vecí, právo vstúpiť za rovnakých podmienok do verejných služieb, čl 25,
- právo na rovnosť a rovnakú zákonnú ochranu pred diskrimináciou z akýchkoľvek dôvodov, čl 26,
- práva menšín, čl 27⁸

V porovnaní s deklaráciou sú práva v Pakte o občianskych a politických právach koncipované širšie. V článku 6, ktorý zakotvuje právo na život, zakazuje trest smrti a ustanovuje, že tento trest má byť zrušený. Podobne článok 10 určuje osobitný režim pre obvinených mladistvých a cieľ väzenského systému ako prevýchovu a nápravu.

Práva a slobody sú v pakte vymedzené detailnejšie a obsahujú aj také práva a slobody, ktoré Všeobecná deklarácia ľudských práv neuvádza, napr. v článkoch 11, 20, 24, 27.⁹

Pakt však na druhej strane neobsahuje právo na vlastníctvo, ktoré vyhlasovala všeobecná deklarácia, pretože štáty s rôznou politickou filozofiou sa nedohodli na jeho definovaní.

⁸ Tamže, s. 32 — 33

⁹ Tamže, s 33

Článok 25 širšie a detailnejšie vymedzuje politické práva. Zaraďuje k nim nielen všeobecné volebné právo, ale aj právo vstúpiť do verejných služieb a zúčastniť sa na správe verejných vecí. K právam menším patrí podľa čl. 27 právo užívať vlastnú kultúru, vyznávať a prejavovať vlastné náboženstvo alebo používať vlastný jazyk.

Široko je rozpracované právo na riadne súdne konanie alebo na spravodlivý výkon justície, garantované v čl. 14 paktu. Okrem práva na spravodlivé a verejné prerokovanie vecí nezávislým a nestranným súdom zahŕňa dodržanie zásad prezumpcie neviny, minimálne procesné záruky, vrátane práva na obhajobu, ochranu pred sebaobviňovaním, odvolacie právo a záruky súdnej kontroly, právo na odškodnenie za nesprávne súdne rozhodnutie. Pakt v čl. 14 ods. 7 zakotvuje zásadu, podľa ktorej nemôže byť nikto opäť trestne stíhaný pre ten istý trestný čin, za ktorý už bol právoplatne odsúdený alebo zbavený obžaloby.¹⁰

Štvrtá časť paktu v článkoch 28 až 45 zakotvuje kontrolný mechanizmus tým, že v článku 28 zriaďuje Výbor pre ľudské práva, v článkoch 29 až 39 sa hovorí o kreovaní tohto výboru, voľbách do výboru, o organizačných otázkach výboru a pod. V článkoch 40 až 45 sa hovorí o konaní na ochranu ľudských práv a ustanovení dvojitého mechanizmu ochrany — povinnom systéme podávania správ a dobrovoľnom systéme medzinárodných sťažností a zmierovacieho konania.

Piatu a šiestu časť tvoria záverečné a výkladové ustanovenia v článkoch 46 až 53.

Zatiaľ čo Všeobecná deklarácia ľudských práv mala programový charakter, a teda nestanovila štátom žiadne záväzky, ďalšie medzinárodné dohovory, už spomínané medzinárodné paktory vytvárajú aj kontrolný systém dodržiavania týchto práv a slobôd. Oba paktory obsahujú určité procesnoprávne garancie ochrany ľudských práv a základných slobôd v nich uvedených. Z hľadiska vytvorenia kontrolných mechanizmov je však pre naše potreby

¹⁰ Tamže

významnejší Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Opčný protokol k nemu

VI.4. Výbor pre ľudské práva

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach zriadil (podľa článku 28) Výbor pre ľudské práva ako základný orgán kontrolujúci uskutočňovanie (právnú úpravu, realizáciu a ochranu) ľudských práv v súlade s paktom.¹¹

Výbor pre ľudské práva tvorí 18 členov volených na štyri roky s možnosťou znovuzvolenia. Členovia výboru sa vyberajú zo štátnych príslušníkov zmluvných strán paktu a majú to byť osoby s morálnym charakterom a uznávanými schopnosťami v oblasti ľudských práv. Aj keď sú členovia výboru štátnymi občanmi zmluvných strán paktu, nezastupujú svoje štáty, ale volia sa a pôsobia ako súkromné osoby. Aj tak je v čl. 31 určité poistenie ustanovenie, podľa ktorého vo výbore nesmie byť viac ako jeden príslušník jedného štátu.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach upravuje v čl. 40 a 41 dva typy konania (procedúry) medzinárodného systému ochrany ľudských práv, a to obligatórnu spravodajskú procedúru (čl. 40) a fakultatívnu procedúru o medzištátnych sťažnostiach (čl. 41).

Obligatórna spravodajská procedúra. Podľa čl. 40 sa štáty (zmluvné strany paktu) zaväzujú, že budú podávať správy o opatreniach prijatých na uvedenie práv uznaných v tomto pakte do života a o pokroku, ktorý sa pri využívaní týchto práv dosiahol, do jedného roka odo dňa, keď sa stali účastníkmi paktu a potom kedykoľvek, keď si to výbor vyžiada.

Fakultatívna procedúra o medzištátnej sťažnosti (čl. 41 a n.). Toto konanie podľa čl. 41 predpokladá, že zmluvné strany o spornej veci rokovali. To znamená, že jeden štát pošle inému

¹¹ Tamže, s. 35

štátu oznámenie (sťažnosť), že podľa jeho názoru si druhý štát neplní záväzky podľa paktu, a súčasne predloží oznámenie aj výboru (zatiaľ len na vedomie) Napadnutý štát, teda štát, ktorý oznámenie dostal, poskytne do troch mesiacov štátu, ktorý oznámenie poslal (predložil), písomné vysvetlenie alebo vyhlásenie s informáciou o opatreniach na nápravu Ak sa vec nevyrieši k spokojnosti strán do 6 mesiacov od podania sťažnosti, môže ktorákoľvek strana postúpiť vec výboru

Z hľadiska individuálnej ochrany ľudských práv najdôležitejšiu procedúru, a to Procedúru o individuálnej sťažnosti, upravuje Prvý opčný protokol k Paktu o občianskych a politických právach. Podľa tradičného ponímania upravuje medzinárodné právo len vzťahy medzi štátmi, a nie medzi štátmi a jednotlivcami Existujú však aj výnimky pre situácie, keď sa normy medzinárodného práva vzťahujú aj na jednotlivcov¹²

Kedže medzinárodné spoločenstvo zakotvilo základné ľudské práva a slobody ako univerzálne, je aj povinné plniť ochranné a kontrolné ulohy prostredníctvom kompetentných orgánov OSN práve v tejto oblasti Preto sa o možnosti pripustiť individuálnu sťažnosť diskutovalo už počas prípravy Paktu o občianskych a politických právach Po rozhodnutí o tom, že právo na individuálnu sťažnosť má byť upravené v osobitnom dokumente, prijal Valné zhromaždenie OSN v roku 1966 Prvý Opčný protokol k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach, ktorý upravuje procedúru individuálnej sťažnosti (pre bývalú ČSFR nadobudol platnosť 12. júna 1991 a pre SR 1. 1. 1993)

Pristúpením k opčnému protokolu štát, ktorý je zmluvnou stranou paktu, uznáva príslušnosť Výboru pre ľudské práva dostávať a posudzovať oznámenia (sťažnosti) od jednotlivcov, podliehajúcich jurisdikcii štátu, ak sa stali obeťami porušenia niektorého z práv ustanovených v pakte štátom, ktorý je zmluvnou stranou paktu¹³

¹² Tamže, s. 43

¹³ Medzinárodná ochrana ľudských práv (Výber dokumentov) Bratislava, SNSLP 1995, s. 36

Z ustanovení opčného protokolu vyplývajú viaceré podmienky na predloženie individuálnej sťažnosti o porušení ľudského práva alebo základnej slobody.

- sťažnosť možno podať len proti štátu, ktorý ratifikoval opčný protokol a uznáva kompetenciu Výboru pre ľudské práva (čl 1),
- pred podaním sťažnosti výboru musia byť vyčerpané všetky dostupné vnútroštátne prostriedky na nápravu (čl 2). Toto ustanovenie sa nepoužije tam, kde sa zabezpečenie nápravy na vnútroštátnej úrovni neodôvodnene pretahuje,
- sťažnosť musí byť písomná (čl 2) a zodpovedať vzoru, ktorý výbor pre sťažovateľov vypracoval,
- sťažnosť musí byť podpísaná (čl 3),
- sťažnosť nesmie zneužívať právo na predkladanie sťažností (rôzni kverulanti) a jej obsah nesmie byť nezlučiteľný s ustanoveniami paktu,
- tá istá vec nesmie byť súčasne prerokúvaná podľa inej procedúry medzinárodného prešetrovania alebo riešenia sporov (čl 5 ods 2 písm a),
- sťažnosť musí upozorňovať na porušenie práva alebo práv, zakotvených v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach (napr pakt neobsahuje právo na vlastníctvo, takže sťažovateľa, ktorý by namietali porušenie tohto práva, by pred výborom neuspeli) (čl 1 a 2),
- k porušeniu práva alebo slobody uvedených v sťažnosti muselo dôjsť až po nadobudnutí platnosti paktu a protokolu pre príslušný štát.

Ak sú splnené uvedené podmienky, výbor sa začne sťažnosťou zaoberať Výbor upozorní štát, ktorého sa vec týka (žalovaného) Dotknutý štát v lehote šiestich mesiacov po upozornení predloží výboru písomné vysvetlenie alebo vyhlásenie objasňujúce prípad a informuje o náprave, ak sa uskutočnila Výbor posúdi oznámenia na verejnom zasadnutí a vezme pritom do úvahy všetky písomné informácie, ktoré dostal od jednotlivca a od príslušného štátu Svoj záver, resp stanovisko potom oznámi obi-

dvom stranám, pričom v tomto stanovisku môže určiť, či bol porušený pakt. Ak sa výbor v stanovisku vysloví, že došlo k porušeniu paktu, mal by dotknutý štát vec napraviť (väčšinou tak, že upraví legislatívu v spornej veci). Výbor však nemá priame možnosti donútiť štát prijať jeho rozhodnutia.

VII. kapitola

Regionálny európsky systém ochrany ľudských práv

Popri univerzálnom systéme ochrany ľudských práv sa vyvíjal aj európsky systém ochrany ľudských práv a základných slobôd.¹

VII.1. Rada Európy

Myšlienku európskeho zjednotenia so zámerom chrániť ideály a zásady, ktoré sú spoločným dedičstvom európskych štátov, podporovať ich hospodársky a sociálny pokrok spolu s prioritnou úlohou zabezpečiť zachovávanie a ďalšie rozvíjanie ľudských práv, zakotvili európske štáty do Štatútu Rady Európy.²

Predsavzatím tvorcov osobitnej európskej úpravy mechanizmu na ochranu ľudských práv a základných slobôd bolo definovať základné ľudské práva a slobody tak zreteľne, aby nevznikli pochybnosti o ich význame a záväznosti, a vytvoril jasný, zrozumiteľný a efektívny systém ochrany. Podľa článku 3 Štatútu Rady Európy „Každý štát Rady Európy musí uznať zásady právneho štátu a zaručiť všetkým osobám v rámci svojej jurisdikcie dodržiavanie ľudských práv a základných slobôd a zaväzuje sa skutočne účinne splupracovať na uskutočnení cieľov Rady Európy“³

¹ Strážnická, V — Šebesta, Š.. Človek a jeho práva. Bratislava, JUGA 1994, s. 16

² Tamže, s. 95

³ Rada Európy a ochrana ľudských práv. Bratislava, Informačná kancelária Rady Európy 1999, s. 3

Rada Európy bola založená 5 mája 1949 v Londýne, keď predstavitelia 10 štátov podpísali jej štatút

Podmienkou prijatia do Rady Európy je preukázať splnenie požiadaviek podľa štatútu. Základnou a prvoradou z nich je zabezpečenie dodržiavania ľudských práv všetkým osobám podliehajúcim jurisdikcii štátu jeho orgánmi a spoločenskými organizáciami (To vyplýva aj zo záväzkov, ktoré štáty prevzali už v univerzálnych medzinárodných dokumentoch, predovšetkým v Charte OSN, Všeobecnej deklarácii ľudských práv a ďalších)

Rada Európy sa z pôvodných 10 signatárov rozrástla do konca roka 1996 štvornásobne, t. j. na 40 členov. V roku 1999 bolo ako 41. člen prijaté Gruzínsko a v roku 2001 sa prijatím Arménska a Azerbajdžanu počet členov Rady Európy zvýšil na 43.

Rada Európy má tri pracovné orgány. Výbor ministrov, Parlamentné zhromaždenie a Kongres miestnych a regionálnych samospráv. Sídлом Rady Európy je Palác Európy v Štrasburgu. Výkonným orgánom je generálny sekretariát. V roku 2001 mal vyše 1 300 pracovníkov, na čele pôsobí generálny tajomník, volený Parlamentným zhromaždením na 5 rokov. Rada Európy je financovaná členskými štátmi úmerne k počtu ich obyvateľov a národnému dôchodku. Rozpočet na rok 2001 činil cca 163 miliónov eur. Vlajku Rady Európy prijatú v roku 1955 tvorí 12 zlatých hviezd v kruhu na modrom pozadí. Hviezdy symbolizujú jednotu európskych národov. Ich počet sa nemení, lebo dvanásťka symbolizuje plnosť a dokonalosť (v roku 1986 prevzalo tento symbol aj Európske spoločenstvo — Európska únia). Od roku 1972 je európskou hymnou Óda na radosť z Beethovenovej IX. symfónie.

Oficiálne jazyky: angličtina a francúzština. K pracovným jazykom Parlamentného zhromaždenia (okrem oficiálnych) patria ešte nemčina, taliančina a ruština.⁴

⁴ Spracované podľa: Rada Európy 800 miliónov Európanov. Bratislava, Informačná kancelária Rady Európy 2001. 111 s.

VII.1.1. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Rada Európy prijala viac ako 170 dohovorov. Najvýznamnejším dohovorom Rady Európy je Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (nesprávny preklad Konvencia, ďalej len dohovor). Jeho prijatie 4. novembra 1950 v Ríme a potom nadobudnutie platnosti v roku 1953 možno považovať za kľúčový úspech Rady Európy a európskej diplomacie. Dohovor bol prvým medzinárodným dokumentom o ľudských právach usilujúcim sa o ochranu širokého okruhu občianskych a politických práv. Jednak tým, že prevzal formu zmluvy právne záväznej pre jej zmluvné strany, a jednak tým, že zaviedol systém kontroly realizácie práv na vnútroštátnej úrovni. Azda najrevolučnejším počínom dohovoru, samozrejme, na vtedajšie obdobie, bolo zaradenie ustanovenia (čl. 25), podľa ktorého môže zmluvná strana (štát) prijať kontrolu Európskej komisie pre ľudské práva v prípadoch, keď konanie pred ňou vyvolá jednotlivca, a nie štát. Práve prijatie tohto práva na individuálnu sťažnosť všetkými zmluvnými stranami je jedným z meradiel úspešnosti dohovoru. Uvedli sme už, že Všeobecná deklarácia ľudských práv len deklarovala, definovala ľudské práva, neurčovala štátom povinnosť, teda nebola a nie je záväzná. Dva roky po prijatí všeobecnej deklarácie prijímajú európske štáty dohovor, určujúci záväzky a aj kontrolný mechanizmus. Dohovor obsahuje preambulu a 59 článkov rozdelených do troch hláv.

V preambule členské štáty Rady Európy zdôraznili, že k základným princípom demokratického štátu neodmysliteľne patrí dodržiavanie ľudských práv a základných slobôd, ktorému poskytujú kolektívne záruky podľa ustanovení dohovoru: „*znovu potvrdzujúc svoju hlbokú vieru v tie základné slobody, ktoré sú základom sprovodlivosti a mieru vo svete a ktoré sú najlepšie zachovávané na jednej strane účinnou politickou demokraciou a na druhej strane spoločným poňatím a dodržiavaním ľudských práv, od ktorého závisia.*“⁵

⁵ Fico, R. — Kupcová, Z. Ako podávať sťažnosti na Európsky súd pre ľudské

Článok 1 (záväzok dodržiavať ľudské práva) upravuje územnú a personálnu platnosť dohovoru pre každého, kto podlieha ich jurisdikcii. Každý, t. j. fyzická aj právnická osoba bez ohľadu na štátnu príslušnosť (bezdomovci, cudzinci, osoby právne nespôsobilé — deti a postihnutí), kto podlieha ich jurisdikcii, kto sa nachádza vo sfére výkonu štátnej moci štátu, t. j. územie každého zmluvného štátu, na ktorom tento štát vykonáva územnú zvrchovanosť, t. j. štátnu moc.

Hlava I — články 2 až 18 zakotvujú limitovaný počet ľudských práv a základných slobôd (po článku 14) a čl. 15 až 18 vykladacie pravidlá k tejto hlave

- právo na život (čl. 2),
- zákaz mučenia, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (čl. 3),
- zákaz otroctva a nevoľníctva a nútenej alebo povinnej práce (čl. 4),
- právo na slobodu a osobnú bezpečnosť (čl. 5),
- právo na riadne súdne konanie (spravodlivé, verejné a v primeranej lehote prejednanie vecí nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom a ďalšie práva spojené s prejednaním vecí) (čl. 6),
- zákaz potrestania za konanie, ktoré v čase, keď bolo spáchané, nebolo trestným činom podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva (zákaz retroaktivity) (čl. 7),
- právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie (čl. 8),
- sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania (čl. 9),
- sloboda prejavu (čl. 10),
- sloboda pokojného zhromažďovania a sloboda združovania, vrátane práva zakladať na ochranu svojich záujmov odbory alebo vstupovať do nich (čl. 11),
- právo na uzavretie manželstva a založenie rodiny v súlade s vnútroštátnym zákonom (čl. 12),

práva. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ako bol zmenený Protokolom č. 11 Bratislava, SNSEP 1999, s. 19

- právo na účinné právne prostriedky nápravy pred vnútroštátnym orgánom, aj keď sa porušenia dopustili osoby pri plnení úradných povinností (čl. 13),
- zákaz diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode (čl. 14)⁶

Hlava II — článok 19 hovorí „Aby sa zabezpečilo dodržiavanie záväzkov vyplývajúcich z tohto dohovoru a z jeho protokolov pre vysoké zmluvné strany, bol zriadený Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len súd) Má stálu funkciu.“

Čl. 20 — 51 sa zaoberajú kreovaním a pôsobnosťou Európskeho súdu pre ľudské práva a konaním pred ním.

Hlava III — čl. 52 až 59 sú vlastne v našom poňatí spoločné a záverečné ustanovenia. Článok 52 je určitou formou kontroly dodržiavania ustanovení dohovoru, lebo ustanovuje oprávnenie generálneho tajomníka Rady Európy žiadať vysvetlenie o spôsobe zabezpečenia účinného vykonávania všetkých ustanovení dohovoru. Články 58 a 59 riešia otázku časovej platnosti dohovoru.

Podľa ustanovenia čl. 59 nadobudol európsky dohovor platnosť po uložení desiatich ratifikačných listín (1953). Pre každý signatársky štát, ktorý ratifikoval dohovor neskôr, nadobudol platnosť uložení ratifikačnej listiny. Depozitárom je generálny tajomník Rady Európy. Možnosť výpovede dohovoru upravuje článok 58, podľa ktorého môže zmluvná strana vypovedať dohovor až po uplynutí piatich rokov odo dňa, keď sa stala zmluvnou stranou, a po šiestich mesiacoch od odoslania oznámenia o vypovedaní dohovoru generálnemu tajomníkovi Rady Európy. Toto oznámenie však nezabavuje členský štát záväzkov vyplývajúcich z dohovoru za konanie, ktorým mohol spôsobiť jeho porušenie pred dátumom, ku ktorému výpoveď nadobudla účinnosť.⁷

⁶ Pozri znenie I. hlavy dohovoru uverejneného In Fico, R. — Kupcová, Z. citované dielo, s. 20 — 26.

⁷ Spracované podľa znenia dohovoru uverejneného In Fico, R. — Kupcová, Z. citované dielo, s. 19 — 55

Dohovor neobsahuje hospodárske a sociálne práva, ktoré sú predmetom úpravy v Európskej sociálnej charte (1961) a jej Dodatkovom protokole (1988) a v Protokole pozmeňujúcom chartu Členské štáty Rady Európy prijali k Dohovoru 12 protokolov Slovenská republika bola prijatá do Rady Európy dva razy V januári 1991 ako Česká a Slovenská Federatívna Republika a po vzniku Slovenskej republiky bola rezolúciou Výboru ministrov č. 33/93 z 30. 6. 1993 prijatá so spätnou účinnosťou od 1. 1. 1993 ako Slovenská republika

VII.1.2. Európsky súd pre ľudské práva

Európsky súd pre ľudské práva pôsobí podľa článku 19 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd ako stály orgán pri Rade Európy Sídli v Štrasburgu v Paláci ľudských práv Postavením, zložením, právomocami a činnosťou Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len súd) sa zaoberá hlava II dohovoru v článkoch 19 až 51.

Počet členov súdu je rovnaký ako počet členských štátov Rady Európy a z ustanovenia čl. 22 vyplýva, že za každú zmluvnú stranu môže pracovať iba jeden sudca, pričom však sudcovia zasada- jú na súde ako súkromné osoby (to znamená, že nezastupujú „svoj štát“)

Sudcov volí Parlamentné zhromaždenie Rady Európy zo zoznamu troch kandidátov navrhovaných zmluvnou stranou Sudcovia sú volení na 6 rokov a sú zvoliteľní znova Významným ustanovením pôsobnosti sudcov je veková hranica Čl. 23 ods. 6 hovorí, že funkčné obdobie sudcov sa skončí, len čo dosiahnu vek 70 rokov, samozrejme, zostanú naďalej činní v prípadoch, ktorým sa už zaoberajú

Sudcu možno odvolať z funkcie len vtedy, ak ostatní sudcovia rozhodnú dvojtretinovou väčšinou, že prestal spĺňať požadované podmienky Podmienky na vykonávanie funkcie sudcu stanovuje čl. 21. Sudcovia musia mať vysoké morálne vlastnosti a spĺňať podmienky požadované pre výkon vysokých sudcovských funkcií, prípadne musia byť právnickými odborníkmi s uznávanou po-

vestou Súd má k dispozícii kanceláriu, ktorej úlohy a organizáciu stanovuje poriadok súdu

Novými funkciami súdneho orgánu sú právni tajomníci

Štruktúru súdu tvoria výbory, komory a veľká komora. Výbory tvoria 3 sudcovia, komory sa skladajú zo 7 sudcov a veľkú komoru tvoria 17 sudcovia. Vo veľkej komore zasadajú predseda súdu, podpredsedovia, predsedovia komôr a iní sudcovia, ktorí sú vyberaní podľa súdneho poriadku

Konanie pred Európskym súdom pre ľudské práva

Právomoc. Európsky súd pre ľudské práva rozhoduje o všetkých prípadoch, dotýkajúcich sa výkladu a vykonávania dohovoru a jeho protokolov, ktoré dostane podľa čl. 33, 34 a 47 dohovoru Rozhoduje aj o sporných otázkach týkajúcich sa právomoci súdu Súd teda prejednáva a rozhoduje jednak medzištátne sťažnosti o porušení dohovoru, pretože podľa článku 33 môže každá zmluvná strana predložiť súdu každé porušenie ustanovení dohovoru inou zmluvnou stranou Ďalej súd prejednáva a rozhoduje individuálne sťažnosti (článok 34), ktoré môže predložiť fyzická osoba, mimovládna organizácia alebo skupina osôb, ktorá tvrdí, že je obeťou porušenia práv zakotvených v dohovore jednou zo zmluvných strán Podľa článku 47 súd, ak ho o to požiada Výbor ministrov, poskytuje posudky o právnych otázkach, dotýkajúcich sa výkladu dohovoru a jeho protokolov.

Konanie o individuálnej sťažnosti sa začína, ak podá sťažnosť podľa článku 34 fyzická osoba, mimovládna organizácia alebo skupina osôb, ktorá tvrdí, že boli žalovanou stranou porušené jej práva a slobody zakotvené v dohovore Sťažnosťou sa najprv zaoberá trojčlenný výbor, ktorý posudzuje podmienky prijateľnosti sťažnosti (článok 35) a môže jednomyseľne vyhlásiť sťažnosť za neprijateľnú alebo vyčiarť zoznamu už prijatú sťažnosť, keď také rozhodnutie možno prijať bez dodatočného preskúmania Toto rozhodnutie výboru je konečné

Ak výbor nevyhlásil sťažnosť za neprijateľnú alebo ju nevyčiarkol zo zoznamu prípadov, postupuje sa sťažnosť sedemčlennej komore, ktorá sa opäť vyjadruje k prijateľnosti a potom rozhoduje vo veci samej. Aj komora môže v ktoromkoľvek štádiu konania rozhodnúť o vyčiarknutí sťažnosti zo zoznamu prípadov, ak ju okolnosti prípadu vedú k záveru, že sťažovateľ nemieni trvať na svojej žiadosti alebo vec už bola vyriešená a rozhodnutá alebo pre iný dôvod, ktorý nedovoľuje ďalšie pokračovanie v konaní.

Ak komora vyhlási sťažnosť za prijatú

a) posúdi prípad spolu so zástupcami strán a, ak je to potrebné, uskutoční aj vyšetrovanie pre účinné vedenie sporu, pri ktorom poskytnú zúčastnené strany všetku nevyhnutnú súčinnosť,

b) dá sa k dispozícii zúčastneným stranám s cieľom dosiahnuť zmierlivé urovanie veci na základe rešpektovania ľudských práv stanovených dohovorom a protokolmi.

Zmluvná strana, ktorej štátnym príslušníkom je sťažovateľ, má právo predložiť písomné stanovisko — robí tak prostredníctvom svojho agenta na zastupovanie.

Podľa článku 36 ods 2 sa môže na konaní zúčastniť aj iná zainteresovaná strana alebo iná osoba ako sťažovateľ, môže predložiť písomné stanovisko alebo sa zúčastniť na ústnom pojednávaní, ak ju o to požiada predseda súdu v záujme riadneho výkonu spravodlivosti. Ak sa dosiahne zmierlivé urovanie veci, súd svojím rozhodnutím vyčiarkne vec zo zoznamu prejednávanych vecí. V tomto rozhodnutí sa obmedzí na stručný popis faktov prípadu a prijaté riešenia. Ak nedôjde k zmierlivému urovnaniu veci, rozhoduje komora v ústnom konaní pred súdom. Ústne konanie pred súdom je verejné okrem prípadov, keď súd vzhľadom na výnimočné okolnosti rozhodne inak.

Komora rozhodne (ak nedošlo k zmierlivému urovnaniu veci) rozsudkom. Rozsudok je konečný (právoplatný), ak:

a) strany vyhlásia, že nepožiadajú o postúpenie prípadu veľkej komore,

b) strany do 3 mesiacoch odo dňa vynesenia rozsudku nepožiadajú o postúpenie prípadu veľkej komore, alebo

c) ak požiadali, ale porota 5 sudcov veľkej komory túto žiadosť odmietla podľa článku 43.

Konečný rozsudok sa publikuje. Ak niektorá sporná strana požiada o postúpenie veci veľkej komore, rozhoduje o prijatí tejto žiadosti porota piatich sudcov. Ak porota žiadosť prijme, veľká komora rozhodne vo veci tiež rozsudkom, ktorý je konečný.

Na výkon konečného rozsudku dozerá Výbor ministrov.

Rozhodnutia o prijateľnosti či neprijateľnosti sťažnosti a rozsudky komory a veľkej komory sa odôvodňujú. Každý sudca má možnosť k rozsudku alebo jeho časti pripojiť vlastný odlišný názor.

Podmienky prijateľnosti individuálnej sťažnosti

- sťažnosť nesmie byť anonymná,
- musí ju podať oprávnená osoba (alebo jej zástupca), teda ten, koho sa porušenie práva týka,
- musia byť vyčerpané všetky vnútroštátne prostriedky nápravy,
- musí sa podať do 6 mesiacov od konečného rozhodnutia vnútroštátneho orgánu,
- sťažnosť nesmie byť v podstate rovnaká ako sťažnosť už predtým prerokovaná súdom alebo komisiou, pokiaľ neobsahuje nové dôležité skutočnosti,
- sťažnosť nesmie byť súčasne alebo predtým predmetom iného medzinárodného vyšetrovacieho alebo zmierovacieho konania,
- musí sa ňou namietat len porušenie toho ľudského práva alebo slobody, ktoré je výslovne uvedené priamo v dohovore v čl. 2 až 12 alebo v rozširujúcich protokoloch,
- ku konaniu, ktoré porušilo právo alebo slobodu, muselo dôjsť až po nadobudnutí platnosti dohovoru pre žalovaný štát (v sťažnosti proti Slovenskej republike sa možno sťažovať len na také porušenie ľudských práv, ku ktorému došlo po 18. marci 1992, t. j. po dni, keď sa Česká a Slovenská Federatívna Republika stala zmluvnou stranou dohovoru).

- konanie porušujúce práva a slobody sa odohralo na území, na ktorom sa dohovor uplatňuje (vzťahuje sa nielen na hranicami vymedzené územie, ale aj veľvyslanectvá, lode a pod),
- sťažnosť nesmie byť zjavne nepodložená (nedostatok dôkazov, nedostatok právnej argumentácie),
- sťažnosť nesmie predstavovať zneužitie práva na podávanie sťažností (publicita, kverulantí a pod)⁸

VII.2. Európska únia

Ak uvažujeme o ochrane ľudských práv v Európskej únii, ktorá sleduje zavedením veľkého jednotného trhu politickú, ekonomickú a menovú jednotu členských štátov, musíme stručne hovoriť o vyvoji tejto problematiky už od vzniku Európskych spoločenstiev

Založenie prvého integračného zoskupenia na európskom kontinente prebiehalo za veľmi zložitých okolností. Medzi európskymi štátmi nejestvovala jednota názorov na to, aký charakter by takéto zoskupenie malo mať, v akom rozsahu a akej hĺbke by k vzájomnému prepojeniu malo dôjsť. Utvorili sa tak tri separátne zoskupenia na základe osobitných zmlúv s rovnakou členskou základňou. Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ (1951), Európske hospodárske spoločenstvo (1957) a Európske spoločenstvo pre jadrovú energiu (1957). Zmluvy o založení týchto spoločenstiev neobsahovali ustanovenia o ochrane ľudských práv a základných slobôd, pretože v tejto oblasti pôsobila v čase ich vzniku už Rada Európy.

V roku 1965 sa úsilie o ich zjednotenie skončilo kompromisným riešením — dohodou o zlúčení hlavných rozhodovacích orgánov (rady a komisie) všetkých troch integračných zoskupení a od roku 1967 po ratifikáciu sa začal používať súhrnný názov Európske spoločenstvá, prípadne Európske spoločenstvo (ES)

⁸ Spracované podľa II hlavy dohovoru uverejneného In Fico, R. — Kupcová, Z. citované dielo, s. 28 — 38

Perspektívy ďalšieho rozvoja ES v období po vybudovaní jednotného trhu vytyčilo rokovanie Európskej rady na stretnutí v decembri 1991 v holandskom Maastrichte. Výsledkom bolo podpísanie Zmluvy o Európskej únii. Zmluva o Európskej únii predstavuje komplexný celok, ktorý zahŕňa dve úzko súvisiace časti: Zmluvu o hospodárskej a menovej únii na jednej strane a Zmluvu o politickej únii na druhej strane. Hlavným cieľom je posilnenie ekonomickej a sociálnej súdržnosti členov.

Pôvodná šesťka zakladajúcich štátov sa postupom času rozšírila na deväť, desať, dvanásť až po terajších 25. Maastrichtská zmluva vstúpila do platnosti 1. novembra 1993.

Orgány Európskej únie tvoria:

Rada ministrov EÚ — hlavný rozhodovací a normotvorný orgán. Skladá sa z ministrov členských štátov. Pracovné zloženie Rady ministrov sa mení podľa toho, čo je na programe rokovania. Generálny sekretariát Rady ministrov EÚ sídli v Bruseli.

Európska rada, t. j. schôdzka najvyšších predstaviteľov štátov a vlád členských krajín Európskej únie. Posudzujú sa tu kľúčové problémy integračného procesu a prezentujú sa dôležité politické iniciatívy a impulzy, ktoré potom realizuje Rada ministrov EÚ a Európska komisia.

Európska komisia — iniciatívny, výkonný a správny orgán. Jej členov menujú vlády členských krajín EÚ na štvorročné obdobie. Pri svojej činnosti vychádza zo záujmov Európskej únie ako celku, pričom jej členovia nesmú prijímať nijaké smernice od svojich vlád. Európska komisia sídli v Bruseli.

Ďalším orgánom je Európsky parlament, ktorého poslanci sú každých päť rokov volení priamo vo všeobecných voľbách v jednotlivých členských štátoch Európskej únie. Jeho zasadnutie pripravuje 19 výborov, napr. Výbor pre občianske slobody a vnútorné veci, Výbor pre práva žien, Výbor pre sociálne záležitosti, Výbor pre životné prostredie a iné. Parlament sa stretáva v Štrasburgu a Bruseli, výbory v Bruseli.⁹

⁹ Spracované podľa. Európska únia, váš sused. Luxembourg, European Commission 1995 45 s.

Téma ľudských práv a slobôd sa premietla v Európskom spoločenstve a osobitne zreteľne v Európskej únii do ustanovení zmlúv, ktoré upravujú vzťah EÚ — členské štáty — občania. Vyraznejší posun k problematike ochrany ľudských práv nastal v Európskom spoločenstve pod vplyvom neskoršej legislatívy Európskeho súdneho dvora, najmä vo vzťahu k rozhodnutiam najvyšších súdnych orgánov niektorých členských štátov spoločenstva. K zásadám európskeho systému ochrany ľudských práv a slobôd sa prihlásili členské štáty spoločenstva aj v Spoločnej deklarácii proti rasizmu a xenofóbii v roku 1986, v Deklarácii Európskeho parlamentu o základných právach a slobodách v roku 1989 a v článku F spoločných ustanovení Zmluvy o Európskej únii. Toto ustanovenie zakotvuje záväzok únie „... rešpektovať základné práva, ktoré zabezpečuje Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd podpísaný v Ríme dňa 4 novembra 1950 a ktoré vyplývajú z ústavných tradícií spoločných členským štátom ako všeobecné právne predpisy Spoločenstva“.

Najvýznamnejším dokumentom, vymedzujúcim základné práva občanov Európskej únie, je Charta základných práv Európskej únie (ďalej len charta). Chartu slávnostne vyhlásili Európsky parlament, Európska rada a Európska komisia v Nice dňa 7. 12. 2000 (Bližšie pozri kapitolu VII 2.1.)

Priontným súdnym orgánom, ktorý je kompetentný garantovať ochranu základných ľudských práv a slobôd občanom Európskej únie, je Európsky súdny dvor. Európsky súdny dvor postupuje v konaní na základe komparatívneho hodnotenia ústavných princípov jednotlivých členských štátov k aplikácii týchto princípov na konkrétny prípad. Európsky súdny dvor sa považuje za strážcu rešpektovania všeobecných princípov práva, na ktorých sa zakladá právo únie. Tieto princípy sú garantované na vnútroštátnej úrovni ústavami a na medzinárodnej úrovni mnohostrannými dohovormi o ochrane ľudských práv a základných slobôd, osobitne Chartou základných práv Európskej únie a Európskym dohovorom a jeho protokolmi. Súdny dvor tak v rámci svojej kompetencie nepriamo dozerá na dodržiavanie ľudských práv

v úniu tým, že sa zaoberá prípadmi porušenia ľudských práv a slobôd, presahujúcich svojím rozsahom vnútroštátnu úroveň. Rovnakú funkciu má jeho kompetencia preskúmať zákonnosť aktov, ktoré vydávajú orgány únie, so zreteľom na rešpektovanie základných ľudských práv a slobôd.

Ďalší významný orgán ochrany ľudských práv a základných slobôd je Európsky ombudsman — menovaný podľa čl. 138e Maastrichtskej zmluvy. Je osobou, ktorá prijíma sťažnosti v akejkoľvek veci patriacej do oblasti aktivity únie, priamo od ktoréhokoľvek občana únie, alebo prostredníctvom Európskeho parlamentu. Keďže ombudsman môže prijímať sťažnosti od ktoréhokoľvek občana únie (alebo ak sa naňho obráti fyzická či právnická osoba, ktorá má sídlo alebo je registrovaná v členskom štáte), je len otázkou času, keď sa bude musieť zaoberať aj sťažnosťou na porušenie ľudských práv.¹⁰

Podľa Maastrichtskej zmluvy je ochrana ľudských práv začlenená a priamo zabezpečovaná jedným z úradov — Úrad, Riaditeľstvo či Správa pre zahraničné styky v oddelení pre zahraničné veci

VII.2.1. Charta základných práv Európskej únie

Vyhlásením a prijatím Charty základných práv Európskej únie (ďalej len charta) bol do práva Európskej únie zahrnutý písaný katalóg základných ľudských práv a slobôd. Charta garantuje všetkým občanom Európskej únie (občanom členských štátov Európskej únie) mimoriadne široký a jednotný okruh základných občianskych, politických, ako aj sociálnych, hospodárskych a kultúrnych práv a slobôd. Charta obsahuje preambulu a 54 článkov rozdelených do siedmich kapitol.

V preambule sa zdôrazňuje, že únia „...je založená na nedeliteľných univerzálnych hodnotách ľudskej dôstojnosti, slobody, rovnosti a solidarity; je založená na princípoch demokracie a zákonnosti“ Preambula ďalej uvádza, že charta uznáva a potvrdzuje

¹⁰ Strážnická, V — Šebesta, Š. citované dielo, s. 141 — 143

všetky práva, tak ako vznikli na základe prirodzených tradícií a boli definované v medzinárodných dokumentoch záväzných pre členské štáty Európskej unie (napr. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Európska sociálna charta a pod.) V súlade s cieľmi Európskej unie podporovať rovnomerný a trvale udržateľný rozvoj členských krajín sa však vzhľadom na zmeny v spoločnosti, sociálny pokrok, vedecký a technologický vývoj považuje za „*nevyhnutné posilniť ochranu základných práv prostredníctvom väčšieho zviditeľnenia týchto práv v charte*“

Kapitola I Dôstojnosť — zahrnuje články 1 až 5

Článok 1 Ľudská dôstojnosť

Článok 2 Právo na život

Článok 3 Právo na osobnú integritu

Článok 4 Zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu

Článok 5 Zákaz otroctva a nutenej práce

Kapitola II Slobody — sústreďuje v článkoch 6 až 19 ďalšie základné práva a slobody

Článok 6 Právo na slobodu a bezpečnosť

Článok 7. Právo na rešpektovanie rodinného a súkromného života.

Článok 8 Ochrana osobných údajov.

Článok 9 Právo uzatvárať manželstvo a právo založiť si rodinu

Článok 10 Sloboda myslenia, svedomia a náboženstva.

Článok 11 Sloboda prejavu a právo na informácie

Článok 12 Sloboda zhromažďovania a združovania

Článok 13 Sloboda umenia a vedeckého bádania

Článok 14 Právo na vzdelanie

Článok 15 Právo na voľbu povolania a právo na prácu

Článok 16 Sloboda podnikania

Článok 17. Právo na majetok

Článok 18 Právo na azyl

Článok 19 Ochrana v prípade odsunu, vyhostenia a vydania

Kapitola III Rovnosť — obsahuje v článkoch 20 až 26 práva zamerané na rovnoprávnosť a zákaz diskriminácie, ako aj práva akcentujúce ochranu a práva osobitných skupín občanov.

Článok 20 Rovnosť pred zákonom

Článok 21: Zákaz diskriminácie

Článok 22 Kultúrna, náboženská a jazyková rozmanitosť.

Článok 23 Rovnosť medzi mužmi a ženami

Článok 24 Práva dieťaťa

Článok 25 Práva starších osôb

Článok 26 Integrácia osôb s postihnutiami

Kapitola IV. Solidarita — garantuje v článkoch 27 až 38 pomerne rozsiahle sociálne práva, ako aj ochranu spotrebiteľov.

Článok 27 Právo pracovníkov na informácie a konzultácie v rámci podniku

Článok 28 Právo na kolektívne vyjednanie a akciu.

Článok 29 Právo na prístup k službám v oblasti zamestnanosti

Článok 30. Ochrana v prípade neoprávnenej výpovede.

Článok 31 Právo na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky

Článok 32 Zákaz detskej práce a ochrana mladých ľudí pri práci

Článok 33. Rodinný a pracovný život

Článok 34. Sociálne zabezpečenie a sociálna pomoc.

Článok 35. Právo na zdravotnú starostlivosť.

Článok 36 Prístup k službám všeobecného ekonomického záujmu

Článok 37. Ochrana životného prostredia.

Článok 38 Ochrana spotrebiteľa

Kapitola V Práva občanov — vymedzuje v článkoch 39 až 46 viaceré politické a občianske práva

Článok 39. Právo voliť a kandidovať do Európskeho parlamentu

Článok 40 Právo voliť a kandidovať v miestnych voľbách

Článok 41: Právo na dobré správne orgány

Článok 42: Právo na prístup k dokumentom.

Článok 43 Ombudsman

Článok 44. Petičné právo

Článok 45: Sloboda pohybu a voľby bydliska

Článok 46. Diplomatická a konzulárna ochrana.

Kapitola VI: Súdnictvo — zabezpečuje v článkoch 47 až 50 práva súvisiace so súdnou ochranou práv a slobôd zaručených právnymi predpismi únie a tejto charty, ako aj ochranu práv v trestnom konaní

Článok 47: Právo na účinné opravné prostriedky a na spravodlivý proces.

Článok 48: Prezumpcia nevinny a právo na obhajobu.

Článok 49. Princípy zákonnosti a vyváženosti trestných činov a trestov.

Článok 50. Právo nebyť súdený alebo trestaný v trestnom konaní dvakrát za rovnaký trestný čin

Kapitola VII: Všeobecné ustanovenia — obsahuje v článkoch 51 až 54 Rozsah pôsobnosti, Rozsah zaručených práv, Úroveň ochrany a Zákaz zneužitia práv.¹¹

VII.3. Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe (KBSE)

Účastnícke štáty Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe počas dvoch desaťročí aktivity v rámci helsinského procesu venovali významnú pozornosť aj spolupráci v humanitárnej oblas-

¹¹ Charter of Fundamental Rights of the European Union. In Official Journal of the European Communities C 364/1, 18. 12. 2000 (Neoficiálny preklad.)

ti, zahrnujúcej i problematiku ochrany a uplatňovania ľudských práv a základných slobôd¹²

Novú dimenziu nabrala problematika dodržiavania ľudských práv po podpísaní Záverečného aktu Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe na ustanovujúcej schôdzi v Helsinkách v roku 1975.

Za princípy helsinského „desatora“ boli vyhlásené.

1. Zvrchovaná rovnosť
2. Zdržanie sa hrozby silou či použitie sily
3. Neporušiteľnosť hraníc
4. Rešpektovanie územnej celistvosti štátov
5. Mierové usporiadanie sporov
6. Nezasahovanie do vnútorných záležitostí
7. Rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd, vrátane slobody zmyšľania, svedomia, náboženstva a presvedčenia.
8. Rovnoprávnosť a sebaurčenie národov
9. Spolupráca medzi štátmi
- 10 Svedomité plnenie medzinárodných záväzkov

Článok o ľudských právach mal teda rovnocenné postavenie s ostatnými článkami

Na summitoch KBSE, následných schôdzkach a špecializovaných podujatiach členské štáty prerokovali a v prijatých dokumentoch zakotvili súbor zásad, pravidiel, inštitúcií a postupov upravujúcich obsah, podobu a platformu tejto spolupráce.

Pre tieto princípy, normy, inštitúcie a postupy, ktoré sa dotýkajú spolupráce v humanitnej oblasti, vzniklo a najmä od konca osemdesiatych rokov sa postupne aj zaužívalo označenie ľudský rozmer — ľudská dimenzia KBSE¹³ Významné miesto pri formovaní inštitúcií a štruktúr ľudskej dimenzie majú závery tretej následnej schôdzky vo Viedni (4. 11. 1986 — 19. 1. 1989) zakotvené v záverečnom dokumente z 15. januára 1989.¹⁴ Na túto

¹² Strážnická, V — Šebesta, Š., citované dielo, s. 150

¹³ Tamže

¹⁴ Tamže, s. 168

schôdzku nadväzuje Konferencia o ľudskej dimenzii KBSE pozostávajúca z troch zasadnutí konferencie (Paríž, máj až jún 1989, Kodaň, 5 — 29 jún 1990, Moskva, október 1991) Širokú škálu otázok tvoriacich obsah ľudskej dimenzie KBSE upravili a zakotvili účastnícke štáty v dokumente summitu KBSE Helsinky II z júla 1992, ktorý bol významným medzníkom v helsinskom procese Jeho výsledkom bolo posilnenie úlohy Uradu pre demokratické inštitúcie a ľudské práva (ODIHR) a utvorenie funkcie Vysokého komisára KBSE pre otázky národnostných menšín (CSCE HCNM)

Okrem týchto zasadnutí má pre ochranu ľudských práv mimoriadny význam aj schôdzka KBSE v Paríži v novembri 1990 Závery tejto schôdzky KBSE zhrnul dokument nazvaný *Parížska charta pre novú Európu* (ďalej iba charta) Vyhlasuje obdobie konfrontácie a rozdelenia Európy za skončené, otvára nové obdobie, v ktorom sú vzťahy medzi štátmi založené na vzájomnej úcte a spolupráci, obdobie, v ktorom sa bude rešpektovať a plniť 10 princípov helsinského záverečného aktu. Za základ demokracie je považované rešpektovanie ľudskej dôstojnosti a právny štát Ľudské práva a slobody sa v charte uznávajú za prvotné, ich ochrana a rozvoj sa vyhlasuje za prvoradú povinnosť každého.

Charta podnikla kroky aj na inštitucionalizáciu helsinského procesu Zriadila Radu zloženú z ministrov zahraničných vecí, Výbor vysokých splnomocnencov — Sekretariát KBSE so sídlom v Prahe, Stredisko na predchádzanie konfliktom so sídlom vo Viedni a Urad pre slobodné voľby so sídlom vo Varšave (na základe rozhodnutia Rady ministrov EÚ z januára 1992 sa pôsobnosť úradu rozšírila a došlo i k zmene jeho názvu — Urad KBSE pre demokratické inštitúcie a ľudské práva)¹⁵

Od roku 1992 sa začal postupný proces premeny KBSE na medzinárodnú organizáciu tzv. tretej generácie, ktorý bol završený v roku 1995 vytvorením Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) Helsinský proces sa tým mení na medzinárodnú regionálnu medzivládnu organizáciu

¹⁵ Spracované podľa. Strážnická, V — Šebesta, Š citované dielo, s. 168 — 188

VIII. kapitola

Orgány ochrany práva

Medzi orgány ochrany práva zaraďujeme tie orgány, ktoré sú typické pre existenciu právneho štátu a bezprostredne súvisia s rozdelením štátnej moci Vychádzajú teda z princípov právneho štátu a teórie delby moci a svoju činnosť zameriavajú predovšetkým proti zneužívaniu štátnej moci príslušnými štátnymi orgánmi a orgánmi územnej samosprávy, ako aj rôznymi inštitúciami, právnickými osobami a fyzickými osobami — občanmi Pri tom treba osobitne zdôrazniť tú skutočnosť, že sú zárukou ochrany práv všetkých subjektov, ktoré disponujú právami, vrátane práv a slobôd občanov

Orgány ochrany práva môžeme v podstate rozdeliť do dvoch skupín na orgány preventívne a na orgány represívne Toto delenie sa uskutočňuje podľa prostriedkov ochrany práva, ktoré tieto orgány používajú „Pod orgánom ochrany práva možno potom rozumieť taký orgán, ktorého hlavnou úlohou je preventívne alebo represívne pôsobenie na adresátov právnych noriem s cieľom zabezpečenia ich dobrovoľného alebo vynúteného dodržiavania“¹

Podľa používania prostriedkov a samotnej činnosti môžeme rozdeliť orgány ochrany práva na kontrolné orgány ochrany práva, rozhodovacie orgány ochrany práva, orgány právnych služieb a právnej pomoci, vykonávacie orgány ochrany práva²

¹ Svák, J a kol Ústavné právo Slovenskej republiky Bratislava, Akadémia PZ SR 1999, s. 196

² Tamtiež, s. 197

VIII.1. Kontrolné orgány ochrany práva

Vo svojej činnosti zameranej na ochranu práva používajú predovšetkým preventívne prostriedky, ktorými zisťujú porušenie práva a odhaľujú jeho pôvodcov, resp porušiteľov práva.

Medzi kontrolné orgány ochrany práva zaraďujeme 1) Policajný zbor Slovenskej republiky; 2) Prokuratúru Slovenskej republiky; 3) Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky.

Policajný zbor Slovenskej republiky

V záujme zabezpečenia vnútorného poriadku a bezpečnosti a ochrany občanov ako aj právnických osôb bol vytvorený Policajný zbor Slovenskej republiky. Postavenie, právomoci a úlohy Policajného zboru SR v systéme štátnych orgánov zakotvuje zákon Národnej rady SR č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore zo 6 júla 1993 v novelizovanom znení³

Zákon Národnej rady SR č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore z hľadiska štruktúry je rozdelený na Úvodné ustanovenie (§ 1), prvá hlava Úlohy, organizácia a riadenie Policajného zboru, druhá hlava. Vyšetrovanie a skrátené vyšetrovanie, tretia hlava: Povinnosti, oprávnenia a prostriedky policajta a Policajného zboru, štvrtá hlava Spracúvanie informácií Policajného zboru, piata hlava Povolávanie vojakov na plnenie uloh Policajného zboru, šiesta hlava Vzťahy Policajného zboru k štátnym orgánom, obciam, právnickým osobám a fyzickým osobám a k zahraničiu, siedma hlava: Dobrovoľný strážca poriadku, ôsma hlava Náhrada škody, deväta hlava Spoločné, prechodné a záverečné ustanovenia V tejto súvislosti treba poukázať na skutočnosť, že citovaný zákon z hľadiska štruktúry, ale najmä obsahu vytvára

³ Citovaný zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore do dnešného dňa bol zmenený týmito zákonmi 251/1994 Z. z., 233/1995 Z. z., 315/1996 Z. z., 353/1997 Z. z., 12/1998 Z. z., 73/1998 Z. z., 256/1998 Z. z., 116/2000 Z. z., 323/2000 Z. z., 367/2000 Z. z., 490/2001 Z. z., 490/2001 Z. z., 48/2002 Z. z., 182/2002 Z. z., 422/2002 Z. z., 166/2003 Z. z., 155/2003 Z. z., 458/2003 Z. z., 537/2004 Z. z., 69/2005 Z. z.

predpoklady a podmienky pre činnosť Policajného zboru v spoločensko-právnej praxi

V § 1 citovaný zákon definuje Policajný zbor SR takto: Policajný zbor je ozbrojený bezpečnostný zbor, ktorý plní úlohy vo veciach vnútorného poriadku, bezpečnosti, boja proti zločinosti vrátane jej organizovaných foriem a medzinárodných foriem, a úlohy, ktoré pre Policajný zbor vyplývajú z medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky. (ods. 1). Činnosť Policajného zboru kontrolujú Národná rada Slovenskej republiky a vláda. (ods. 2) Policajný zbor sa vo svojej činnosti riadi ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi a ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi a medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná. (ods. 3)

Úlohy Policajného zboru sú zakotvené v § 2 citovaného zákona

1) Policajný zbor plní tieto úlohy: a) spolupôsobí pri ochrane základných práv a slobôd, najmä pri ochrane života, zdravia, osobnej slobody a bezpečnosti osôb a pri ochrane majetku, b) odhaľuje trestné činy a zisťuje ich páchatelov, c) spolupôsobí pri odhaľovaní daňových únikov, nezákonných finančných operácií a legalizácie príjmov z trestnej činnosti, d) vykonáva vyšetrovanie o trestných činoch a skrátené vyšetrovanie o trestných činoch, e) vedie boj proti terorizmu a organizovanému zločinu, f) zaisťuje osobnú bezpečnosť prezidenta Slovenskej republiky, predsedu Národnej rady Slovenskej republiky, predsedu vlády Slovenskej republiky, predsedu Ústavného súdu Slovenskej republiky, ministra vnútra Slovenskej republiky (ďalej len „minister“) a ďalších osôb určených zákonom alebo vládou (ďalej len „určená osoba“), g) zaisťuje ochranu diplomatických misí a ďalších objektov určených zákonom alebo vládou (ďalej len „určený objekt“) a spolupôsobí pri fyzickej ochrane jadrových zariadení, h) zabezpečuje ochranu štátnej hranice, ak osobitný predpis neustanovuje inak, i) spolupôsobí pri zabezpečovaní verejného poriadku, ak bol porušený, robí opatrenia na jeho obnovenie, j) dohliada na bezpečnosť a plynulosť cestnej premávky a spolupôsobí pri jej riadení, k) odhaľuje priestupky a zisťuje ich

páchateľov, a ak tak ustanovuje osobitný zákon, priestupky aj objasňuje a prejednáva, l) vykonáva pátranie po osobách a pátranie po veciach, m) poskytuje ochranu a pomoc ohrozenému svedkovi a chránenému svedkovi, n) vykonáva kriminalisticko-expertízu a znaleckú činnosť, o) spolupôsobí pri zabezpečovaní ochrany civilného letectva.

2) Policajný zbor plní úlohy štátnej správy a iné ulohy, ak tak ustanovujú osobitné predpisy

3) Policajný zbor plní úlohy na úseku prevencie v rozsahu pôsobnosti ustanovenej zákonom

4) Pri plnení uloh Policajný zbor používa technické prostriedky, dopravné prostriedky vrátane leteckých dopravných prostriedkov.

Štruktúra, resp. organizácia Policajného zboru v zmysle § 4 citovaného zákona je nasledujúca.

1) Policajný zbor sa člení na službu justičnej polície, službu kriminálnej polície, službu finančnej polície, službu poriadkovej polície, službu dopravnej polície, službu ochrany objektov, službu cudzineckej polície, službu hraničnej polície, službu osobitného určenia, službu ochrany určených osôb a inšpekčnú službu, organizačnou súčasťou Policajného zboru je aj útvar kriminalisticko-expertíznych činností

2) Služby Policajného zboru pôsobia v rámci útvarov Policajného zboru, ktoré zriaďuje a zrušuje minister; zároveň určuje náplň ich činností a vnútornú organizáciu. Útvary Policajného zboru sú organizované spravidla podľa organizácie súdov

3) Minister zriaďuje osobitné útvary s pôsobnosťou pre celé územie Slovenskej republiky na odhaľovanie a vyšetrovanie trestných činov vo veciach, ktoré patria do právomoci Špeciálneho súdu podľa osobitného zákona.

Riadenie Policajného zboru v zmysle § 6 citovaného zákona sa uskutočňuje prostredníctvom ministra vnútra, ktorému je Policajný zbor podriadený. Služby Policajného zboru uvedené v § 4 ods 1 a útvary Policajného zboru uvedené v § 4 ods 1 a 2 riadi prezident Policajného zboru, ak minister vnútra neurčí inak. Prezident Policajného zboru je zodpovedný za výkon svojej funkcie

ministromi vnútra Prezidenta Policajného zboru vymenúva a odvoláva minister vnútra SR

Prokuratúra Slovenskej republiky

Postavenie, poslanie a úlohy prokuratúry v systéme štátnych orgánov Slovenskej republiky upravujú Ústava Slovenskej republiky v ôsmej hlave a zákon NR SR č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre a zákon č. 154/2001 Z. z. o prokuratúrach a právnych čakateloch prokuratúry. Ústava Slovenskej republiky v § 149 zakotvuje, že „*Prokuratúra Slovenskej republiky chráni práva a zákonom chránené záujmy fyzických a právnických osôb v štáte.*“

Poslanie a úlohy prokuratúry Slovenskej republiky sú v podstate zhodné s poslaním a úlohami súdov s tým rozdielom, že prokuratúra ich uskutočňuje inými prostriedkami a metódami práce. Hlavnou úlohou prokuratúry je vykonávať dozor nad dôsledným vykonávaním a zachovávaním zákonov a iných právnych predpisov ministerstvami a inými orgánmi štátnej správy a územnej samosprávy, súdmi, hospodárskymi a inými organizáciami a občanmi

Prokuratúra v Slovenskej republike a jej orgány tvoria jednotnú sústavu, ktorá je budovaná na zásadách centralizmu, monokratizmu a nezávislosti. Tieto ústavné zásady vo výstavbe a činnosti prokuratúry vychádzajú z jej poslania a úloh v našej spoločnosti, ktoré sú v podstate v zabezpečovaní ochrany a dozoru nad zachovávaním zákonnosti

Centralizmus ako zásada výstavby a činnosti prokuratúry je v tom, že na čele Prokuratúry Slovenskej republiky je generálny prokurátor Slovenskej republiky, ktorému sú podriadení všetci prokurátori v Slovenskej republike, pričom sa zachováva zásada, že nižší prokurátori sú podriadení vyšším prokurátorom. To znamená, že prokuratúra je prísne centralizovaný orgán, riadený len z jedného centra

Monokratizmus ako zásada výstavby a činnosti prokuratúry je v tom, že prokurátor je individuálny orgán, ktorý rozhoduje vždy sám (súd rozhoduje kolegiálne s výnimkou samosudcu) a nerieši

veci v merite (súd ich reší) Nemúš, nemeň a nezastavuje ani výkon právnych orgánov, podáva proti nim protest Prokuratúra podáva protest tomu orgánu, ktorý porušil zákon, alebo jeho nadradenému orgánu. Tieto orgány sa musia nim zaoberať, a to v lehote stanovenej zákonom. Okrem protestu prokurátor podáva upozornenie Toto má preventívny charakter a slúži na predchádzanie porušovania zákonov, resp. zákonnosti Príslušné orgány, ktoré sú prokuratúrou upozornené, sa musia upozornením zaoberať a odstrániť nedostatky vo svojej činnosti

Ďalšia významná zásada výstavby a činnosti prokuratúry je zásada nezávislosti. Orgány prokuratúry vykonávajú svoje funkcie nezávisle od mestných orgánov. Vo všetkej svojej činnosti sa opierajú o iniciatívu občanov a ich organizácií Zásady výstavby činnosti prokuratúry vytvárajú predpoklady na úspešné uskutočňovanie dozoru nad zachovaním zákonnosti v Slovenskej republike.

Prokuratúra a jej orgány v Slovenskej republike uskutočňujú a plnia svoje úlohy týmto prostriedkami a formami: a) dozor nad dôsledným vykonávaním a zachovávaním zákonov a iných právnych predpisov ministerstvami a inými orgánmi štátnej správy, územnej samosprávy, hospodárskymi a inými organizáciami a jednotlivými občanmi (všeobecný dozor), b) trestným stíhaním osôb, ktoré sa dopustili trestných činov; c) dozorum nad zákonnosťou postupu a rozhodovania súdov a štátnych notárstiev a účasťou v konaní pred súdmi a štátnymi notárstvami, d) dozorum nad zachovaním zákonnosti na miestach, v ktorých sa vykonáva väzba, trest odňatia slobody, ochranné liečenie a ochranná výchova.

Prokuratúra v Slovenskej republike plní dve základné funkcie, a to funkciu žalobcu pri stíhaní páchatelov trestných činov a funkciu všeobecného dozoru nad zachovaním zákonnosti v našom štáte.

Sústavu orgánov prokuratúry v Slovenskej republike tvoria Generálna prokuratúra Slovenskej republiky, ktorej súčasťou je aj Hlavná vojenská prokuratúra, krajská prokuratúra, ktorých postavenie majú vyššia vojenská prokuratúra, okresná prokura-

túra, ktorých postavenie majú vojenské obvodové prokuratúry. Do sústavy prokuratúr patrí aj Úrad špeciálnej prokuratúry v Pezinku Na čele Generálnej prokuratúry stojí generálny prokurátor Slovenskej republiky, ktorého vymenúva a odvoláva prezident Slovenskej republiky na návrh Národnej rady Slovenskej republiky (čl. 150 Ústavy Slovenskej republiky)

Generálny prokurátor je zodpovedný Národnej rade Slovenskej republiky, ktorá môže prezidentovi Slovenskej republiky navrhnúť, aby ho z funkcie odvolal Generálneho prokurátora prostredníctvom vojenskej prokuratúry zastupuje jeho námestník—hlavný vojenský prokurátor Generálny prokurátor Slovenskej republiky prostredníctvom hlavného vojenského prokurátora nadi vojenské prokuratúry; Generálny prokurátor Slovenskej republiky podáva správy o činnosti prokuratúry, o jej poznatkoch a porušovaní zákonov v Slovenskej republike Národnej rade Slovenskej republiky, ktorá ich prerokúva.

Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky

Ústava SR už vo svojom pôvodnom znení v druhom oddiele tretej hlavy zakotvovala inštitúciu Najvyššieho kontrolného úradu SR. Treba, tzv. veľká novela Ústavy SR ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. túto ústavnoprávnu úpravu precizovala. Zákon NR SR č. 39/1993 Z. z. o Najvyššom kontrolnom úrade SR bol prijatý ako vykonávací zákon, ktorého prijatie predpokladala Ústava SR v čl. 63. Citovaný zákon bol pomerne rozsiahlou právnu úpravou novelizovaný zákonom NR SR č. 39/1993 Z. z. o Najvyššom kontrolnom úrade Slovenskej republiky v znení zákona č. 458/2000 Z. z. a zákona Národnej rady SR č. 303/1995 Z. z. o rozpočtových pravidlách v znení neskorších predpisov. Tento ústredný štátny orgán je zaradený do hospodárskeho systému najmä preto, že kontroluje hospodárenie so štátnymi rozpočtovými prostriedkami

Podľa platnej ústavnoprávnej úpravy. „Najvyšší kontrolný úrad je nezávislým orgánom kontroly hospodárenia s a) prostriedkami rozpočtov, ktoré podľa zákona schvaľuje Národná

rada Slovenskej republiky alebo vláda, b) majetkom, záväzkami, finančnými prostriedkami, majetkovými právami a pohľadavkami štátu, verejnopravných inštitúcií a Fondu národného majetku Slovenskej republiky, c) majetkom, finančnými prostriedkami a majetkovými právami obcí a vyšších územných celkov, ktoré získali na úhradu nákladov na prenesený výkon štátnej správy, d) majetkom, záväzkami, finančnými prostriedkami, majetkovými právami a pohľadávkami, za ktoré Slovenská republika prevzala záruku, e) majetkom, finančnými prostriedkami, majetkovými právami a pohľadávkami a finančnými prostriedkami, ktoré sa poskytli Slovenskej republike, právnickým osobám alebo fyzickým osobám hospodáriacim s prostriedkami štátneho rozpočtu alebo nakladajúcim so štátnym majetkom v rámci rozvojových programov alebo z iných podobných dôvodov zo zahraničia “

Citovaný článok 60 ods 1 Ustavy SR zakotvuje postavenie Najvyššieho kontrolného úradu SR a pomerne rozsiahlu pôsobnosť, a to taxatívne

Najvyšší kontrolný úrad SR má svoj predmet kontroly presne vymedzený. Je totožný s obsahom jeho právomocí, ktorý je už citovaný v ods 1 Ustava SR v čl 60 ods 2 zakotvuje, resp vypočítava subjekty, ktoré podliehajú do jeho pôsobnosti. V zmysle toho kontrolná právomoc Najvyššieho kontrolného úradu SR sa vzťahuje na: „a) vládu Slovenskej republiky, ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy Slovenskej republiky a na orgány im podriadené, b) štátne orgány, ako aj právnické osoby, u ktorých vykonávajú funkciu zakladateľa alebo zriaďovateľa, ústredné orgány štátnej správy alebo iné štátne orgány, c) obce a vyššie územné celky, právnické osoby zriadené obcami a na právnické osoby zriadené vyššími územnými celkami, d) štátne účelové fondy, verejnoprávne inštitúcie zriadené zákonom, právnické osoby, v ktorých majú majetkovú účasť verejnoprávne inštitúcie, právnické osoby s majetkovou účasťou štátu, e) Fond národného majetku Slovenskej republiky, právnické osoby s určenou majetkovou účasťou Fondu národného majetku Slovenskej republiky, f) fyzické osoby a právnické osoby “

Orgány Najvyššieho kontrolného úradu SR — predsedu a podpredsedu — volí a odvoláva Národná rada SR. Funkčné obdobie predsedu a podpredsedu je sedem rokov. Funkcia týchto funkcionárov je nezlučiteľná s výkonom iných funkcií, alebo pracovným pomerom atď s výnimkou správy vlastného majetku, vedeckej, pedagogickej, literárnej alebo umeleckej činnosti

Ústavnoprávna úprava Najvyššieho kontrolného úradu SR, jeho postavenia, pôsobnosti a právomoci vychádza z Limskej deklarácie, ktorá bola prijatá Medzinárodnou organizáciou najvyšších účtovných kontrolných úradov — INTOSAI na jej IX. kongrese v roku 1977 v hlavnom meste Peru. Táto deklarácia zakotvuje výstavbové či konštrukčné princípy najvyšších štátnych kontrolných orgánov. Ide o tieto princípy: princíp zákonneho zabezpečenia ich nezávislosti v rozhodovaní, princíp objektívnosti a účinnosti pri vykonávaní svojej činnosti; princíp presného vymedzenia zodpovedajúcej pôsobnosti príslušných štátnych kontrolných orgánov, princíp nerušeného prístupu k všetkým dokladom a dokumentom potrebným na vykonanie kontroly a právo vyžiadať si od kontrolovaných subjektov ústne i písomné informácie, ktoré súvisia s kontrolovanými skutočnosťami, princíp povinnosti kontrolovaných subjektov poskytnúť všetky doklady a informácie, ako aj svoje stanovisko a oznámiť prijaté opatrenia. Najvyšší kontrolný úrad SR rozhoduje a svoju činnosť v spoločensko právnej praxi uplatňuje v intenciách týchto princípov, dôkazom čoho je i jeho ústavnoprávna úprava ako aj dokumentácia jeho rozhodnutí.

VIII.2. Rozhodovacie orgány ochrany práva

Ide o orgány, ktoré vlastne aplikujú právo. Majú nezastupiteľné miesto v systéme orgánov ochrany práva v Slovenskej republike. Ide o tieto orgány. súdy, resp. súdnictvo, ktoré môžeme z hľadiska rozhodovacej právomoci a hľadiska organizačného rozčlenenia, resp. usporiadania rozdeliť na 1) všeobecné súdy, 2) osobitné — vojenské súdy, 3) Špeciálny súd (pre posudzovanie

a rozhodovanie o organizovanom zločine .) a 4) Ústavný súd Slovenskej republiky

Súdy sú osobitné štátne orgány, ktoré spôsobom prejednávania na zasadaniach súdov a v zákonoch stanovenom poriadku rozhodujú trestné a občianske veci na základe zákona a právneho vedomia sudcov a na základe toho vynášajú rozsudky menom republiky v sporoch o právo k prinúteniu vyplniť zákon a k potrestaniu za trestný čin

Súdy Slovenskej republiky

Platná Ústava SR a zákon č. 335/1991 Zb o súdoch a sudcoch v platnom znení na nadväzujúce zákony zakotvujú, že v Slovenskej republike vykonávajú súdnictvo nezávislé a nestranné súdy. Súdy v SR tvoria jednotnú sústavu. Do tejto sústavy nezaraďujeme Ústavný súd SR, lebo ten svojou pôsobnosťou a rozhodovaním v systéme štátnych orgánov SR zaujíma osobitné postavenie. Súdy SR vykonávajú svoju pôsobnosť na všetkých stupňoch oddelene od iných správnych orgánov. Sústavu súdov v SR tvoria vlastne všeobecné súdy, ktoré rozhodujú okrem trestnoprávných a občianskoprávných vecí aj veci obchodné a taktiež preskúmajajú aj zákonnosť rozhodnutí správnych orgánov (U nás neexistuje samostatné správne súdnictvo). Sústava všeobecných súdov v Slovenskej republike takto vytvára podmienky pre celistvosť, resp jednotu právneho poriadku SR. Súdy SR rozhodujú v senátoch, ak zákon neustanovuje, že vo veci rozhoduje jediný sudca. Zákon taktiež upravuje, kedy sa na rozhodovaní zúčastňujú aj príslušníci z radov občanov. Sudcovia súdov SR pri svojom rozhodovaní sú nezávislí a sú viazaní len zákonom. Súdy SR svoje rozsudky vyhlasujú v mene Slovenskej republiky a vždy verejne. Sudcov menuje prezident SR na návrh Súdnej rady bez časového obmedzenia. Podľa platného ústavnoprávneho stavu sústavu súdov Slovenskej republiky tvoria: Najvyšší súd SR, krajské súdy, okresné súdy, Vyšší obvodný vojenský súd, vojenské obvodové súdy a Špeciálny súd v Pezinku. Demokratické princípy, na ktorých sú budované súdy v SR: nezávislosť a nestrannosť, rozhodovanie v senátoch

a samosudcom, laický, resp ľudový prvok na rozhodovaní v podobe prísediacich alebo poroty. Okrem týchto demokratických princíпов súdy SR dodržiavajú aj procesné princípy a to právo na zákonného sudcu, verejnosť a ústnosť pojednávania a princíp prezumpcie neviný.⁴

Súdna rada SR

Náš ústavný systém, resp právny poriadok túto inštitúciu až do novelizácie Ústavy SR nepoznal. Novela ústavy SR ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z., t. j. tzv. veľkou novelou, prvýkrát v našej histórii zakotvuje inštitúciu súdnej rady, a to v čl. 141a. Podľa citovaného článku súdnu radu môžeme charakterizovať ako samosprávny orgán, ktorý má napomôcť v súdnictve realizovať princíp nezávislosti a nestrannosti, ako aj oddelenia ich výkonu činnosti od iných štátnych orgánov, ako to predpokladá čl. 141 Ústavy SR. V záujme vykonania čl. 141a Ústavy SR, ako to citovaný článok predpokladá v ods. 6, bol prijatý zákon č. 185/2002 Z. z. o Súdnej rade SR a zmene a doplnení niektorých zákonov. Na základe platnej ústavnoprávnej úpravy Súdna rada SR sa stala orgánom reprezentujúcim súdnu moc v SR. Na čele Súdnej rady SR je jej predseda. Tu treba poukázať na to, že jej predsedom je na základe platnej Ústavy SR predseda Najvyššieho súdu SR. Tým sa vlastne tento stal jedným z najvyšších ústavných činiteľov SR. Súdna rada SR má celkom 18 členov, vrátane jej predsedu. Z toho sú ôsmi sudcovia, ktorých volia a odvolávajú sudcovia Slovenskej republiky, traja členovia, ktorých volí a odvoláva Národná rada SR, traja členovia, ktorých vymenúva a odvoláva prezident SR a traja členovia, ktorých vymenúva a odvoláva vláda SR (čl. 141a ods. 2). Pri tvorbe zloženia Súdnej rady SR je zachovaný princíp trojdelenia moci, ako aj kritérium či požiadavka medzinárodnoprávných dokumentov.

⁴ Posluch, M. — Cibulka, E. Štátne právo Slovenskej republiky. Šamorín, Heuréka 2003, s. 109

Funkčne obdobie Sudnej rady SR je päťročne. Jednotlivých členov Sudnej rady SR možno ustanoviť do funkcie najviac dvakrát v po sebe nasledujúcich funkčných obdobiach. Členom Sudnej rady SR sa môže stať iba osoba, ktorá spĺňa ustavovými stanovenými kritériami bezuhonnosť, vysokoškolské právnické vzdelanie a najmenej 15-ročnú odbornú prax. Podľa čl. 141a ods. 4 do pôsobnosti Sudnej rady SR patrí „a) predkladať prezidentovi Slovenskej republiky návrhy kandidátov na vymenovanie sudcov a návrhy na odvolanie sudcov, b) rozhodovať o pridelení a preložení sudcov, c) predkladať prezidentovi Slovenskej republiky návrhy na vymenovanie predsedu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a podpredsedu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a návrhy na ich odvolanie, d) predkladať vláde Slovenskej republiky návrhy kandidátov na sudcov, ktorí by mali pôsobiť za Slovenskú republiku v medzinárodných súdnych orgánoch, e) voliť a odvolávať členov disciplinárnych senátov a voliť a odvolávať predsedov disciplinárnych senátov, f) vyjadrovať sa o návrhu rozpočtu súdov Slovenskej republiky pri zostavovaní návrhu štátneho rozpočtu, g) ďalšia pôsobnosť, ak tak ustanoví zákon“.

Okrem už uvedenej pôsobnosti, ktorá je upravená v Ustavě SR, má Sudna rada SR ešte ďalšie právomoci, ktoré upravuje § 4 zákona č. 185/2002 Z. z. o Súdnej rade SR a zmene a doplnení niektorých zákonov (Napriek tomu patrí právomoc koordinácie činnosti sudcovských rád ako poradných orgánov predsedov krajských súdov a predsedov Vyššieho vojenského súdu a predsedu Najvyššieho súdu SR, vyjadrovanie sa k návrhom rozpočtov súdov, hodnotenie sudcov, návrhom na vymenovanie predsedov senátov a predsedov a podpredsedov súdov a pod) Taktiež sem patrí právomoc v oblasti ovplyvňovania kvality zákonov dotýkajúcich sa organizácie súdov a práce, resp. konania pred súdmi a vôbec návrhov zákonov dotýkajúcich sa súdnictva. V oblasti realizácie niektorých právomocí Súdna rada SR koná po dohode s Ministerstvom spravodlivosti SR.

Na platnosť a účinnosť uznesenia Sudnej rady SR je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých jej členov (čl. 141a ods. 5 Ustavy SR).

Ustavny súd Slovenskej republiky

Po novembri 1989 sa v Českej a Slovenskej Federatívnej Republike ako aj v jej subjektoch — v Slovenskej republike a Českej republike — vytvorili politické a postupne aj ústavnoprávne predpoklady a podmienky na budovanie právneho štátu, a to na princípoch pluralitnej demokracie s trhovým hospodárstvom, pri rešpektovaní ekologických aspektov. Vyznamnou podmienkou a predpokladom budovania právneho štátu je dôsledné dodržiavanie Ustavy SR a zákonov, resp. celého právneho poriadku, a to tak všetkými štátnymi orgánmi, orgánmi samosprávy, ako aj všetkými občanmi. Prítom sa zásahy do občianskych práv a slobôd môžu uskutočňovať vylučne a len na základe zákona. To znamená, že obmedzovanie práv a slobôd občanov v právnom štáte sa umožňuje vylučne a len zákonom. Právny štát predpokladá i rovnovážne a navzájom nezávislé rozdelenie moci zákonodarnej, výkonnej a sudnej, čo si vyžaduje presnú právnu úpravu. Teda štátne orgány, ako aj orgány samosprávy, ktoré realizujú štátnu moc, v právnom štáte musia mať presne vymedzené, resp. principiálne ohraničené svoje kompetencie a vzájomné vzťahy — to na jednej strane, na strane druhej sloboda občana je z principiálneho hľadiska neobmedzená. Prekročenie kompetencie, resp. právomoci zo strany štátnych orgánov je možné kontrolovať, ako aj merať. Ak prekročením právomoci príslušnými štátnymi orgánmi a orgánmi samosprávy dôjde k porušeniu ustavnosti alebo zákonnosti, môže nasledovať sankčné konanie, ktoré má právnu formu. Z uvedeného môžeme poukázať na to, že v právnom štáte sa uskutočňuje ochrana ústavnosti a zákonnosti, resp. ochrana ústavy. Inými slovami existencia a fungovanie ustavného súdnictva, resp. Ustavného súdu Slovenskej republiky, je základným predpokladom a podmienkou na budovanie právneho štátu, ktorým podľa Ustavy SR čl. 1 Slovenská republika je. V súvislosti s ústavným postavením a právomocou Ustavného súdu SR treba poukázať na skutočnosť, že za prvej Česko-Slovenskej republiky podľa Ustavy Česko-Slovenskej republiky z roku 1920 pôsobil

Ústavný súd Č-SR a to len v rokoch 1921 až 1931 Po obnovení Česko-Slovenska po roku 1945 ani jedna z ústav Česko-Slovenska nezakotvovala ústavne súdnictvo, t j osobitné orgány ochrany ustavnosti, resp ochrany ústavy.

Ani v ostatných štátoch východnej Európy sa kontrola ústavnosti, resp ochrana ústavy neuskutočňovala osobitnými orgánmi — ústavnými súdmi Kontrolu ústavnosti mal uskutočňovať najvyšší zastupiteľský orgán — parlament, alebo jeho orgán (predsedníctvo, alebo ústavnoprávny výbor) Výnimku tvorila Socialistická Federatívna Republika Juhoslávia, kde Ústava SFRJ z roku 1963 a z roku 1974 zakotvovala kontrolu ústavnosti ústavným súdom Kontrola ústavnosti alebo ochrana ústavy v spomínaných štátoch bola, resp mala byť uskutočňovaná viacerými štátnymi orgánmi Okrem parlamentu a jeho orgánov kontroly ústavnosti, resp ochranu ústavy mali vykonávať i všeobecné súdy a prokuratúra, pokiaľ sa týkala občianskych práv a slobôd (ale i povinností) a tiež orgány štátnej správy, keď išlo o kontrolu individuálnych právnych aktov v oblasti občianskych práv a slobôd — pri odstraňovaní chybných rozhodnutí nižších orgánov štátnej správy vyššími orgánmi štátnej správy.

Na základe dostupnej odbornej teoretickej literatúry zo štátov východnej Európy, ale najmä poznajúc spoločensko-politickú a ústavnoprávnu prax v ČSFR, je veľmi problematické hovoriť o kontrole alebo o ochrane ústavy. Na takéto konštatovanie nás oprávňuje poznanie praktickopolitickej činnosti najvyšších orgánov štátnej moci — FZ, SNR, ČNR, ktoré podľa mienky viacerých autorov mali robiť ústavnú kontrolu, ako orgány reprezentujúce suverenitu ľudu. Túto však nerobili, lebo vlastne ani Ústava ČSSR v znení ústavného zákona č. 143/1968 Zb o č.-s federáciu im takúto povinnosť neukladala. Teda malo ísť o činnosť — kontrolu, či sú ústavné zákony, zákonné opatrenia ich predsedníctiev, ako aj podzákonné normy v súlade s ústavou. Nehovoriac o tom, že by boli tieto orgány realizovali niektoré právomoci, ktoré podľa ústavného zákona o č.-s federáciu patrili Ústavnému súdu ČSFR To isté možno povedať o všeobecných súdoch a prokuratúre, ako aj o orgánoch štátnej správy, ktoré

často porušovali ústavnosť i zákonnosť. (Pozri viaceré poznatky a dokumenty publikované najmä v dennej tlači po 17 novembri 1989) Ďalej treba upozorniť na to, či vôbec bola ich činnosť v súlade s pojmom ústavná kontrola, resp ochrana ústavy, a to z hľadiska jeho obsahu, ako aj foriem uskutočňovania

Inštitúcia Ústavného súdu ČSFR ako osobitného orgánu ochrany ústavnosti v ČSFR bola zakotvená v ústavnom zákone č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii v šiestej hlave, v článkoch 86 až 100. V článku 101 citovaného ústavného zákona boli zakotvené Ústavný súd ČSR a Ústavný súd SSR. Pritom sa žiada zdôrazniť to, že predpokladaný vykonávací zákon o Ústavnom súde ČSFR, obsiahnutý v čl 100 ústavného zákona č. 143/1968 Zb o česko-slovenskej federácii, nebol vlastne nikdy schválený FZ ČSFR. Taktiež treba upozorniť na skutočnosť, že Ústavný súd ČSFR nebol podľa ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii nikdy reálne vytvorený, resp. ustanovený. To isté platí i o čl 101 ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii, podľa ktorého, resp. na základe neho mali byť vytvorené a pôsobiť ústavné súdy národných republík — Ústavný súd SR a Ústavný súd ČR. To sa však nikdy nestalo Tieto ustanovenia sa stali absolútne, zostali len na papieri. V tejto súvislosti treba poukázať na skutočnosť, že až dňa 27. februára 1991 Federálne zhromaždenie ČSFR schválilo ústavný zákon č. 91/1991 Zb o Ústavnom súde Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky Týmto ústavným zákonom bola nahradená ústavná úprava Ústavného súdu ČSFR pôvodne zakotvená v ústavnom zákone o česko-slovenskej federácii. V nadväznosti na tento bol ústavný zákon prijatý FZ ČSFR. Išlo o vykonávací zákon FZ ČSFR. Teda až na základe týchto citovaných ústavnoprávnych noriem bol ustanovený Ústavný súd ČSFR v januári 1992 a to týmto citovaným vykonávacím zákonom. Ústavný súd ČSFR zanikol so zákonom o česko-slovenskej federácii — ČSFR, t j k 31. 12. 1992.

Ústavný súd Slovenskej republiky bol vytvorený na základe Ústavy Slovenskej republiky a to až po zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, keď sa Slovenská republika a Česká

republika stali nástupníckymi samostatnými a nezávislými štátnu po Českej a Slovenskej Federatívnej Republike Okrem Ústavy Slovenskej republiky postavenie a právomoc Ústavného súdu Slovenskej republiky podrobnejšie upravuje zákon NR SR č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov, v znení zákona NR SR č. 193/1995 Z. z. o rokovacom poriadku Ústavného súdu Slovenskej republiky.

Podľa platnej Ústavy SR Ústavný súd Slovenskej republiky rozhoduje najmä

1) o súlade a) zákonov s Ústavou SR a ústavnými zákonmi, b) nariadení vlády, všeobecne záväzných právnych predpisov ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy s ústavou, s ústavnými zákonmi a zákonmi, c) všeobecne záväzných nariadení orgánov územnej samosprávy s ústavou a zákonmi, d) všeobecne záväzných právnych predpisov miestnych orgánov štátnej správy s ústavou, zákonmi a s inými všeobecne záväznými právnymi predpismi, e) všeobecne záväzných právnych predpisov s medzinárodnými zmluvami vyhlásenými spôsobom ustanoveným na vyhlasovanie zákonov (čl. 125),

2) o kompetenčných sporoch medzi ústrednými orgánmi štátnej správy, ak zákon neustanovuje, že tieto spory rozhoduje iný štátny orgán (čl. 126),

3) o sťažnostiach proti právoplatným rozhodnutiam ústredných orgánov štátnej správy, miestnych orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy, ktorým boli porušené základné práva a slobody občanov, ak o ochrane týchto práv a slobôd nerozhoduje iný súd (čl. 127),

4) Ústavný súd SR podáva výklad ústavných zákonov, ak je vec sporná Ústavný súd nezaŕjma stanoviská vo veciach súladu návrhov zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov s ústavou a ústavnými zákonmi (čl. 128) To znamená, že ústavný súd nerobí preventívnu ochranu ústavnosti,

5) Ústavný súd SR rozhoduje o sťažnosti proti rozhodnutiu o overení alebo neoverení mandátu poslanca Národnej rady Slovenskej republiky. Taktiež rozhoduje o ústavnosti a zákonnosti

volieb do Národnej rady Slovenskej republiky a do orgánov územnej samosprávy (čl. 129 ods 1 a ods 2),

6) Ústavný súd SR rozhoduje o sťažnostiach proti výsledku referenda (čl. 129 ods 3),

7) Ústavný súd rozhoduje o tom, či rozhodnutie o rozpustení, alebo pozastavení činnosti politickej strany alebo politického hnutia je v zhode s ústavnými zákonmi a inými zákonmi (čl. 129 ods 4),

8) Ústavný súd SR rozhoduje o obžalobe Národnej rady Slovenskej republiky proti prezidentovi Slovenskej republiky vo veci vlastizrady (čl. 129 ods 5)

Podľa platnej ústavnoprávnej úpravy ústavný súd vo svojej praxi neuplatňuje princíp oficiality. Ústavný súd SR môže začať konanie vo veci samej až vtedy, ak návrh na začatie konania podá oprávnený subjekt. To znamená, že ústavný súd nemôže začať konať z vlastnej iniciatívy. Ústava SR v článku 130 predpokladá oprávnené subjekty na vyvolanie začatia konania pred ním. Ústavný súd SR v zmysle citovaného článku ods 1 začne konať, ak podá návrh a) najmenej päťna poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, b) prezident Slovenskej republiky, c) vláda Slovenskej republiky, d) súd, e) generálny prokurátor, f) každý, o ktorého práve sa má konať v prípadoch ustanovených v článku 127 Ústavy SR.

V zmysle článku 130 ods 3 Ústavy SR môže Ústavný súd SR začať konanie aj na podnet právnických alebo fyzických osôb, ak namietajú porušenie svojich práv

Ak Ústavný súd SR svojím rozhodnutím vysloví, že medzi právnymi predpismi je nesúlady, strácajú príslušné predpisy, ich časti, prípadne ich niektoré ustanovenia účinnosť. Orgány, ktoré tieto predpisy vydali, sú do šiestich mesiacov od vyhlásenia rozhodnutia ústavného súdu povinné uviesť ich do súladu s ústavou, ústavnými zákonmi, aj s inými zákonmi, s medzinárodnými zmluvami, nariadeniami vlády SR a so všeobecne záväznými právnymi predpismi ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Ak tak neurobia, také predpisy, ich časti alebo ustanovenia strácajú platnosť po šiestich mesiacoch od vyhlásenia rozhodnutia (čl. 132 ods 1)

V zmysle článku 132 ods 2 Ústavy SR rozhodnutia Ústavného súdu SR sa vyhlasujú spôsobom ustanoveným na vyhlasovanie zákonov. Čo znamená, že rozhodnutia Ústavného súdu SR sa vyhlasujú v Zbierke zákonov.

Protiv rozhodnutiu Ústavného súdu SR nemožno podať opravný prostriedok (čl. 133 Ústavy SR)

Ústava SR zakotvuje, že sídlom Ústavného súdu SR sú Košice.

Podľa platnej Ústavy SR sa Ústavný súd SR skladá z trinástich sudcov. Sudcov ústavného súdu vymenúva na dvanásť rokov prezident Slovenskej republiky z dvadsiatich šiestich osôb navrhnutých Národnou radou SR. Za sudcu Ústavného súdu SR môže byť vymenovaný občan Slovenskej republiky, ktorý je voliteľný do Národnej rady Slovenskej republiky, dosiahol vek 40 rokov, má vysokoškolské právnické vzdelanie a je najmenej 15 rokov činný v právnickom povolani. Sudca Ústavného súdu SR skladá do rúk prezidenta Slovenskej republiky tento sľub

„Sľubujem na svoju česť a svedomie, že budem chrániť neporušiteľnosť práv človeka a občana, chrániť princípy právneho štátu, spravovať sa ústavou a ústavnými zákonmi a rozhodovať podľa svojho najlepšieho presvedčenia, nezávisle a nestranne.“ Zložením sľubu sa sudca Ústavného súdu SR ujíma svojej funkcie (čl. 134)

Sudcovia Ústavného súdu SR majú imunitu rovnako ako poslanci Národnej rady Slovenskej republiky. Na čele Ústavného súdu SR stojí predseda, ktorého spolu s jeho zástupcom — podpredsedom — vymenúva zo sudcov Ústavného súdu SR prezident Slovenskej republiky

Funkcia sudcu Ústavného súdu SR je nezlučiteľná: a) s podnikaním alebo inou hospodárskou alebo zárobkovou činnosťou, okrem správy vlastného majetku vedeckej, pedagogickej, literárnej a umeleckej činnosti, b) s funkciou alebo pracovným pomerom v inom štátnom orgáne (čl. 137 ods 2)

V tejto súvislosti treba upozorniť na skutočnosť, že: *„Ak je vymenovaný sudca ústavného súdu členom politickej strany alebo politického hnutia, je povinný vzdať sa členstva v nich ešte pred zložením sľubu“* (čl. 137 ods 1). Taktiež treba upozorniť na to, že *„Dňom, keď sa sudca ujíma svojej funkcie, zaniká jeho poslancový*

mandát a členstvo vo vláde Slovenskej republiky“ (čl. 137 ods 3). Podľa ústavného zákona č. 323/2004 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava SR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov, dostáva ďalšiu právomoc Ústavný súd Slovenskej republiky.

VIII.3. Orgány právnych služieb a právnej pomoci

Medzi orgány ochrany práva zaraďujeme aj orgány právnych služieb a právnej pomoci. Tieto sa chápu ako doplnujúce orgány, ktoré sú nevyhnutné pri realizácii ochrany práva. A to preto, že sú prostredníkom pri reálnom naplňaní práv a záujmov fyzických ako aj právnických osôb

Orgány právnych služieb a právnej pomoci delíme na: 1. orgány poskytujúce právne služby a 2. orgány poskytujúce právnu pomoc.

Medzi orgány poskytujúce právne služby zaraďujeme najmä:

a) osvedčovanie právnych skutočností, b) spisovanie a vydávanie listín o právnych úkonoch a c) služby, spojené s dedičstvom vrátane úschov.

K orgánom právnych služieb a právnej pomoci patria *notárstvo* a *advokácia*.

Notárstvo sa uskutočňuje v spoločensko-právnej praxi podľa zák. č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti v znení neskorších predpisov.

V zmysle citovaného zákona formy poskytovania právnych služieb sú nasledujúce. — spisovanie a vydávanie listín o právnych úkonoch, — osvedčovanie právne významných skutočností, — konanie vo veciach notárskych úschov, — úkony vo veciach notárskych registrov (Notársky centrálny register závetov, Notársky centrálny register záložných práv, Notársky centrálny register dražieb), — výkon súdneho komisára.

Okrem uvedeného môže notár v rámci svojej činnosti poskytovať i právne rady, spisovať iné listiny a taktiež vykonávať správu majetku a zastupovať fyzické a právnické osoby pri správe majetku

Advokácia sa uskutočňuje v spoločensko-právnej praxi podľa zák. č. 132/1990 Zb. o advokácii v znení zák. č. 302/1992 Z. z.

Treba upozorniť na významnú skutočnosť, že advokácia je chápaná ako slobodné povolanie, ktoré poskytuje právnu pomoc v plnom rozsahu, a to tak v oblasti verejného práva ako aj súkromného práva

Advokácia, resp. advokát poskytujú právne služby pri realizácii ústavného práva občanov — teda práva na obhajobu. Taktiež poskytujú služby ochrany ostatných práv a záujmov občanov a právnických osôb a to v súlade s ústavou a platnými zákonmi. V tejto súvislosti sa žiada upozorniť na skutočnosť, že advokát nemôže odmietnuť poskytovanie právnej pomoci alebo vypovedať klientovi plnomocenstvo, a ak, tak len zo závažných a odôvodnených príčin.

V zmysle citovaného zákona o advokácii advokát môže poskytovať túto právnu pomoc — obhajovať občanov v trestnom konaní, — zastupovať občanov a právnické osoby pred súdmi (všeobecnými súdmi a ústavným súdom), — zastupovať občanov a právnické osoby pred štátnymi orgánmi a inými právnymi subjektmi, — spisovať listiny, vrátane rôznych zmluv, — poskytovať právne rady z jednotlivých právnych odvetví, — spracúvať rôzne právne rozbor, analýzy a expertízy.

Advokácia a advokáti majú vlastnú samosprávu svojej činnosti, ktorú uskutočňujú prostredníctvom samosprávneho orgánu — Slovenskej advokátskej komory. Advokáti pri výkone svojho povolania nevystupujú ako úradne osoby, ale realizujú svoju činnosť ako slobodne povolanie.

Advokátska komora vedie zoznam advokátov a koncipientov. Advokátom sa môže stať len ten, kto splní zákonom predpísané náležitosti — ukončené vysokoškolské právnické vzdelanie, — má plnú spôsobilosť na právne úkony, — päťročnú právnickú prax (z toho najmenej tri roky ako koncipient), — vykonal advokátsku skúšku, — požíva povest bezúhonnosti a — je zapísaný do zoznamu advokátov. Bez týchto náležitostí nemožno vykonávať advokátsku prax.

VIII.4. Mimosúdne rozhodovacie orgány

Tieto orgány majú svoje miesto a opodstatnenie pri ochrane práva a to ako mimosúdne orgány. Ide o *rozhodcovské orgány*, ktoré majú rozhodnúť právny spor mimosúdnou cestou. Základom právnej úpravy rozhodcovského konania je zákon NR SR č. 218/1996 Z. z. o rozhodcovskom konaní v znení zák. NR SR č. 448/2001 Z. z. a zák. NR SR č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní. Rozhodcovské konanie je rýchlejšie a menej formálne ako súdne konanie, ale napriek tomu sa v Slovenskej republike využíva menej ako v okolitých štátoch.

VIII.5. Vykonávacie orgány ochrany práva

Okrem už spomenutých orgánov právnych služieb a právnej pomoci, ako aj mimosúdnych rozhodovacích orgánov môžeme ešte medzi orgány ochrany práva zaradiť *exekučné orgány*, ktoré svoju pôsobnosť a činnosť uskutočňujú podľa zákona NR SR č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch v znení neskorších predpisov. V tejto súvislosti treba upozorniť, že v Slovenskej republike existujú *dva systémy výkonu súdnych rozhodnutí, a to súdny výkon rozhodnutia, ktorý sa uskutočňuje podľa občianskosúdneho poriadku, ako aj výkon rozhodnutia vykonaním exekúcie podľa citovaného zákona o súdnych exekútoroch*.

Medzi zvláštne orgány ochrany práva môžeme taktiež zaradiť aj *Zbor väzenskej a justičnej stráže SR*. Postavenie, úlohy a činnosť tohto orgánu upravuje zák. NR SR č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže SR.

VIII.6. Verejný ochranca práv v Slovenskej republike

Úvodom treba poukázať na významnú skutočnosť, že táto inštitúcia v niektorých štátoch sveta, najmä však Európy, je veľmi stará a má dlhoročnú existenciu a tradíciu. Vzhľadom na túto skutočnosť ako aj preto, že sa stala vzorom pre vytvorenie inštitúcie verejného ochrancu práv aj v našej republike, v stručnosti

poukážeme na jej vznik a vývoj mimo Slovenskej republiky. V štátoch jej vzniku sa táto inštitúcia nazýva ombudsman.

Ombudsman (v slovenskom terminologickom vyjadrení sa používa termín verejný ochranca práv) je predstaviteľ, ktorý vykonáva špecifický typ sociálnej kontroly, ako aj inštitúcia, založená na sprostredkovaní a obhajovaní záujmov občanov vybavovaním ich sťažností a sledovaním dodržiavania zákona.

Inštitúcia ombudsmana bola v modernej dobe prvýkrát zriadená švédskym parlamentom roku 1809 na kontrolu sudcov a štátnych úradníkov, ale historické korene siahajú už ku švédskemu kráľovi Karolovi XII. Po 1. svetovej vojne (pod iným názvom) prevzalo inštitút ombudsmana Fínsko, po 2. svetovej vojne Nórsko, Dánsko atď., ku koncu 90. rokov 20. storočia sa funkcia ombudsmana vyskytovala už vo veľkom počte demokratických právnych štátov, od roku 2002 má inštitút ombudsmana aj SR, ktorý je volený na 5 rokov.

Okrem tradičného ombudsmana sa vyskytujú ombudsmani aj v týchto oblastiach. 1. ombudsman pre hospodársku súťaž, 2. ombudsman obhajujúci záujmy spotrebiteľov; 3. ombudsman pre kontrolu dodržiavania rovnoprávnosti medzi ženami a mužmi, 4. ombudsman pre dodržiavanie rovnosti medzi rasami, etnikami a religióznymi spoločnosťami.

Ombudsman je všeobecne uznávaný ako symbol a črta demokratických režimov, citlivých predovšetkým k sociálnym otázkam.

Termín ombudsman, respektíve túto inštitúciu poznajú i ústavné systémy Nemecka, Francúzska, Španielska, Portugalska, Švajčiarska a Rakúska. A v konečnom dôsledku aj Európskej únie. V angloamerickom právnom systéme (USA, Veľká Británia, Kanada, Nový Zéland) taktiež existuje inštitúcia podobná ombudsmanovi, ktorá mala však iné pomenovanie a iné ústavnoprávne postavenie (napr. vo Veľkej Británii to bol parlamentný komisár, v USA sú volení na 6 rokov podľa jednotlivých štátov, v Kanade je úrad ombudsmana zriadený v provinciách, na Novom Zélande je to opäť parlamentný komisár). Inštitúcie ombudsmana sú rozdielne oproti európskemu systému. V Poľsku je to napr. hovorca

občianskych práv od r. 1997, v Maďarsku a Českej republike ombudsman od r. 1993.

V texte Zmluvy o Ústave pre Európu sa v čl. I — 49 uvádza termín európsky ombudsman vo všetkých úradných jazykoch (vrátane jazykov anglického, francúzskeho a nemeckého) s takouto jeho charakteristikou: „Európsky ombudsman volený Európskym parlamentom prijíma a prešetruje sťažnosti na nesprávny úradný postup inštitúcií, orgánov, úradov alebo agentúr únie za podmienok ustanovených v ústave, a podáva o nich správy. Európsky ombudsman je pri výkone svojej funkcie úplne nezávislý.“⁵ Zdá sa, že termín ombudsman sa definitívne ujal.

Verejný ochranca práv (ombudsman) je nová inštitúcia ústavného práva, ktorú zakotvila tretia, tzv. veľká novela Ústavy SR, ústavný zákon č. 90/2001 Z. z., a ktorú schválila Národná rada SR dňa 23. februára 2001.

Táto novela Ústavy SR ju zaradila do 8. hlavy, a to do článku 151a, ktorý má päť odsekov. Citovaný článok Ústavy Slovenskej republiky túto inštitúciu (z hľadiska postavenia v systéme štátnych orgánov) charakterizuje, resp. definuje ako „nezávislý orgán, ktorý sa podieľa na ochrane práv fyzických a právnických osôb pri konaní, rozhodovaní alebo nečinnosti orgánov verejnej správy, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom, alebo princípom demokratického a právneho štátu“.

Verejného ochrancu práv volí Národná rada Slovenskej republiky na obdobie päť rokov. Za verejného ochrancu práv môže byť zvolený občan, ktorý je voliteľný za poslanca NR SR a v deň volieb dosiahol vek 35 rokov (ods. 2). Funkcia verejného ochrancu práv môže zaniknúť za podmienok uvedených v ods. 3 citovaného článku Ústavy SR. Verejného ochrancu práv môže NR SR odvolať len v jednom prípade, a to vtedy, ak mu zdravotný stav dlhodobo, najmenej však počas troch mesiacov, nedovoľuje riad-

⁵ Zmluva o Ústave pre Európu. Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločností, Luxemburg 2005. Printed in Belgium aj v jazyku slovenskom, s. 41.

ne vykonávať povinnosti vyplývajúce z jeho funkcie (ods 4) Podrobnosti o volbe a výkone činnosti verejného ochrancu práv upravuje zákon NR SR č. 564/2001 Z. z. zo 4. decembra 2001 o verejnom ochrancovi práv.

Pri tejto ústavnej inštitúcii sa žiada poukázať na skutočnosť, že v Česko-Slovensku, ale aj v slovenskom ústavnom systéme do r. 2002 neexistovala, ústavnoprávny systém ju nepoznal

VIII.7. Slovenská republika – právny štát

Ustava Slovenskej republiky v prvej hlave čl 1 zakotvuje, že „Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.“ Ústava Slovenskej republiky princíp právneho štátu nielen deklaruje v článku 1, ale premieta ho do ďalších ustanovení. Právny štát na jednej strane vyslovuje požiadavku, aby vláda bola vládou práva, a nie vládou ľudí, a na druhej strane však tiež vyjadruje, že „nie moc vytvára právo, ale právo vymedzuje hranice moci“. Sprvu sa vyskytovali názory, že prirodzené právo je nadriadené právu, ktoré tvorí štát, a to bez ohľadu na to, či formou všeobecne záväzných právnych aktov, alebo individuálnych právnych aktov. Ideové konštrukcie právneho štátu sa v kontinentálnom právnom systéme spočívajúcom na dedičstve rímskoprávnej kultúry, v ktorom je zásadne formálnym prameňom práva zákon, postupne opúšťali myšlienky nadzákonných prirodzených práv. V súčasnosti možno právny štát v zjednodušenej podobe charakterizovať ako bezvýnimčné panstvo zákona, ktorý zaväzuje všetky štátne orgány, teda i zákonodarný zbor. V každom prípade ide o zákonnosť realizácie štátnej moci. V konečnom dôsledku totiž tak, ako je každý občan subjektom práva, rovnako i štátny orgán je subjektom práva. Z uvedeného vyplýva, že ak štát má byť právnym štátom, musí byť presne právne definovaný. Právny poriadok musí obsahovať mnohé garancie proti porušeniu práv, rozsah, prostriedky a medze jeho aktivity, takisto aj sféru slobody občanov. Ustava Slovenskej republiky uvedené kritériá charakterizujúce právny štát spĺňa. Dôkazom toho je okrem iného i skutočnosť, že v druhej hlave

Ústavy Slovenskej republiky sú zakotvené základné práva a slobody a zdôrazňuje sa uprednostnenie stanovenia sféry slobody občanov a medzí, ktoré štát voči občanovi nesmie prekročiť. V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že čl 13 ods 2 Ústavy SR zakotvuje „Medze základných práv a slobôd možno upraviť za podmienok ustanovených touto ústavou len zákonom.“ Až potom nasledujú ustanovenia dotýkajúce sa štátnej moci. Navyše je to zdôraznené aj v čl 2 ods 2 Ústavy SR, ktorý zakotvuje, že „Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon“. Ďalej Ústava SR v čl 2 ods 3 fixuje princíp, podľa ktorého každý občan môže vykonať všetko, čo zákon nezakazuje, a povinný je vykonať len to, čo mu zákon prikazuje, resp. „nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá“. Právny štát predpokladá existenciu Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý uskutočňuje ochranu ústavnosti v Slovenskej republike.

Záverom tejto kapitoly môžeme konštatovať, že orgány ochrany práva svojím postavením, úlohami a činnosťou vytvárajú podmienky a ďalšie predpoklady na realizáciu práv fyzických a právnických osôb v Slovenskej republike. Taktiež pomáhajú budovať právny štát.

Použitá literatúra a pramene ku kapitolám I, V. a VIII.

- Boguszak, J — Čapek, J *Teorie práva* Praha, Codex Bohemia 1997
- Bröštl, A. *Právny štát* Košice, Medes, s r o 1995
- Čič, M a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky* Martun, Matica slovenská 1997
- Čič, M — Fogaš, E. *Ústava Slovenskej republiky* Bratislava 1992
- Danihel, V zost. *Ombudsman* (zborník) Bratislava, Slovenský Helsinský výbor 1996
- Drgonec, J *Ústava Slovenskej republiky Komentár k novelizácii ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z Šamorín, Heuréka 2001*
- Gerloch, A. — Hřebejk, J — Zoubek, V *Ústavní systém České republiky Základy českého ústavního práva* Praha, Nakl. Prospektrum 1999
- Chovanec, J. *Národnostné menšiny a etnické skupiny v Slovenskej republike* Bratislava, SIA 1997
- Chovanec, J *Legislatívna úprava postavenia národnostných menšín a etnických skupín v Slovenskej republike* In *Desaťročie Slovenskej republiky* Zostavila Natália Rolková Martun, Matica slovenská 2004, s 664 až 673
- Chovanec, J *Ústava Slovenskej republiky — základný zákon štátu* Bratislava, Procom 2002
- Chovanec, J — Palúš, I. *Lexikón ústavného práva* Bratislava, Procom 2004
- Júda, V. *Vplyv vstupu do Európskej únie na právny poriadok Slovenskej republiky ako asociovanej krajiny* In Lengyelová, D (red) *Teoretickoprávne súvislosti vstupu suverénneho štátu do Európskej únie* Bratislava, ÚŠaP SAV 2004, s 231 — 239
- Júda, V *Idea právneho štátu vo svetle uvah F Weyra a H Kelsena* In *Miesto normatívnej teorie v soudobém právním myšlení Acta Universitatis Brunensis, Iuridica, No 236* Brno, Právnická fakulta MU Brno 2003, s 169 — 174

- Júda, V *Princíp právnej istoty versus retroaktivita v práve* In *Právny obzor*, č. 4/2003, s 403 — 407
- Kráľ, J a kol. *Ústavné garancie ľudských práv* Bratislava, PF UK 2004
- Kresák, P *Porovnávacie štatne právo* Bratislava 1993
- Madar, Z. a kol. *Slovník českého práva* Praha 1999
- Mikule, V — Sládeček, V *Ústavní soudnictví a lidská práva* Praha, Codex 1994
- Návrh Ústavy Európskej únie* Vyd. Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločenstiev, Luxemburg Európske spoločenstvá 2005 Printed in Belgium, vrátane slovenskej verzie
- Nový zákon o verejnom ochrancovi práv s dôvodovou správou* Bratislava, Epos 2001
- Palúš, I *Štatne právo porovnávacie* Košice, UPJŠ 2002
- Palúš, I — Somorová, L. *Štatne právo Slovenskej republiky* Košice, PF UPJŠ 2002
- Pavliček, V — Hřebejk, J *Ústava a ústavní řád České republiky 1. díl. Ústavní systém* Praha, Linde Praha, a. s 1994
- Pernthaler, P *Allgemeine Staatslehre und Verfassungslehre*. Wien — New York, Springer-Verlag 1986
- Posluch, M — Cibulka, L. *Štatne právo Slovenskej republiky* Šamorín, Heuréka 2003
- Postavenie ombudsmana v demokratickom a právnom štáte* Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 15 apríla 2004 Bratislava 2004
- Prusák, J. *Teória práva*. Bratislava, PF UK 1995
- Svák, J. *Ochrana ľudských práv* Bratislava, Poradca podnikateľa 2003
- Svák, J a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky* Bratislava, Akadémia Policajného zboru SR 1999
- Svoboda, J a kol. *Slovník slovenského práva* Bratislava, Poradca podnikateľa 2000

- Ustavny sud Slovenskej republiky (1993 — 2003)* Zborník zostavil Š Németh Košice, Pre press Layout 2003
- Ustavny zák. č. 143/1968 Zb o česko slovenskej federácii v novelizovanom znení
- Ustavny zák. FZ ČSFR č. 91/1991 Zb o Ustavnom sude Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky
- Ustavny zák. č. 460/1992 Zb v znení neskorších predpisov
- Ústavny zák. NR SR č. 90/2001 Z. z. v doplnení o znenie ustavy (tzv veľká novela Ustavy SR)
- Zák. NR SR č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore SR v novelizovanom znení
- Zák. NR SR č. 39/1993 Z. z. o Najvyššom kontrolnom úrade SR v znení zák. č. 303/1995 Z. z. a zák. NR SR č. 458/2000 Z. z. a zák. NR SR č. 559/2001 Z. z.
- Zák. NR SR č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ustavného sudu SR, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení zák. NR SR č. 193/1995 Z. z. o rokovacom poriadku Ústavného súdu SR
- Zák. NR SR č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv
- Zák. NR SR č. 185/2002 Z. z. o Súdnej rade SR
- Zák. NR SR č. 218/1996 Z. z. o rozhodcovskom konaní v znení zák. NR SR č. 448/2001 Z. z. a zák. NR SR č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní
- Zák. NR SR č. 233/1995 Z. z. o sudných exekutoroch v znení neskorších predpisov
- Zák. NR SR č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže SR
- Zák. č. 323/1992 Zb o notároch a notárskej činnosti v znení neskorších predpisov
- Zák. č. 132/1990 Zb o advokácii v znení zák. č. 302/1992 Z. z.
- Zák. NR SR č. 458/2003 Z. z. z 21. októbra 2003 o zriadení Špeciálneho súdu a Úradu špeciálnej prokuratúry a zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších zmien

Použitá literatúra ku kapitole II., III., IV, VI. a VII.

- Balga, J (zost.) Sloboda pohybu osôb, služieb, tovaru a kapitálu v systéme európskeho práva. (Zborník.) Bratislava, Akadémia Policajného zboru SR v Bratislave 2005
- Barancová, H — Krsková, A, (zost.) Ludské práva na prahu tretieho tisícročia (Zborník.) Bratislava, Iura edition 2000
- Borchardt, K-D ABC komunitárneho práva Brusel, Európska komisia 1999
- Čič, M a kol. Komentár k Ústave Slovenskej republiky Martin, Matica slovenská 1997
- Drgonec, J Ústava Slovenskej republiky s úvodným komentárom Úplné znenie zákona s účinnosťou od 1. júna 2004 3 vyd. Šamorín, Heuréka 2004
- Drgonec, J Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky (Zv 1) Bratislava, Manz 1997
- Drgonec, J Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky (Zv 2) Bratislava, Manz 1999
- Európska sociálna charta. Bratislava, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy 2000
- Fico, R — Kupcová, Z. Ako podávať sťažnosti na Európsky súd pre ľudské práva (otázky a odpovede) Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd ako bol zmenený Protokolom č. 11 (platný od 1. novembra 1998) Bratislava, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva 1999
- Fico, R Trest smrti Bratislava, Kodexpress, s r o 1998
- Fogaš, E. — Cibulka, E. Listina základných práv a slobôd (Ustavny zákon s komentárom) Bratislava, SPN 1992
- Gerloch, A. Teórie práva Dobrá Voda, Vydavateľstvá a nakladateľstvá Aleš Čeněk 2000

- Gomien, D Krátky sprievodca Európskym dohovorom o ľudských právach. 3 rozšírené a upravené vydanie Bratislava, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy 1999
- Hegel, G WF: Základy filozofie práva Praha, Akademia 1992
- Charta základných práv Európskej únie Bratislava, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva 2003
- Kerecman, P Novinári a sloboda tlače v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva. Bratislava, Informačná kancelária Rady Európy 2003
- Klučka, J · Medzinárodné právo a Ustava Slovenskej republiky Košice, Medes 1996
- Klučka, J Ochrana ľudských práv v Slovenskej republike prostredkami vnútroštátneho a medzinárodného práva. (Ako podávať oznámenia Ženevskému Výboru pre ľudské práva) Bratislava, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva 1998
- Knapp, V · Velké právní systémy Úvod do srovnávací právní vědy Praha, C.H. Beck 1996
- Komárková, B · Původ a význam lidských práv Praha, SPN 1991
- Kresák, P a kol · Občan a demokracia. Bratislava, Minority Rights Group - Slovakia 1997
- Kvapilová, E. — Porubánová, S (editorky) Nerovné cesty k rovnosti (Pohľady na ľudské a občianske práva žien na Slovensku) Bratislava, Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny 2001
- Levin, L. Ľudské práva. Otázky a odpovede (Paríž, UNESCO, 1989)
- Madliak, J. — Madliak, A. Ľudské práva a slobody v Slovenskej republike a mechanizmus ich ochrany Bratislava, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva 2000
- Madliak, J. — Srebalová, M — Baňacký, M · Ochrana základných práv a slobôd žien a mladistvých normami trestného práva Bratislava, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva 2003

- Madliak, J — Srebalová, M · Základné práva a slobody v Ústave Slovenskej republiky Bratislava, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva 2002
- Medzinárodná ochrana ľudských práv (Výber dokumentov) Bratislava, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva 1995
- Musil, J · Ochrana utajovaných skutočností Praha, Eurounion 2001
- Pomahač, R · Právo na slobodu a osobnú bezpečnosť. In Veřejná správa, 2000, č. 11/34, s 7 a nasl
- Práva občanov a etika žurnalistiky vo vzťahu k ochrane ľudských práv (Zborník) Bratislava, AZEN 1997
- Rada Európy — 800 miliónov Európanov Bratislava, Informačná kancelária Rady Európy 2001
- Rapoš, I (editor) Vychova k ľudským právam Príručka pre učiteľov Bratislava, Minority Rights Group — Slovakia 1994
- Repík, B Ľudské práva v súdnom konaní. Bratislava, Manz 1999
- Rover, C. de Služba a chrániť. Ľudské práva a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily Bratislava, Medzinárodný výbor Červeného kríža 2002
- Rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva a Európskej komisie pre ľudské práva Bratislava, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy v Bratislave, Ročník 1, č. 2, 1997
- Rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva a Európskej komisie pre ľudské práva Bratislava, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy v Bratislave, Ročník 2, č. 1, 1998
- Rozsudky a rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva. Rokovací poradok Európskeho súdu pre ľudské práva. Bratislava, Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave Osobitné číslo, 2000
- Rozsudky a rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva. Výber z rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva o prijateľnosti sťažností týkajúcich sa Slovenska 1998 — 2002 Bratislava, Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave Zv 2, 2003

- Scheu, J CH „Evropská ustava“ po přijetí Charty základních práv
In Mezinárodní politika, 2001, č. 3, s 28 a nasl
- Scheu, J CH Lidská dimenze OBSE a současné mezinárodní právo
Praha, Karolinum 2000 Slovenské vydanie Levice, Mierová
spoločnosť v SR 1993
- Správa o dodržiavaní ľudských práv v Slovenskej republike za rok 2004
Bratislava, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva 2005
- Strážnická, V — Šebesta, Š Človek a jeho práva. Bratislava, JUGA
1994
- Sudre, F Mezinárodní a evropské právo lidských práv Brno, Masary
kova Univerzita a Evropské informační středisko UK 1997
- Svák, J — Fico, R. Ako postupovať v prípade porušenia ľudských práv
na Slovensku (Aktualizované vydanie) Bratislava, Slovenské
národné stredisko pre ľudské práva 1996
- Svák, J a kol Ustavné právo Slovenskej republiky Bratislava, Akadé
mia Policajného zboru SR v Bratislave 2002
- Sväté pismo Starého a Nového zákona. Trnava, Spolok sv Vojtecha
1996
- Šumec, A. (zost) Ľudské práva a právny status na prelome tisícročia
Bratislava, Veda 1999
- Tichý, L. — Arnold, R. — Svoboda, P — Zemánek, J — Král, R.
Evropské právo 2. vyd. Praha, C. H. Beck 2004
- Vybrané zmluvy Rady Európy (Strasbourg, Council of Europe Publis
hing) Slovenské vydanie Bratislava, PT Servis, s r o 1999
- Weinberger, O Filozofie, morálka, právo (Acta Universitatis Brunen
sis No 153) Brno, Masarykova univerzita 1995
- Zachová, A. (zost) Ochrana ľudských práv a slobôd v Slovenskej
republike 1993 — 2004 (Zborník.) Bratislava, Slovenské národné
stredisko pre ľudské práva 2004
- Zachová, A. (zost) Zákaz diskriminácie v medzinárodných dokumen
toch. I diel Výber materiálov OSN Bratislava, Slovenské národné
stredisko pre ľudské práva 2003

- Zachová, A. (zost) Zákaz diskriminácie v medzinárodných dokumen
toch. II diel Výber materiálov Rady Európy, Európskej unie
a KBSE OBSE Bratislava, Slovenské národné stredisko pre
ľudské práva 2003
- Zachová, A. Krátky komentár k Dohovoru o právach dieťaťa Bratisla
va, Nadácia Milana Šimečku 1999
- Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky
2001 Košice 2002
- Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu SR 1995 Košice, Ústavný
sud SR 1996
- Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu SR 1996 Košice, Ústavný
sud SR 1997
- Zoubek, V. Postmoderní problémy lidských práv a globální bezpečnos
ti Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s r o 2004
- Žena — ľudské práva a médiá. (Zborník.) Bratislava, AZEN 2001